

”Ihan semmoista tasaista vuoristorataa”

- tutkielma huumeiden aktiivikäyttäjän arjesta, riippuvuudesta ja elämännhallinnasta

JOKIMAA TAIJA
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityönlaitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2006

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

JOKIMAA, TAIJA: ”Ihan semmoista tasaista vuoristorataa” -tutkielma huumeiden aktiivikäyttäjien arjesta, riippuvuudesta ja elämänhallinnasta.

Pro gradu -tutkielma, 83 s., 1 liites.

Sosiaalityö

Lokakuu 2006

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan huumeiden aktiivikäyttäjän arkea, riippuvuutta ja elämänhallintaa. Tavoitteena on tutkia, millä tavalla lähteissä mainitut ulkoisen elämänhallinnan eri osa-alueet toteutuvat huumeiden aktiivikäyttäjän arjessa.

Pro gradu -tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena ja sen empiirinen osio on tehty haastattelemalla kuutta 20–30-vuotiasta huumeiden aktiivikäyttäjää (kolme naista ja kolme miestä). Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Aineiston analyysissä on käytetty teemoittelun ja tyypittelyn keinoja.

Tutkielman lähtökohtana on ollut teoria, jonka merkitys työn edetessä kuitenkin on vähentynyt ja aineisto on vastaavasti nousnut merkityksellisempään osaan. Haastatteluissa keskustellaan pitkälti huumeiden aktiivikäyttäjien arjesta, jota tässä tutkimuksessa tarkastellaan aktiivikäyttäjän elintason, yhteisyyssuhteiden ja itsensä toteuttamisen näkökulmista.

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin huumeiden aktiivikäyttäjien oma ääni ja ajatuksia aktiivikäytön ajalta. Tarkoituksena ei ole ollut löytää maailmaa mullistavia tietoja arjesta, vaan saada tieteellisen tutkimuksen keinoin tietoja, jotka monilla aktiivikäyttäjien parissa työskentelevillä jo on, muille asiasta kiinnostuneille luettavaksi.

Saadut tulokset kuvaavat huumeiden aktiivikäyttäjän arkielämää. Erityisesti haastattelujen katkelmista saa siitä hyvän käsityksen. Tutkimuksen tuloksissa käy selkeästi ilmi, miten aktiivikäyttö ja erityisesti riippuvuus näkyy sekä vaikuttaa kaikilla ulkoisen elämänhallinnan osa-alueilla ja niiden toteutumisessa.

Avainsanat: Huumeiden aktiivikäyttö, riippuvuus, ulkoinen elämänhallinta, having - loving - being

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	6
2. ELÄMÄNHALLINTA	10
2.1 <i>ULKOISESTA ELÄMÄNHALLINNASTA</i>	14
2.1.1 Tarpeet ja resurssin käsite	14
2.1.2 Having, Loving, Being.....	15
2.2 <i>AUTONOMIAN KÄSITE</i>	18
3. RIIPPUVUUS	21
3.1 <i>PÄIHDERIIPPUVUUS</i>	23
3.2 <i>PSYKODYNAAMINEN NÄKÖKULMA</i>	23
3.3 <i>RIIPPUVUUS KÄYTTÄYTYMISENÄ</i>	27
3.4 <i>LÄÄKETIETEELLINEN NÄKÖKULMA</i>	28
4. TUTKIMUSKYSYMYS JA -AINEISTO	30
4.1 <i>HAASTATTELUJEN TOTEUTTAMINEN</i>	31
4.2 <i>HAASTATTELUJEN KÄSITTELY JA ANALYYSI</i>	34
4.3 <i>EETTISET KYSYMYKSET TUTKIMUKSESSA</i>	36
5. TUTKIMUSTULOKSET	41
5.1 <i>ELINTASO - HAVING</i>	41
5.1.1 Toimeentulo ja tulonlähteet.....	41
5.1.2 Asuminen.....	50
5.2 <i>YHTEISYSSUHTEET - LOVING</i>	57
5.2.1 Lähisuku	57
5.2.2 Parisuhde – kumppanin valintaan vaikuttavat tekijät.....	64
5.3 <i>BEING – ITSENSÄ TOTEUTTAMINEN</i>	69
5.3.1 Tulevaisuuden unelmia.....	69
6. YHTEENVETO JA LOPPUSANAT	75
6.1 <i>LOPPUSANAT</i>	79
LÄHTEET	82

Liitteet: Haastattelurunko

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Tutkielman käsitteiden malli siirtyen yleisestä erityiseen.	8
Kuvio 2. Raimo Raitasalon (1995, 61) luonnos sisäistä ja ulkoista elämänhallintaa ohjaavista tekijöistä.....	13
Kuvio 3. Päihdehakuksen käyttäytymisen taustatekijät.....	25
Kuvio 4. Huumeiden aktiivikäyttäjän toimeentulo ja tulonlähteet.....	42
Kuvio 5. Asumisen muodot.....	50
Kuvio 6. Lähisuku aktiivikäyttäjän arjessa.	58
Kuvio 7. Parisuhde ja siihen vaikuttavat tekijät.	64
Kuvio 8. Tulevaisuuden unelmia.....	69

”- just silloin kun on ollut kaikkein väsynein, niin aina se on jostain löytynyt, silti on jaksanut. Jostain se on löytynyt se voima. Mää ajattelen tätä just silleen, että mä oon menossa bussilla ja mulla on kauheet kassit siinä mukana. Ei olekaan kaunis kesä, mä oon lähössä lunta sataa ja on paukkupakkanen. Mää oon ihan, se on mun säkä. Että mä en mekkään paljain jaloin ja se olis kivaa ja hienoa. ”

Katkelma naisen haastattelusta

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani käsittelee huumeiden aktiivikäyttäjien arkea, ulkoista elämönhallintaa ja päihderiippuvuutta. Olen aiemmin tarkastellut tieteellisen tutkimuksen pohjalta elämönhallinta -käsitettä, riippuvuutta ja päihderiippuvuutta sosiaalipedagogiikan työpajakurssin esseessä sekä tutkimusprojektiointojen proseminaarityössäni.

Tutkielman ensimmäinen osio, jossa tutkitaan elämönhallinnan käsitettä, on osaksi tehty alun perin yhteistyössä Timo Mäkirannan kanssa, osana edellä mainitsemiani opintoja. Sitä on muokattu ja poistettu osia tätä tutkielmaa varten. Mäkiranta on antanut luvan osion käyttämiseen tutkielmassani. Kiinnostuimme elämönhallinnan käsitteestä alunperin sosiaalipedagogiikan saksalaisissa moderneissa tulkinnoissa mainitun kolmijaon perusteella: arki, subjektius ja elämönhallinta.

Aluksi mielenkiintomme kohdistui erityisesti nuorten elämönhallintaan. Kohtasimme molemmat tuolloisessa työssämme asian päivittäin. Koimme, että työmme oli eräänlaista yksilön yhteiskuntaan uudelleen integroitumiseen ja elämönhallintaan ohjaamista. Toisella meistä oli pitkä käytännön kokemus nuorten ohjaamisesta elämönhallintaan. Koimme pystyvämme rikastuttamaan toistemme ajatuksia. Yhtäältä pitkään alalla työskennelleen näkökulmasta ja toisaalta alalla lyhyemmän ajan työskennelleen kriittisemmästä näkökulmasta. Lähtökohtana asian käsittelylle oli Raimo Raitasalon luonnos sisäisen ja ulkoisen elämönhallinnan toisiinsa vaikuttavista ja toisistaan riippuvista osatekijöistä.

Tässä tutkielmassani elämönhallinnan käsittely painottuu sen ulkoisiin tekijöihin ja riippuvuuteen, tilanteeseen, jossa henkilö ei itse hallitse elämäänsä vaan sitä hallitsee jokin riippuvuus. Tutkimuksen empiirinen osio on tehty haastattelemalla huumeiden aktiivikäyttäjiä. Kiinnostuin alunperin tutkimaan ja pohtimaan riippuvuuden käsitettä erilaisista näkökulmista työskennellessäni noin kolmen vuoden ajan sosiaalityöntekijänä moniongelmaisten, nuorten aikuisten ja päihdeongelmaisten kanssa. Heistä enemmistö oli sekakäyttäjiä, eli he käyttivät sekä huumeita että erilaisia lääkkeitä päihdyttävässä tarkoituksessa, joskus alkoholiakin.

Seurattuani noin kolmen vuoden ajan päihderiippuvaisten elämää ja toimintaa halusin löytää joitakin teoreettisia lähtökohtia riippuvuuskäyttäytymiseen ja sen syihin. Kohtasin

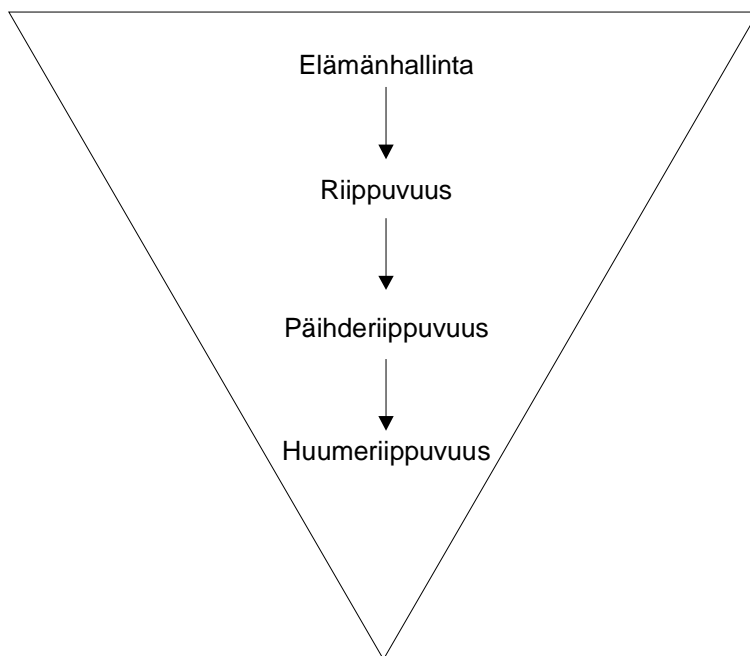
työssäni myös muista riippuvuuksista kärsiviä, mutta oma mielenkiintoni kohdistuu juuri päihdeongelmaan ja siinä erityisesti huumeongelmaan. Tässä tutkimuksessani luokittelen huumeongelmaiseksi henkilön, jolla on pakonomainen riippuvuus ja joka käyttää huumeaineiksi luokiteltavia lääkkeitä tai huumeita selvitäkseen jokapäiväisestä elämästä. Käyttö ei ole aina päivittäistä, mutta arjen sujumisen kannalta käyttö on välttämätöntä.

Kun henkilö hallitsee elämäänsä, ei hän ole mistään riippuvainen – kun taas hän on riippuvainen jostain asiasta, ei hän hallitse elämäänsä. Vai hallitseeko? Voiko kukaan meistä elää olematta riippuvainen mistään? Voiko elämää hallita ja samalla hallita riippuvuutta? Onko riippuvuus edes hallittavissa? En pyri löytämään kaikkiin kysymyksiin vastauksia, vaan tutkimaan ja esittelemään riippuvuuden erilaisia määritelmiä ja sitä, miten riippuvuus ilmenee huumeinen aktiivikäyttäjän arjessa ulkoisen elämänhallinnan eri osa-alueilla.

Tutkielman ensimmäinen luku kertoo elämänhallinnasta. Toisessa luvussa pyrin määrittelemään riippuvuutta ja erityisesti päihderiippuvuutta. Tämän yhteydessä käsittelen hieman myös huumeriippuvuutta. Lisäksi luvussa tarkastellaan eri tieteenalojen näkökulmia riippuvuudesta.

Aiheiden käsittelyssä käytän eräänlaista suppilomallia, jossa siirryn yleisestä käsitteen määrittämisestä kapeampialaisen, erityisen käsitteen määrittämiseen. Aluksi esittelen laajana käsitteenä elämänhallintaa. Tämän jälkeen siirryn siihen tilanteeseen, kun ihminen ei enää hallitsekaan elämäänsä, vaan sitä hallitsee jokin riippuvuus. Suppilon kapeassa päässä on päihderiippuvuus ja erityisesti huumeriippuvuus.

Kuvio 1. Tutkielman käsitteiden malli siirtyen yleisestä erityiseen.

Tutkielman neljännessä kappaleessa käydään läpi melko yksityiskohtaisesti tutkimuksen tekemisen vaiheita. Vaikeasti tutkittavan ja joskus myös yhteiskunnallisesti kyseenalaisen aiheen tutkimiseen liittyy tärkeänä osana erilaiset eettiset kysymykset. Ne käsitellään tässä samassa luvussa. Huumeiden aktiivikäyttäjien kohdistuvaan tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä on pyritty tarkastelemaan useasta eri näkökulmasta.

Tutkimuksen empiirisen osion tuloksia käsitellään viidennessä kappaleessa ulkoisen elämänhallinnan eri osa-alueiden näkökulmista. Tuloksia tarkastellaan haastatteluista otettujen katkelmien avulla, joilla myös pyritään kuvaamaan ulkoisen elämänhallinnan osa-alueiden esiintymismuotoja aktiivikäyttäjien arjessa. Katkelmat kuvaavat myös oivallisesti aktiivikäyttäjien arkitodellisuutta, keitä siihen kuuluu, mitä siellä tapahtuu ja millaisissa ympäristöissä.

Aiheeni on yhteiskunnallisesti merkittävä ja ajankohtainen siksi, että tämän päivän yhteiskunnassa on paljon päihdeongelmaisia. Heidän auttamisensa kehittämiseksi

tarvitaan tieteellistä tutkimusta, joka voi toimia hoidon järjestäjän ja auttavan tahon tukena ja apuna, jotta he voivat ymmärtää ja auttaa päihdeongelmaista paremmin. Päihdeongelmaa ja riippuvuutta on tutkittu melko paljon sekä valtakunnan tasolla Suomessa että kansainvälisesti. Tutkimukset on pääasiallisesti tehty henkilöistä, jotka ovat toipumassa päihdeongelmasta tai ovat siitä jo toipuneet. Tutkimukset käsittelevät pitkälti esimerkiksi erilaisia toipumiskertomuksia, hoitokokemuksia, erilaisten hoitojen vaikuttavuutta. Päihteiden käytön aktiivivaiheessa olevista henkilöistä on tehty tutkimuksia melko vähän ja erityisesti siitä syystä tämä tutkimus on ainutlaatuinen. Tutkimustani voisi kutsua eräänlaiseksi testiksi, jossa testataan, miten käytetyn elämänhallinnan ulkoiset tekijät ilmenevät huumeiden aktiivikäyttäjän arjessa.

2. ELÄMÄNHALLINTA

Tutkimuksessani elämänhallinta on eräänlainen kattokäsite ja liitän sen läheisesti riippuvuuden käsitteeseen. Yleinen oletamus puhuttaessa huumeiden aktiivikäytöstä ja elämänhallinnasta on se, että aktiivikäyttäjä ei hallitse elämäänsä vaan sitä hallitsee päihde. Elämänhallinnan käsitettä käytetään varsin väljästi erilaisissa artikkeleissa ja tutkimuksissa. Tämän modernin termin määrittely on kuitenkin jäänyt hyvin vähälle, eikä tässäkään tutkimuksessa ole tarkoitus hakea sille tarkempaa tai uutta määritelmää. Käsitteen sisältöä on kuitenkin tärkeä tuntea, jotta voi tarkastella riippuvuutta osana elämänhallintaa.

Elämänhallinnan käsitteen juuret juontavat yhteiskuntatieteistä. Järvikosken vuonna 1996 tekemän arvion mukaan käsite oli kuulunut suomalaiseen tieteeseen tuohon mennessä kymmenisen vuotta ja yleisesti vasta 1990-luvulla sen suosio on alkanut voimakkaasti kasvaa eri tieteenaloilla. Käsitteen kuvataan olevan leimallinen psykologialle. Se ehkä liitetään silloin helposti ihmisen omaan, sisäiseen elämänhallinnan tunteeseen, vahvaan selviytymisen tunteeseen ja hyvään itsetuntoon. Tämä tutkielma poikkeaa psykologisista sovelluksista siinä, että tässä tarkastellaan elämänhallinnan ulkoisen osa-alueen näkymistä.

Hyvinvointia ja terveyttä tukevat ja uhkaavat tekijät yksilön ja hänen ympäristönsä suhteessa ovat olleet aina ihmisen ja ihmistieteiden kiinnostuksen kohteena. Ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen seuraukset ihmisessä ovat myös modernin stressitutkimuksen keskeinen kiinnostuksen kohde. Elämänhallinta on eräänlainen kattokäsite niille selviytymisstrategioille ja prosesseille, joissa yksilön sekä saadut että hankitut kompetenssit kohtaavat niin ympäristöltä tulevan tuen kuin sen asettamat pakot, vaatimukset, haasteet ja odotuksetkin. Käsitettä on haluttu täsmentää kahtiajaolla sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Elämänhallinnan sisäinen puoli edellyttää yksilön kykyä itsekontrolliin, vastuunottoon, valintojen tekoon, joustavuuteen sekä epävarmuuden sietämiseen. (Näre 1997.)

Elämänhallintaa on tutkittu sekä yhteiskuntatieteiden että psykologian piirissä (Riihinen 1996). Vaikka tarkastelukulma olisi psykologisempi ja sisäistä hallintaa valottavampi, silti ei ole syytä unohtaa sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vuorovaikutuksellisuutta. Ihmisen sisäinen tajunnallisuus on aina riippuvainen hänen ympäristöstään ja ulkoisesta elämäntilanteestaan, ”situaatiosta” (Rauhala 1983, 26). Ajatellen tätä elämänhallinnan kokonaisuutta ja vuorovaikutuksellista kahtiajakoa on ihmisen sisäisten tekijöiden teoreettista viitekehystä syytä hakea humanistisesta psykologiasta. Lauri Rauhala esittää melko yleisellä tasolla tarkastellun, mutta hyvin perusteltavissa olevan holistisen ihmiskäsityksen. Perusteellisten filosofisten analyysien pohjalta hän esittää ihmisen ontologisen perusmuotoisuuden kolmijakoisena. Ihmisen olemassaolon perusmuodot nimetään tällöin seuraavin termein: tajunnallisuus (psykykkis-henkinen olemassaolo), kehollisuus (olemassaolo orgaanisena tapahtumisena) ja situationaalisuus (olemassaolo suhteina todellisuuteen). (Mt., 24–25.)

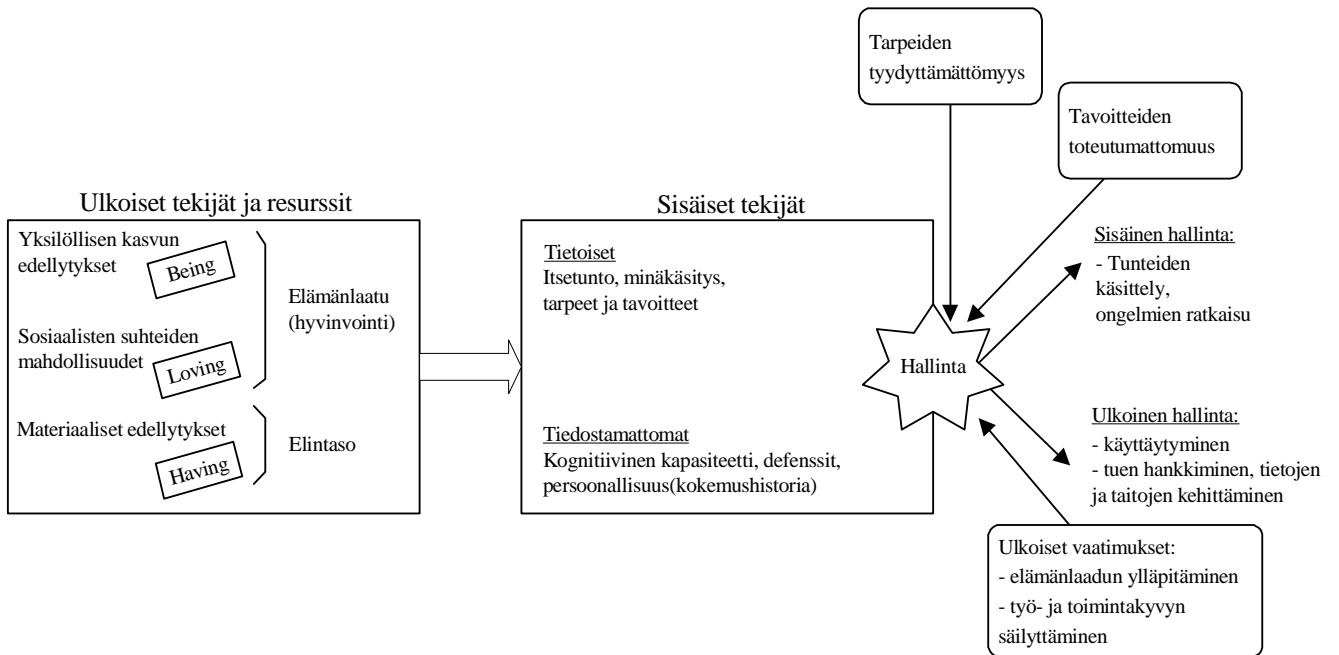
Holistisessa ihmiskäsityksessä ei edellytetä, että ihmisen kokonaisuuden äärirajana olisi hänen ulkoinen rajansa, ihokuorensa. Päinvastoin ajatellaan, ettei ihmistä voida käsittää ilman maailmaa, jossa hän elää. Maailmalla tai todellisuudella tarkoitetaan tässä kaikkea sitä konkreettisesti ja ideaalisesti olemassa olevaa, johon ihmiset yleensä voivat olla suhteessa. Situaatio eli elämäntilanne on se osa maailmaa, johon yksilö joutuu suhteeseen. Vastaavasti suhde situaatioon eli siis situationaalisuus on ihmisen olemassaolon käsittämiseksi yhtä alkuperäinen ja välttämätön ontologinen perustekijä kuin kehollisuus ja tajunnallisuuskin. (Mt., 26.)

Tajunnallisuus ja tajunta ovat filosofisen analyysin kannalta vaikeita, epämääräisiä ja monitulkintaisia. Holistisessa ihmiskäsityksessä tajunta käsitetään inhimillisen kokemuksen kokonaisuudeksi. Elämys ja mieli ovat tajunnallisen tapahtumisen eräänlaisia perusyksiköitä. Mieli on sitä, jonka avulla ymmärrämme, toisin sanoen tiedämme, tunnemme, uskomme tai uneksimme ilmiöt ja asiat joksikin. Mieli on siis tavallaan merkityksen antaja. Mieli ilmenee tai koetaan aina jossakin tajunnan tilassa eli elämyksessä. Mieli ja elämys ovat aina yhdessä. Elämyksellisiä tiloja ovat esimerkiksi havaintoelämys ja tunne-elämys. (Mt., 26–27) Kun mieli suhteutuu johonkin ilmiöön ja tarkoittaa sitä, syntyy merkityssuhde. Sen avulla kohde ymmärretään joksikin. Merkityssuhteiden kokonaisuus on maailmankuva (Rauhala 1992, 38).

Tajunnallisen tapahtumisen kehityssuunta on positiivinen silloin, kun tajunnassa ei esiinny karkeasti vääristyneitä merkityssuhteita, vaan tietoa, tunnetta, uskoa sekä intuitiota edustavat merkityssuhteet muodostavat keskenään sopusointuisen maailmankuvan (Rauhala 1983, 29).

Raimo Raitasalo on konstruoimassaan elämänhallinnan mallissa jakanut elämänhallintaa ohjaavat tekijät J.P. Roosin käsitteitä mukaillen ulkoisiin ja sisäisiin tekijöihin. Sisäiset tekijät hän on edelleen jakanut tietoiisiin ja tiedostamattomiin (1995, 61). Jako on sikäli perusteltu, että tajunnan sisäistä tapahtumista tarkasteltaessa tehdään tavallisesti ensimmäiseksi jaottelu tiedostamaton ja tietoinen. Laadullisesti erilaiset mielelliset edustukset eli merkityssuhteet sijoittuvat maailmankuvassa jonnekin akselilla tiedostamaton–tietoinen. Etenkin fenomenologinen filosofia on vaikuttanut nykyisen ihmistutkimuksen vallitsevaan tendenssiin siten, että freudilainen kahden valtakunnan oletus on väistymässä. Tajunta käsitetään yhtenäiseksi jatkumoksi. Tiedostamaton ja tietoinen ovat tajuisuuden kaksi ääripäätä, joiden välillä kokemukset aaltoilevat häipyen välillä periferiaan ja välillä oivaltuvuuteen ilmaantuen. (Rauhala 1995, 68–77.)

Kuvio 2. Raimo Raitasalon (1995, 61) luonnos sisäistä ja ulkoista elämäntähtäystä ohjaavista tekijöistä.

2.1 ULKOISESTA ELÄMÄNHALLINNASTA

Tässä tutkielmassa käsitellään pääasiassa elämönhallinnan ulkoisia tekijöitä, mutta koska ne ovat saumattomasti yhteydessä sisäisiin tekijöihin, on jälkeen mainittujenkin esittely lyhyesti tarpeen.

Sisäinen elämönhallinta tarkoittaa tapahtumasarjaa, joka pyrkii tunteiden, havaintojen ja mielikuvien avulla käsittelemään tapahtuneiden vaurioiden ja menetysten sekä uhkien ja vaarojen aiheuttamaa ahdistuneisuutta sekä myös haasteellisina koettuja tilanteita. Ulkoinen elämönhallinta on välineellistä käyttäytymistä näiden samojen tavoitteiden saavuttamiseksi. Sosiaalinen ympäristö voi myös havaita toiminnan mutta ei voi mieltää sen päämääriä. (Raitasalo 1995, 61.)

Hyvinvointi on läheinen käsite erityisesti ulkoisesta elämönhallinnasta puhuttaessa. Ihminen pyrkii hallitsemaan elämäänsä saavuttaakseen tietyn tasoisen hyvinvoinnin. Hallinnassa ihminen yrittää muuttaa joko ympäristöään (olosuhteita ja vaatimuksia) tai sen merkityssisältöjä itselleen suotuisammiksi.

Hyvinvointi eri osa-alueineen on sosiaalipoliittiselta kannalta aina arvosidonnainen päämäärä, johon pyritään vaikuttamaan muun muassa sosiaalipoliittisin toimenpitein. Hyvinvointi muotoutuu ihmisen elintasosta ja elinoloista, elämänlaadusta ja omasta käyttäytymisestä (elämäntavasta) suhteessa ympäristöön. Ihmisen käyttäytymiselle on ominaista tavoitteellisuus ja tarpeiden tyydytys oman minän sekä ympäristön sallimissa puitteissa. (Raitasalo 1995, 61.)

2.1.1 Tarpeet ja resurssin käsite

Ihmisen tarpeiden ja resurssien käsittely on tässä kohtaa aiheellista. Eräät tarpeet ovat sellaisia, että niiden tyydytys on määritelty aineellisten tai persoonattomien resurssien esiintymisen avulla. Tämä ei kuitenkaan päde sosiaalisiin tarpeisiin. Hyvät sosiaaliset suhteet muodostavat resurssin, joka kerran muodostuttuaan vaikuttaa mahdollisuuksiin tyydyttää muita tarpeita. Tyydytetyt tarpeet ovat siis usein itsessään resurssi, joka edistää myös muiden tarpeiden tyydyttämistä, mutta resurssien esiintyminen ei sisälly kaikkien

tarpeiden tyydytyksen määritelmään. Tyydytetty tarve voi siis yleensä toimia resurssina, joka auttaa yksilöä tyydyttämään myös muita tarpeita. Tässä keskeiset ongelmat liittyvät tiiviisti kysymykseen, missä määrin jonkin tarpeen tyydytys tai jonkin hyvinvointiarvon toteutuminen on edellytys myös toisten tarpeiden tyydyttämiselle tai toisten hyvinvointiarvojen toteutumiselle (Allardt 1976, 36.)

Olettamusta, jonka mukaan tyydytetty tarve toimii resurssina muiden tarpeiden tyydyttämiselle, voidaan tietenkin epäillä, koska kyllästymisilmiöt ovat sosiaalisessa elämässä keskeisiä. Varsinaisestihan kyllästyminen merkitsee sitä, että tarpeen tyydyttyminen vähentää pyrkimystä tyydyttää juuri tätä tarvetta (Mt., 37).

2.1.2 Having, Loving, Being

Tietyt tarpeet ovat sellaisia, että niiden tyydytys on määritelty yksilön omistamien tai hallitsemien resurssien avulla. Eräiden muiden tarpeiden kohdalla tyydytys on taas määritelty sen perusteella, kuinka ihminen käyttäytyy suhteessa muihin ihmisiin. Erityyppiset tarpeentyydytyksen luonteen avulla määritellyt tarpeet on siis luokiteltu kolmeen perusluokkaan: elintaso (Having), yhteisyysuhteet (Loving), itsensä toteuttamisen muodot (Being). (Allardt 1976, 37–38.)

Tässä tutkielmassa en pyri selvittämään sitä, miksi huumeiden aktiivikäyttäjä tyydyttää joitakin tarpeita, vaan mielenkiintoni kohdistuu siihen, miten nämä ulkoiseen elämänhallintaan kuuluvat osa-alueet ilmenevät huumeiden aktiivikäyttäjän arjessa ja miten riippuvuus näkyy osa-alueiden toteutumisessa.

Elintaso – Having

Luonnollinen lähtökohta pyrittäessä elintason arvojen operationalisointiin ovat fysiologiset tarpeet, esimerkiksi ravinto, neste, lämpö, ilma ja perusmäärä turvallisuutta. Käytännön hyvinvointiohjelmassa ja arvoja määriteltäessä on luonnollisempaa olla ottamatta lähtökohdaksi suoraan fysiologisia tarpeita, vaan lähteä tarpeiden tyydyttämiseen tarvittavista toimintaresursseista. Hyvinvoinnissa ovat perustavia elintasonarvot. Alhainen

elintaso vaikuttaa ihmisen koko käyttäytymiseen ja sosiaaliseen organisaatioon. (Allardt 1976, 39–41.)

Abraham H. Maslow (1987, 56–61) on määritellyt eräänlaisen ihmisen tarvehierarkian. Hänen mukaansa korkeammilla ja alemmilla tarpeilla on erilaisia ominaisuuksia, mutta niiden molempien tulee kuulua ihmisluonteeseen. Ne ovat osa ihmisluontoa. Ensisijaisia ovat fysiologiset perustarpeet: ruoka, neste ja lämpö. Toissijaiseksi Maslow asettaa turvallisuuden tarpeen, tämän jälkeen tulevat järjestyksessä rakkauden, arvonannon ja itsensä toteuttamisen tarpeet. Ihminen pyrkii pääsääntöisesti tyydyttämään hierarkisesti korkeamman tarpeen vasta tyydyttyään hierarkisesti alemman.

Yhteisyyssuhteet – Loving

Ihmisellä on solidaarisuuden ja toveruuden tarve tai tarve yleensä kuulua jäsenenä sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa toisistaan pitäminen ja välittäminen ilmaistaan. Tärkeää on se, että yksilöllä on rakkauden ja hellien suhteiden tarve. Täydellisessä muodossaan rakkaussuhteet ovat symmetrisiä, eli yksilö sekä antaa että saa rakkautta ja hellyyttä. Kun suhteet ovat symmetrisiä ja sisältävät rakkauden ilmauksia ja huolenpitoa, voidaan puhua yhteisyydestä.

Hyvinvointiarvona yhteisyyden tarve on myös ongelmallinen ja ehkä myös sen vuoksi sitä harvoin käsitellään systemaattisesti. Monet yhteisyydet edellyttävät muiden ihmisten sulkemista ulkopuolelle. Yhteisyyssuhteet ovat kielessä ilmeneviä tapahtumia ja ne myös yleensä edellyttävät pitkäaikaista kielellistä kehitystä yhteisen todellisuuskäsityksen perustaksi. (Allardt 1976, 42–43.)

Itsensä toteuttamisen muodot – Being

Viittaamme jokapäiväisessä puheessa usein yksilöihin, jotka eivät ole saaneet tai voineet kehittää piileviä, sisäisiä mahdollisuuksiaan. Itsensä toteuttamisesta tai persoonallisuuden kehittämisestä puhutaan positiivisena arvona. Itsensä toteuttamista ei voida täsmentää tai operationalisoida mittaamalla yksilön saavutuksia tai maallisia tekoja. Osa ihmisistä pyrkii toteuttamaan itseään saavutuksien avulla, toiset taas eivät.

Itsensä toteuttamisen vastakohtana voidaan pitää vieraantumista. Itsensä toteuttamisen arvoluokan oletetaan kattavan seuraavat tekijät: yksilöä pidetään persoonana (tietty määrä korvaamattomuutta), yksilö saa osakseen arvonantoa (status), yksilöllä on mahdollisuuksia harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan ("tekeminen") ja yksilöllä on mahdollisuuksia poliittiseen osallistumiseen (poliittiset resurssit). Näiden osatekijöiden puuttumisella on vaikutusta yksilön eristymiselle yhteiskunnasta ja muista yksilöistä. (Allardt 1976, 46–49.)

Having, loving ja being tässä tutkimuksessa

Huumeiden aktiivikäyttäjän elintason tarkasteluun olen valinnut kaksi näkökulmaa, asumisen sekä toimeentulon ja sen lähteet. Aktiivikäyttäjän yhteisyssuhteita tarkastellaan parisuhteen ja lähisuvun näkökulmasta. Itsensä toteuttamisen osa-alueen tutkiminen on ollut tässä tutkimuksessa vaikeinta. Päädyin tarkastelemaan sitä aktiivikäyttäjän tulevaisuuden unelmien näkökulmasta, jonka arvioin olevan tärkeä näkökulma juuri aktiivikäyttäjälle, koska haastattelujen aikana käyttötilanteessa hänen itsensä toteuttamisen osa-alue ei näkemykseni mukaan pääse aidosti toteutumaan.

2.2 AUTONOMIAN KÄSITE

Autonomian käsite luo elämänhallinnan käsitteelle teoreettista syvyyttä ja siksi on perusteltua esitellä tässä se lyhyesti. Jotta henkilö voi olla autonominen, hän tarvitsee kapasiteettia ja ulkoisia edellytyksiä sekä oikeuden itsehallintaan (self-government). Autonomia merkitsee myös edellytyksiä toimintaan: jos henkilö on toisen orja, hänellä ei ole itsehallinnan edellytyksiä, vaikka hänellä olisi kapasiteettia ja oikeuskin itsehallintaan. (Raitasalo 1996, 18)

Oleellinen autonomian ehto on myös itseidentiteetti (self-identity, yksilöllisyys). Itseidentiteettiin sijoittuu käsitteenä läheisesti autenttisuus, tietynlainen aitous. Autenttisuudessa on ehkä olennaisinta se, että pystyy alistamaan mielipiteensä ja tottumuksensa rationaalisen tarkastelun puntariin. Moraalinen autenttisuus on läheinen termi niin sanotulle itselainsäädännölle (self-legislation) ja on samalla erityistapaus autenttisuudesta. Tietynlainen konformismi, jota moraalin normien sokea omaksuminen merkitsee, on kaukana autonomiasta. Tämän vuoksi moraalinen autenttisuus ja siitä kumpuava autonomia näyttävät merkitsevän perittyjen arvojen ja normien jatkuvaa puntarointia ja kyseenalaistamistakin. Itselainsäädäntö on kiinnostava näkökohta autonomisuuden ja elämänhallinnan kannalta. Jotkut tutkijat ovat väittäneet moraalisesta riippumattomuudesta olevan autonomian ehto. Yksilöiden on otettava huomioon ja heidän moraalisensa on oltava pitkälti yhteistä, jotta se toimisi. Elämän hallinnan on oltava deliikaattia suhteessa muihin ihmisiin. Moraalinen rehellisyys, eli integriteetti, uskollisuus itseä kohtaan viittaa uskollisuuteen omia periaatteita kohtaan. Henkilöllä ei saa olla muita niin vahvoja käyttäytymisdispositioita, että ne pystyvät motiiveina voittamaan hänen moraaliset periaatteensa, jotta henkilön integriteetti säilyisi. Itsekuri ja -kontrolli kuuluvat autonomian olennaisiin ehtoihin. Poikkeuksellista autonomian kavennusta merkinnee ulkopuolelta tuleva valvonta. (Riihinen 1996, 18–22.)

Autonomian ja ulkopuolelta tulevan valvonnan liitän tutkimuksessa poliisiviranomaistoimintaan ja sen vaikuttavuuteen ja merkitykseen huumeiden aktiivikäyttäjän arjessa. Tarkastelukulmalle ei ole omaa käsittelylukua, vaan se tulee erilaisissa tutkimuksen kohdissa esiin, sivulauseissa tai lyhyissä osissa eri tarkastelukulmissa.

Elämänhallinta implikoi humanistista ihmiskäsitystä, joka näkee ihmisen käyttäytymisessä vaihtoehtoja. Tämä ihmiskäsitys on ristiriidassa jyrkän behaviorismin näkemyksen kanssa. Elämänhallinnan ja autonomian kannalta kysymykseen ei voi tulla biologinen determinismi eikä ympäristödeterminismi. On kuitenkin realistista todeta että geneettinen perimä ja ympäristö asettavat ihmiselle rajoituksia. Determinismin, vapauden ja erilaisten vapauden rajoitusten välinen problematiikka on omiaan korostamaan elämänhallinnan kaltaisen käsitteen merkitystä (Mt., 22).

Raitasalon mallin elämänhallinnan sisäisten tekijöiden tietoiset osatekijät ovat itsetunto, minäkäsitys, tarpeet ja tavoitteet (Raitasalo 1995, 61). Itsetunto on tietty selvästi määriteltävissä oleva persoonallisuuden ominaisuus. Se on osa ihmisen minäkuva. Minäkuva eli minäkäsitys on se käsitys, mikä ihmisellä on itsestään, millaisena hän itseään pitää ja minkälaisin määrein hän itseään, tavoitteitaan tai arvomaailmaansa kuvaa. Ihmisen itsetunto on hänen minäkäsityksensä myönteisyyden määrä. Se on hänen sisässään oleva tunne siitä, että hän on hyvä ja arvokas. Se ei ole ulkoista menestymistä, selviämistä eikä ”pärväämistä”. (Keltikangas-Järvinen 1998, 16.)

Itsetuntoa voi luonnehtia ihmisen kyvyksi luottaa itseensä, pitää itsestään ja arvostaa itseään havaitsemistaan heikkouksista huolimatta sekä kyvyksi nähdä oma elämänsä tärkeänä ja ainutkertaisena. Itsetunto vaikuttaa ihmisen toimintaan ja hänen ratkaisuihinsa, ja toiminnan seuraukset taas vaikuttavat hänen itsetuntoonsa. Ihmisen itsetunnon ja itseluottamuksen määrä vaihtelee elämän eri alueilla. (Mt., 16.)

Minäkäsitys on ihmisen pysyvä käsitys siitä, minkälainen hän on. Hetkittäiset mielialan vaihtelut eivät muuta tätä käsitystä. Jos ihminen on eri päivinä ratkaisevasti eri mieltä siitä, mikä tai minkälainen hän on, sitä pidetään merkinä persoonallisuuden ongelmista, jopa psyykkisistä häiriöistä. Itsetunnolle sallitaan huomattavasti enemmän vaihtelua kuin minäkäsitykselle, ilman että vaihtelu katsotaan itsetunnon puutteeksi tai häiriöksi. (Mt., 30.)

Ihmisen sisäisistä tarpeista Raitasalo (1995, 61) nimeää fysiologiset, turvallisuuden, sosiaalisuuden, egon ja itsensä toteuttamisen tarpeet ja viittaa niillä todennäköisesti juuri Maslowin tarvehierarkiaan. Turunen pitää inhimillisten tarpeiden kirjoa varsin rajattomana. Elämänmuodon kehittyessä ja monipuolistuessa kehittyvät myös tarpeet ja sen myötä arvostuksen kohteet (1992, 12–13). Ihmisen syvin tarve ja unelma ja tyydyttyessään

voimakkaimpia elämyksiä tuottava on rakastamisen ja rakastetuksi tulemisen tarve ja vaikeimmin määriteltävä lienee itsensä toteuttamisen tarve, johon voitaneen hakea tyydytystä kovin erilaisista elämäntavoista, harrastuksista ja ammateista (Turunen 1990, 84 ja 1992, 14).

Sisäiseen elämänhallintaan liittyvät tietoiset tavoitteet sisältävät pyrkimyksen tietyn olotilan saavuttamiseen tai säilyttämiseen. Kysymys on keskeisesti turvattomuuden tai turvallisuuden tunteesta. Turvattomuus on hyvien asioiden jatkuvuuden vaarantumista: erilaisten riskien, uhkien ja vaarojen olemassaoloa tai mahdollista lisääntymistä. Toisaalta turvallisuudessa on kyse sisäisten hyvien asioiden eli henkisen hyvinvoinnin sekä hyvän ja turvallisen olon jatkuvuudesta. Tällöin todellisuus ilmenee sisäisenä kokemuksena, esimerkiksi hyvänä olona ja varmuutena hyvien asioiden jatkuvuudesta. Lisäksi turvallisuus on sisäistä rauhaa ja tasapainoa, levollisuutta, varmuutta ja hyvää oloa. (Niemelä 1991, 16.)

Raitasalo (1995, 61) tarkoittaa sisäisellä elämänhallinnalla ”tapahtumasarjaa, joka pyrkii tunteiden, havaintotoimintojen ja mielikuvien avulla käsittelemään tapahtuneiden vaurioiden ja menetysten sekä uhkien ja vaarojen aiheuttamaa ahdistuneisuutta sekä myös haasteellisina koettuja tilanteita. Se tapahtuu mielen sisäisenä emotionaalisena ja kognitiivisena prosessina.” Hänen mallissaan sisäinen hallinta tapahtuu siis tunteiden käsittelynä ja ongelmien ratkaisuna. Kuitenkaan tämän hallinnan sisäisiä tekijöitä eritellessään hän ei eksplisiittisesti viittaa mihinkään tunteisiin liittyvään, joten jako tietoihin ja tiedostamattomiin tunteisiin jää kokonaan tekemättä. Kuitenkin loogisesti ajatellen kaikkiin Raitasalon esittämiin sisäisiin tekijöihin, niin tietoihin kuin tiedostamattomiin, liittyy tunteet ja niiden tiedostaminen ja hallinta tai tiedostamaton, alitajuinen vaikutus.

Autonomian käsite liittyy läheisesti elämänhallinnan ja riippuvuuden tarkasteluun. Seuraavassa luvussa tarkastellaan asiaa tarkemmin.

3. RIIPPUVUUS

Mitä tapahtuu, kun henkilö ei enää hallitse itse elämäänsä, vaan sitä hallitsee jokin muu? Kun henkilö ei ole enää autonominen, vaan hän on esimerkiksi toisen orja (Raitasalo 1996, 18). Kun riippuvuus hallitsee henkilön elämää, hän on jonkin riippuvuuden orja. Riippuvuus on koko elämä ja se hallitsee kaikkea henkilön tekemistä.

Koski-Jänneksen mukaan riippuvuuden ja addiktion käsitteitä käytetään rinnakkain, vaikka kaikki riippuvuus ei ole addiktiivista. Esimerkin mukaan jokainen meistä on jossain määrin riippuvainen toisista ihmisistä, mutta kyseessä ei silti ole addiktio. Koski-Jännes kutsuu addiktioksi sellaista pakonomaista riippuvuutta, joka tuottaa välittömästi tyydytystä, mutta siitä seuraa enenevästi haittaa henkilölle itselleen ja josta on vaikea päästä eroon. (1998, 24.)

MacAndrew'n (1987) mukaan addiktion käsite juontaa juurensa latinan kielen verbistä addico, joka tarkoittaa jonkun omaksi tuomitsemista tai julistamista tai jonkun valtaan jättämistä. Englannin kielessä addiktion käsitteellä viitattiin mieltymykseen, taipumukseen ja antautumiseen, joka voi kohdistua hyviin tai huonoihin asioihin. 1800-luvulla raittiusliikkeen nousun myötä käsite liitettiin alkoholin ja oopiumin väärinkäyttöön ja tällöin sen merkitys alkoi muuttua kielteiseksi. (ks. Koski-Jännes, 1998, 25.)

Riippuvuudesta on erilaisia käsityksiä, usein käsite liitetään koskemaan alkoholia tai huumeita. Riippuvuutta on kuitenkin monta eri tyyppiä. Antti Heikkilä jakaa riippuvuuden karkeasti aineriippuvuuteen, joka on jonkin kemiallisen aineen fyysinen riippuvuus ja systeemiriippuvuuteen, jossa jokin toiminta aiheuttaa riippuvuuden. (Heikkilä 1995, 9–10.)

Eri tieteissä riippuvuus määritellään kyseisen tieteen alan näkökulmasta. Tiedossa on pienestä paljon, mutta Heikkilän rohkenee sanoa, että kokonaisuutta ei hallitse kukaan. Eri tieteenalojen määritelmät riippuvuudesta poikkeavat toisistaan ja ne voivat olla hyvinkin erilaisia, sillä ne kuvaavat riippuvuutta eri näkökulmista. Molekyylibiologilla, aivotutkijalla, lääkäriellä, psykologilla, sosiologilla, sosiaalialan työntekijällä, juristilla, poliisilla, papilla, omaisilla ja itse riippuvuudesta kärsijällä on oma käsitys riippuvuudesta. (Mt., 10–11.)

Aiemmin mainittiin, että henkilö voi olla riippuvainen erilaisista asioista. Käyttämässäni lähdemateriaaleissa riippuvuutta katsottiin liittyvän pääasiassa seuraaviin asioihin: alkoholi, huumeet, lääkkeet, kofeiini, nikotiini, ruoka, laki, läheisriippuvuus, suhde, seksi, ruumis, työ, raha, peli, valta ja uskonto. Riippuvuuden syntymisestä on erilaisia teorioita. Heikkilän mukaan kaikille riippuvuuksille on ominaista se, että aluksi kyseinen toiminta tuottaa nautintoa ja toiminnan päätyttyä siitä on helppo palata takaisin normaalielämään. Nautintoelämysten jatkuessa niistä tulee itsetarkoitus, muutos takaisin normaaliin vaatii paljon energiaa ja aiheuttaa oireita (Mt., 10–12). Riippuvuuden lajista on kiinni se, että riippuvuus voi olla joko fyysistä tai psyykkistä tai siihen voi liittyä myös niitä molempia.

Riippuvuus- ja normaalikäyttäytymisen välille on joskus vaikea vetää rajaa. Riippuvuus voi olla sairasta tai tervettä. Aluksi se on käyttöä, joka muuttuu väärinkäytöksi ja sen jälkeen riippuvuudeksi. Eroa sairaan ja terveen riippuvuuden välillä voi kuvata se tapa, jolla kukin itse ilmaisee suhdettaan ympäröivään maailmaan. Kaikille riippuvuuksille on kuitenkin yhteistä se, että riippuvuus on mikä tahansa elämän prosessi, jonka edessä olemme voimattomia ja mitä emme pysty sulauttamaan osaksi omaa persoonaamme ja sen suhteen on oltava epärehellisiä. Riippuvuudesta ei kyetä luopumaan, vaikka se olisi meille vahingollista ja se estää näkemästä todellista minää ja kokemasta aitoja tunteita ja vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Hyvin yleisiä ovat tunteiden ääriolot; riippuvuus on sekä nautinto että kärsimys. Se on sairaus, joka pahetessaan johtaa syvenevään kierteeseen, sairauteen ja kuolemaan. Vaikka kaikki riippuvuudet eivät ole yhtä tuhoisia, niiden luoma käyttäytymismalli on samanlainen. Riippuvuuksia voi olla useita ja ne voivat vaihdella. Parantuessaan toisesta riippuvuudesta, voi henkilölle tulla tilalle toinen riippuvuus ja tällöin riippuvuus on edelleen jäljellä. (Heikkilä 1995, 16–19.)

3.1 PÄIHDERIIPPUUUS

Päihderiippuvuutta, kuten muitakin riippuvuuden eri osa-alueita voi ja on tarkasteltu monesta eri näkökulmasta. Tässä luvussa tuon esiin sellaisia näkökulmia, joiden viitekehys ja problematiikka ovat näyttäneet minulle työskennellessäni päihderiippuvuudesta kärsivien henkilöiden kanssa. Tarkoitukseni on esitellä lukijalle omaan ajattelutapaani ja tähän tutkimukseen sopivia näkökulmia, jotka ovat eri tieteenaloilta ja on valittu holistisen ihmiskäsityksen ajattelutavan hengessä. Ihmisen olemiseen ja käyttäytymiseen vaikuttaa monet erilaiset asiat ja niistä johtuen häntä tulisi tarkastella kokonaisuutena, jollaiseksi hän on muotoutunut.

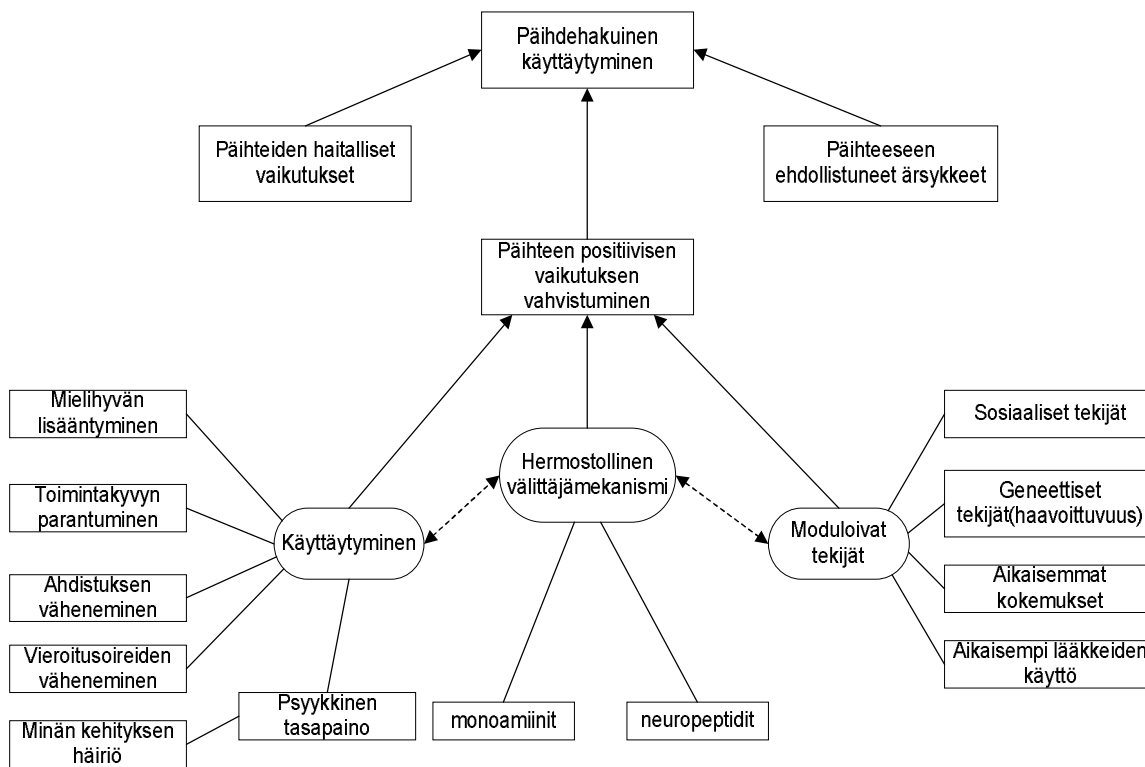
3.2 PSYKODYNAAMINEN NÄKÖKULMA

Veikko Granström ja Kimmo Kuoppasalmi (2003, 29) sanovat, että ”huumeiden käyttö ei ole ymmärrettävissä yksinomaan yhdestä viitekehuksesta katsoen, vaan käyttöön liittyy aina biologinen, psyykkinen ja sosiaalinen ulottuvuus”. Edellä mainitut kirjoittajat sanovat sitä päihteiden käytön ja riippuvuuden ”kehityshistoriaksi”, johon liittyy päihde, joka saattaa aiheuttaa psyykkisen ja/tai fyysisen riippuvuuden kyseisestä aineesta. Päihde vaikuttaa sillä tavalla, että se saa aikaan henkilössä sellaisen psyykkisen kokemuksen, jonka hän haluaa kokea uudelleen. Päihde voi myös poistaa sellaisen tilan, jonka henkilö kokee epämiellyttäväksi. Jälkimmäistä käyttöä voidaan kutsua myös itselääkitykseksi, joka johtaa riippuvuuteen kyseisestä aineesta. (mt. 29–30.)

Kun henkilö on riippuvainen jostakin päihteestä, saattaa hänen elämänsä rakentua päihteen ympärille ja usein näin tapahtuukin. Päihde vaikuttaa pääasiallisesti henkilön psyykkiseen toimintaan ja käyttäytymiseen, vaikka sen vaikutus keskushermostoon onkin neurokemiallinen tapahtuma. Kun vaikutus jatkuu pidempään ja siitä tulee riippuvaiseksi, henkilön tahdonalainen käyttäytyminen alistuu päihteen vaikutuksen etsimiselle. Hän voi käyttää kaiken energiansa pelkästään päihteen hankkimiseen ja tehdä tämän eteen tekoja, joita hän ei muuten tekisi, koska ne ovat välttämättömiä päihteen saamiselle. Keskittyessään kokopäiväisesti päihteen hankkimiseen henkilö saa voimakkaan arvovarauksen, jota käytetyn päihteen tuottama haluttu olotila vahvistavat. (Mt., 30.)

Psykodynaamisella viitekehyksellä pyritään jäsentämään niitä psyykeen tekijöitä, joilla voisi olla merkitystä päihdekäyttäytymisen suhteen. Aiemmin on ollut vallitsevana suuntana viettipsykologiaan perustuva käsitys, nyttemmin on kirjoituksissa siirrytty minä- ja self-psykologian suuntiin, joissa minän eheys ja itsetuntokysymykset painottuvat. Sitä henkilön sisäistä elämysmaailmaa, johon kuuluvat muun muassa yksinkertaiset aistimukset, monimutkaiset ajatteluoperaatiot sekä muistiin muodostuvat toiminnalliset järjestelmät, kutsutaan psyykeeksi. Psyyke on henkilön toimintaa ohjaava korkeimman tason ohjausjärjestelmä. Yksilön itsensä kannalta tärkein olemisen muoto on hänen kokema sisäinen todellisuus. Nämä osatekijät huomioiden elämme omassa subjektiivisessä maailmassamme ja kaikki elämyksemme ovat psyykkisiä. (mt. 30.)

Kuvio 3. Päihdehakuisen käyttäytymisen taustatekijät

(mt. 29, artikkelista Stoleran I, 1992. Elsevier science.)

”Päihdehakuisen käyttäytymisen taustatekijät: teorettinen malli. Päihdeiden käytön lähtötilanne on tietoinen altistuminen päihteelle. Henkilö hakee päihdeestä mielihyvää tai toimintakyvyn parantamista tai pyrkii vähentämään vieroitusoireita. Psykodynaamisen teorian mukaan minän rakenteen heikkoudesta johtuva psyykkisen tasapainon ylläpitämisen vaikeus altistaa päihdeiden käytölle (itselääkityshypoteesi). Sosiaaliset tekijät, geneettinen haavoittuvuus, aikaisemmat kokemukset ja aikaisempi lääkkeiden käyttö toimivat moduloivina tekijöinä sekä alttiustilanteiden syntyisessä ja päihdekäyttöalttiuden esille tulemisessa. Päihteen positiivinen vaikutus puolestaan voimistaa päihdehakuista käyttäytymistä. Pitkään päihdeitä käyttäneillä henkilöillä päihdeiden haitalliset vaikutukset ja päihdeeseen ehdollistuneet ärsykkeet moduloivat edelleen päihdehakuista käyttäytymistä.” (mt. 29, luvalla artikkelista Stoleran I, 1992. Elsevier science.)

Kuvasta käy ilmi, että biologisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden välillä vallitsee saumaton yhteys (Mt. 30). Lisäksi sen avulla on helpompi ymmärtää päihderiippuvuus käyttäytymistä ja siihen vaikuttavia erilaisia tekijöitä.

Granström ja Kuoppasalmi kirjoittavat päihteiden käyttäjien minän ja itsen (self) psykologiaa koskevassa artikkelissa, että jokainen pyrkii pitämään yllä eheää ja mielihyvästä minäkuvaa ollessaan erilaisten sisäisten ja ulkoisten vaatimusten tai uhkatekijöiden jatkuvan altistuksen kohteena. Kun henkilön psyykinen tasapaino horjuu, hän pyrkii korjaamaan käytettävissä olevin keinoin asiat niin, että hän saavuttaa mielihyvästä psyykkisen tasapainon. Psyykkisen itsesäätelyn vajeavuuksien vuoksi päihteiden väärinkäyttäjille keskeinen lähtökohta on kyvyttömyys ylläpitää riittävän hyvää psyykkistä tasapainoa. Keskeisiä riippuvuuden kehittymiselle altistavia tekijöitä ovat puutteellinen minän ja itsetunnon rakentuminen, joka voi johtua eri syistä ja aiheuttaa erilaisia sisäisiä jännitteitä. Psyykkisen tasapainon kannalta yksi keino muuttaa sisäisiä jännitteitä helpommin siedettäviksi ovat erilaiset päihteet. (Mt., 30–31.)

Puutteellisessa persoonallisuuden kehittämisessä on voinut syntyä vaurioita myös itsen ja objektien väliseen eriytymiseen. Tällaisissa tapauksissa henkilö voi joutua käyttämään ulkoisia tekijöitä psyykkisen tasapainon ylläpitämiseksi. Tämän vuoksi henkilö tarvitsee self-objektit itsetunnon säätelyyn ja on pakonomaisesti riippuvainen niistä. Self-objektisuhteisiin saattaa liittyä voimakkaita tunnelatauksia ja -purkauksia, joiden tasaamiseen ja käsittelyyn henkilö käyttää päihdettä. Hän saattaa kokea hallitsevansa päihteiden käytön, koska hän pystyy sillä hallitsemaan psyykkettään. Tähän psykodynaamiseen häiriöön perustuu nuorten ja päihteiden käytön alkuvaiheessa olevien kohdalla se harhakuva siitä, että huume- tai päihderiippuvainen kykenee itse hallitsemaan päihteiden käyttönsä. (Mt. 31.)

Persoonallisuuden puutteellisesta kehittämisestä johtuvalla heikolla affektien sietokyvyllä on myös keskeinen merkitys. Tällöin henkilöltä puuttuu tai on heikosti kehittyneet ne psyykkeen rakenteet, joilla hän kykenee ylläpitämään psyykkistä tasapainoa voimakkaiden affektien alaisuudessa. Sietämättömien tunteiden hallitsemiseksi tai poistamiseksi pyritään etsimään ulkoisia keinoja. Yksi tällainen keino ovat päihteet, joilla pyritään muuttamaan minän negatiivista affektikokemusta positiiviseksi tai poistamaan se kokonaan. Olennaista on se, että henkilö ei kykene kohtaamaan voimakkaita tunteita, olivat ne sitten positiivisia

tai negatiivisia. Päihteestä haetaan sitä tekijää, joka välittömästi tasapainottaa olotilan. Päihteiden käytön myöhäisvaiheessa ahdistuksen ja pahanolon tunteen voi pystyä ymmärtämään päihteen vaikutuksesta tai vaikutuksen puutteesta johtuvaksi, ja siksi vastaavasti näiden tunnetilojen kohtaaminen on helpompaa. (mt. 31.)

Psykodynaamisen viitekehyksen mukaan päihdeongelmainen ei pyri tietoisesti tai tiedostamattomasti vahingoittamaan itseään huumeiden tai muiden päihteiden käytöllä, vaan hän pyrkii palauttamaan sillä psyykkisen tasapainonsa. Psyykkisen kärsimyksen tunteen ratkaisemiselle hän ei löydä hyvää vaihtoehtoa ja siksi päihteiden käyttö on hänelle lähinnä vähiten huono vaihtoehto. Näin ollen puutteellisella itsesäätelyllä on keskeinen osa siinä, miksi käytetään ulkoisia keinoja, päihteitä, jotka antavat illuusion siitä, että henkilö pystyy säätelemään sisäistä maailmaansa. Seurauksena on riippuvuuden kehittyminen päihteisiin, jotka sen sijaan, että auttaisivat henkilöä hallitsemaan sisäistä psyykkisen kärsimyksen tunnettaan, alkavat hallita ihmistä. (Mt., 31-32.)

3.3 RIIPPUVUUS KÄYTTÄYTYMISENÄ

Grandsrtömin ja Kuoppasalmen käsitys ihmisen pyrkimyksestä mielihyväsavyytteiseen minäkokemukseen on niin voimakas, että henkilöt, jotka eivät normaalin elämisen ja vuorovaikutussuhteilla pysty saamaan näitä kokemuksia, voivat tulla riippuvaisiksi erilaisista asioista tai päihteistä, joiden avulla he saavuttavat halutut kokemukset. Tällöin heidän on päästävä käyttämään päihdettä toistuvasti minäkokemuksen palauttamiseksi. (Mt., 32.)

Päihteiden käyttö voi aluksi olla satunnaiskäyttöä tai alkuvaiheessa oleva riippuvuusoireyhtymä. Myöhemmin ilmenee riippuvuusikäyttäytymistä, jolle on ominaista se, että päihteen vaikutus riittävän pitkään jatkuessaan positiivista minäkokemusta tuottavana aineena vähenee tai häviää ja tämän tilalle tulee päihteiden käytön tuottama vieroitusoireiden lievitysvaikutus. Käyttäytymistä hallitsee tällöin jo muodostunut riippuvuusoireyhtymä ja pelkästään päihteen hankkimisesta voi tulla oleellinen osa henkilön elämää. (Mt., 32.)

Artikkelin kirjoittajien mukaan kysymykseen, kuka tulee riippuvaiseksi, ei löydy yksiselitteistä vastausta. Todennäköisenä he pitivät sitä, että psyyke ja psykodynamiikka ovat yhtä keskeisessä osassa. Yksi pystyy hallitsemaan päihteiden käytön sekä lopettamaan sen halutessaan ja toinen ”jää koukkuun”. (Mt. 32.)

3.4 LÄÄKETIETEELLINEN NÄKÖKULMA

Kari Poikolaisen (2003, 76–77) Päihdelääketiede-kirjassa julkaistun artikkelin ”Päihderiippuvuuden ja haitallisen käytön diagnostiikka” mukaan yleisimpiä päihdyttäviä aineita ovat alkoholi, amfetamiini, kannabis, kokaiini ja opiaatit. Näiden käyttöön liittyvät ongelmat kärjistyvät, kun käyttö muodostuu pitkäaikaiseksi ja elämää hallitsevaksi. Lievemmistä päihteiden käyttöön liittyvistä ongelmista käytetään nimitystä haitallinen käyttö ja väärinkäyttö, vaikeiden ongelmien ydintä luonnehditaan käsitteellä riippuvuus.

Lääketieteessä päihderiippuvuusoireyhtymän ja päihteiden haitallisen käytön kriteerit perustuvat diagnostisiin järjestelmiin, joita on kaksi: amerikkalainen DSM-IV ja WHO:n julkaisema yleismaailmallisessa käytössä oleva ICD-10, joka on ollut virallisissa yhteyksissä käytössä myös Suomessa vuodesta 1996 (Poikolainen 2003, 77).

ICD-10 tautiluokitus: Riippuvuusoireyhtymän kriteerit

Kolmen tai useamman seuraavista kriteereistä on esiinnyttävä yhtäaikaaisesti kuukauden ajan viimeisimpien 12 kuukauden aikana tai toistuvasti, mikäli jaksot ovat kuukautta lyhempiä.

1. Esiintyy voimakas himo tai pakonomainen halu ottaa päihdettä.
2. Kyky hallita päihteen käytön aloittamista, määrää tai lopettamista on heikentynyt.
3. Esiintyy vieroitusoireita päihteenkäytön päättyessä tai vähentyessä. Ne voivat ilmetä a) käytetylle päihteelle tyypillisenä vieroitusoireyhtymänä tai b) alkuperäisen tai muun samankaltaisesti vaikuttavan päihteen käyttönä vieroitusoireiden lievittämiseksi.

4. Sietokyky kasvaa. Tämä voi ilmetä siten, että a) käytettyä annosta suurennetaan päihtymyksen tai entisen vaikutuksen saavuttamiseksi tai b) entinen annos tuottaa selvästi heikomman vaikutuksen käytön jatkuessa.
5. Käyttö muodostuu elämän keskeiseksi asiaksi. Tämä voi ilmetä a) muista merkittävistä kiinnostuksen kohteista tai tyydytyksen lähteistä luopumisena joko osittain tai kokonaan tai siten, että b) tuntuva osa ajasta kuluu päihteiden hankkimiseen, käyttöön ja sen vaikutuksista toipumiseen.
6. Käyttö jatkuu huolimatta sen aiheuttamista kiistattomista haitoista, joista käyttäjä on tietoinen tai joista hänen voidaan olettaa olevan tietoinen.

(Poikolainen 2003, 77.)

4. TUTKIMUSKYSYMYS JA -AINEISTO

Tutkimukseni empiirisen osion tein haastattelemalla huumeiden aktiivikäyttäjiä erään suuren suomalaisen kaupungin sosiaalitoimen erityisyksikössä. Huumeiden aktiivikäyttäjän määrittelen tutkimuksessani henkilöksi, joka on huumeista riippuvainen ja joka käyttää lääkkeitä tai huumeita säännöllisesti selvitäkseen jokapäiväisestä elämästä.

Tutkimuksen toteuttamispaikan koko henkilökunta on tietoinen tutkimukseni tekemisestä. Yhteyshenkilönä on toiminut kyseisen yksikön johtava sosiaalityöntekijä sekä kaksi muuta sosiaalityöntekijää. Yksikön henkilökunnan kanssa keskustelin aluksi, keitä voisin haastatella tutkimukseeni. Perusteena valinnoille oli se, että haastateltava täyttää tässä tutkimuksessa määritellyt kriteerit huumeiden aktiivikäyttäjistä ja työntekijän arvion mukaan henkilö kykenee pitkäkestoiseen keskusteluun tutkimusaiheesta. Mahdollisia haastateltavia sain listalle yksitoista (11). Heistä tutkimustani varten haastattelin kuutta 20–30-vuotiasta nuorta aikuista. Haastateltavista kolme oli naisia ja kolme miehiä. Haastattelemani henkilöt täyttivät edellisessä luvussa esitellyn ICD-10 tautiluokituksen Riippuvuusoireyhtymän kriteerit. Käsitys pohjautuu aiemman työsuhteeni aikana saamaan pohjatietoon.

Tätä pro gradu -tutkielmaa tehdessäni varsinaiset tutkimuskysymykset ovat muuttuneet joitakin kertoja matkan varrella ja sen löytäminen on ollut melko vaikeaa. Aluksi tutkimuskysymyksiä on ollut useampi, mutta lopulta päädyin yhteen tutkimuskysymykseen ja pyrin tutkimaan sitä mahdollisimman perusteellisesti. Tutkimuskysymykseni kuuluu:

Miten riippuvuus ilmenee ja vaikuttaa huumeiden aktiivikäyttäjän arjessa ulkoisen elämänhallinnan eri osa-alueilla?

4.1 HAASTATTELUJEN TOTEUTTAMINEN

Käsittelen seuraavaksi melko yksityiskohtaisesti haastattelujen tekoon liittyviä vaiheita. Tämä on perusteltua, sillä kyseinen haastateltavien joukko on vaikeasti tavoiteltavissa ja muun muassa ajankäytön hallinta on käytännössä osoittautunut heille vaikeaksi. Juuri näistä syistä johtuen saattaa olla, että huumeiden aktiivikäyttäjiin kohdistuvaa tutkimusta ei ole paljoa aiemmin tehty. Tutkimusta tehdessäni huomasin sen, että haastattelut olivat itseasiassa heille hyvin tärkeä asia. Jokainen haastateltava pyysi saada luettavakseen pro gradu –tutkielmani, kun se valmistuu. Sovimme, että pyrin toimittamaan jokaiselle haastatellulle oman kopion.

Työskentelin itse aiemmin sosiaalityöntekijänä yksikössä, jonka asiakkaita haastattelin. Jotkut haastateltavista olivat aiemmin olleet asiakkaitani. Lopetin työskentelyn kyseisessä yksikössä joulukuussa 2004. Ennen lopettamista hain Internetistä saamieni ohjeiden mukaisesti kaupungilta kirjallisesti tutkimuslupaa, jonka sain suhteellisen nopeasti. Lisäksi kysyin enemmistöltä tässä tutkimuksessa haastatelluilta halukkuutta tulla haastateltavaksi pro gradu -tutkielmaani varten. Jokainen, jolta asiaa tuolloin kysyin suhtautui asiaan positiivisesti ja suostui siihen heti. Kysyin halukkuutta haastatteluun viimeisissä tapaamisissamme ennen työsuhteeni loppumista, jottei asiakkaan suhtautumiseen vaikuttaisi se, että hän ajattelisi vastauksensa vaikuttavan hänen sosiaalietuisuuksiinsa.

Suunnitelmani oli tehdä haastattelut tutkielmaani varten tammi-helmikuussa 2005, mutta käytännön syistä ne tehtiin huhti-toukokuun vaihteessa 2005. Tutkimukseni kannalta on parempi, että haastattelut tehtiin vasta myöhempänä ajankohtana, sillä jos ne olisi tehty aiemmin, olisi saattanut oma roolini entisenä työntekijänä korostua haastatteluissa. Olen pohtinut pitkään ja keskustellut muiden kyseisen sosiaalitoimen yksikön työntekijöiden kanssa siitä, miten oma roolini entisenä työntekijänä vaikuttaa haastatteluissa ja tutkimustuloksissa. Asialla saattaa olla sekä positiivisia että negatiivisia vaikutteita. Positiivisia siinä merkityksessä, että minun on helpompi tavoittaa haastateltavat, koska olin alustavasti kysellyt heitä haastatteluun työsuhteeni aikana. Lisäksi minulla on käsitys, että tutkimushenkilöt eivät olisi antaneet haastatteluja vieraalle henkilölle, koska useat haastatteluissa keskustellut asiat ovat tutkimushenkilöille hyvin henkilökohtaisia. Erilaisissa kommentoissa osa haastateltavista toi esille sellaisen näkökulman, että he

halusivat auttaa minua pro gradu -tutkielmani teossa, koska minä olin auttanut heitä. Minulle tuli vaikutelma, että he halusivat tietyllä tavalla tehdä vastapalveluksen.

Haastattelunauhojen purkamisvaiheessa mietin useaan kertaan sitä, että haluaisin ostaa litterointipalvelun joltakin ulkopuoliselta. En kuitenkaan päätenyt siihen juuri haastattelujen henkilökohtaisuuden vuoksi.

Työskennellessäni huumeiden aktiivikäyttäjien kanssa opin sen, että jos heidän kanssaan sopii tapaamisen, sen on hyvä olla lähitulevaisuudessa, jotta he sen muistavat. Tämän vuoksi sovin haastattelujen tarkat ajankohdat 1–3 päivää ennen tapaamista. Yhden haastateltavan kanssa sovin tapaamisen seuraavalle viikolle ja soitin hänelle ennen tapaamista muistutukseni siitä. Työssäni opin myös sen, että haastateltavani eivät juuri vastaa puhelimeensa, jos eivät tunnista kännykän näytöllä näkyvää numeroa, muun muassa siksi, että he pelkäävät soittajan olevan esimerkiksi joku huumevelkoja perivä henkilö. Tämän vuoksi kävin soittamassa haastatteluajat kyseisessä sosiaalitoimen yksikössä.

Haastateltavien tavoittaminen oli jossain tapauksissa hieman vaikeaa, sillä kaikilla ei ollut enää samat puhelinnumerot käytössä kuin vuoden 2004 lopussa. Yksikön sosiaalityöntekijöiden avustuksella sain tavoitettua kaikki haastateltavat. Monilla haastateltavilla oli useita puhelinnumeroita, joista heitä tavoittelin. Osa asiakkaista, joita olin pyytänyt haastateltavaksi työsuhteeni aikana, en enää tavoittanut ajankohtia sopiakseni. Toiset haastateltavat tavoitin noin 2–4 yrityksen jälkeen, jollekin yritin soittaa noin 10 kertaa kunnes tavoitin hänet. Soittoyritykset tein aina arkipäivänä kello 12 jälkeen, koska kokemukseni perusteella oli ennakoitavissa, että haastateltavani heräilevät noin puolenpäivän aikaan.

Kuudesta haastateltavasta neljä tuli haastatteluun sovittuna päivänä. Kaksi haastateltavista ei saapunut sovittuna aikana tapaamiseen ja soitin molemmille noin puoli tuntia sovittun tapaamisajan jälkeen. Toisen tavoitin ensimmäisellä soittokerralla ja sovimme hänen kanssaan uuden tapaamisen kahden päivän kuluttua. Tuolloin hän saapui noin 30 minuuttia myöhässä. Toista haastateltavaa tavoittelin useita kertoja ja lopulta noin kahden tunnin kuluttua sovittusta ajasta sain hänet kiinni ja hän kertoi nukkuneensa, eikä

siksi ehtinyt haastatteluun. Sovimme myös hänen kanssaan uuden tapaamisen kahden päivän kuluttua ja tuolloin hän saapui paikalle noin 45 minuuttia myöhässä.

Jo haastatteluista sopiessani kerroin haastateltaville, että tarjoan heille kahvit ja jotain pientä syötävää haastattelun yhteydessä. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, että ajattelin sen luovan haastatteluilmapiiristä rennomman ja mahdollisesti vaikuttavan haastatteluihin sitoutumiseen. Haastattelut suoritin kyseisen sosiaalitoimen yksikön neuvotteluhuoneessa ja myös siihen perustuen ajatukseni oli, että jos juomme ja syömme samanaikaisesti, ei se muistuta liikaa tilanteita, joissa olen itse ollut työntekijänä ja haastateltava asiakkaana. Jokainen haastateltavista kommentoi tarjoilua jollakin positiivisella tavalla ja he olivat iloisia siitä, että heidät oli huomioitu näin.

Tapaamisen aluksi kerroin jokaiselle haastateltavalle tekeväni pro graduani huumeiden aktiivikäyttäjän elämänhallinnasta. Totesin myös, että haastateltavan ei tarvitse välittää aiheen otsikosta vaan toivon heidän kertovan jokapäiväisestä elämästään. Kaksi ensimmäistä haastateltavaa aloitti kertomuksen päihteiden käytön aloittamisesta ja pohti joitakin syitä aloittamiseensa. Tästä sain ajatuksen, että aloittaminen ja sen syiden pohdiskelu on ilmeisen tärkeää huumeiden käyttäjille ja siksi pyysin seuraaviakin haastateltavia kertomaan käyttöhistoriansa, jos he eivät sitä automaattisesti tehneet.

Haastattelutilanteiden pituudet vaihtelivat. Lyhin kesti noin 50 minuuttia ja pisin 90, keskimääräinen pituus oli hieman yli 70 minuuttia. Pituuteen vaikutti eniten haastateltavan henkilökohtaiset ominaisuudet, erityisesti puheliaisuus ja avoimuus. Myös se, miten hyvin tunsin haastateltavan vaikutti keston, koska tutuille kertominen vaikutti olevan helpompaa. Eroavaisuuksia oli myös siinä, että joillekin haastateltavista vapaa kerronta oli helppoa ja toisille esitin useita aiheeseen johdattavia kysymyksiä.

Jokaisella tutkimushenkilöllä on pitkä, useita vuosia kestänyt tausta päihteiden ja erityisesti huumeiden käytössä. Kaikki haastateltavat olivat käyttäneet aluksi alkoholia, siirtyneet siitä laimeampiin huumeisiin ja sen jälkeen koviin huumeisiin. Tyypillistä oli, että käytön aikana ja erityisesti ensimmäisten käyttövuosien aikana pääasiallinen päihde oli vaihdellut ja lopulta pääasialliseksi aineeksi haastateltaville oli tullut amfetamiini tai Subutex. Huomattavaa oli, että haastatelluilla ei ollut molempien aineiden päivittäistä pitkäaikaiskäyttöä, vaan toinen mainituista oli pääasiallinen huume. Kaksi miehistä

käyttivät pääaineena Subutexia ja yksi amfetamiinia. Naisista kaikki käyttivät pääasiassa amfetamiinia. Kaikki käyttivät ainetta suonensisäisesti, piikittämällä. Päivittäisen pääaineen lisäksi lähes kaikilla oli eri huumausaineiden satunnaiskäyttöä.

Käytin haastatteluissa teemahaastattelun kehystä, jossa minulla oli kirjoitettuna haastattelurunko. Kävin kaikkien haastateltavien kanssa keskustelua samalla rungolla, mutta jokaisessa haastattelussa nousi esiin erityisesti juuri kyseisen haastateltavan elämän kannalta merkityksellisimmät asiat. Tämä vaikuttaa osaltaan siihen, että jotkut haastateltavista puhuivat tietystä asiasta enemmän kuin toiset. Haastatteluja purkaessa pyrin ottamaan tämän huomioon siten, että sen vaikutus tutkimustuloksiin on minimaalinen.

Haastatteluissa pyrin antamaan tutkimushenkilöille kerronnan vapauden. Keskustelu perustui kuulumisten kertomiseen, päihteiden käytön historiaan ja nykypäivään, arkipäiväiseen elämään ja haastateltavan läheisiimpiin ihmissuhteisiin. Nämä pääteemat olivat valikoitu Raitasalon elämänhallinnan ulkoisten tekijöiden aihepiiristä. Haastattelun runko on liitteenä.

4.2 HAASTATTELUJEN KÄSITTELY JA ANALYYSI

Haastattelunauhakasetit purin siten, että kirjoitin lähes sanatarkkaan haastateltujen vastaukset. Joitakin kohtia jätin pois, koska kaikki keskustelu ei liittynyt millään tavalla tutkimukseeni. Esimerkiksi eräs naishaastateltava kertoi siskonsa perheen tilanteesta ja omasta huolestaan siitä lähes 20 minuutin ajan. Lisäksi pois jäi joitakin kohtia, joissa haastateltavan puheesta ei saanut selvää. Tutkimukseni piti alun perin olla täysin teorialähtöinen, mutta se on hieman muuttunut työskentelyn aikana. Teorian osuutta tutkielmassani on vähennetty huomattavasti ja sieltä on otettu ulkoisen elämänhallinnan osatekijät tutkimuksen kehikseksi ja työskentelyn aikana aineiston merkitys on koko ajan lisääntynyt.

Aineiston käsittelyn vaiheista teemoittelun ja koodaamisen sanoja käytetään eri lähteissä tarkoittamassa samaa vaihetta aineiston käsittelyssä. Coffey ja Atkinson (1996, 32–36) kutsuvat vaihetta koodaukseksi ja sanovat, että se on usein ensimmäinen askel aineiston

järjestämisessä merkityksellisiin kategorioihin. Heidän mukaansa vaihetta voidaan kutsua samalla koodaamisen ensimmäiseksi tasoksi. Tarkasteltaessa tämän tutkimuksen koodausta, on siinä löydettävissä useita eri tasoja, joita voisi kutsua myös aineiston käsittelyn vaiheiksi.

Eskolan ja Suorannan mukaan on tärkeää tuntea aineisto hyvin, ja siksi on syytä lukea aineisto useaan kertaan läpi. Aineiston purkamisen jälkeen yksi tapa on edetä koodaamiseen ja sitten analyysiin. Aiemmin valitut teemat ja teemahaastattelun runko toimivat aluksi hyvänä apuvälineenä. Kirjoittajat mainitsevat myös, että kun teemahaastattelurungon rakentamisessa on käytetty aiemmista tutkimuksista kerättyjä teoreettisia näkemyksiä ja omaa kokemusta, aineistosta seulotaan haastattelurungon avulla esille asioita, jotka kertovat valituista aiheista. (2003, 150–152.)

Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että purettuani haastattelunauhat luin ja selailin tekstejä useaan kertaan läpi sekä etsin haastatteluista kolmeen elämänhallinnan ulkoiseen tekijään liittyviä tekstejä. Teemat erottelin toisistaan merkitsemällä eri teemojen tekstit eri väreillä. Osa vastauksista olisi soveltunut monien osa-alueiden tarkasteluun, mutta valittuani ensin helpoimmin teemoiteltavissa olevat tekstit, laitoin vaikeimmin määriteltävissä olevat tekstit arvioni mukaan niille sopivimpaan teemaan. Teemoiteltuani vastaukset ensin karkeasti ryhmiin tarkastelin, mitkä aiheet sieltä nousivat selkeimmin esiin ja asetin ne taas teeman perusteella omaan luokkaansa tuloksissa esiteltyjen kuvioiden mukaisesti. Tässä vaiheessa aineiston käsittelyssä oli tavoitteena löytää vastauksista samankaltaisuuksia. Löytääkseni ne ja selvittääkseni, mitkä seikat osa-alueiden toteutumisessa esiintyvät useampaan kertaan tyypittelin aineiston.

Eskolan ja Suorannan mukaan aineiston tyypittely edellyttää usein sitä, että aineisto teemoitellaan ensin. Tyypittelyn tekniikkana voi olla, että etsitään mahdollisimman yleisiä tyyppisiä, jotka esiintyvät useammassa vastauksessa. (2003, 180–181). Tässäkin tutkimuksessa on edetty pitkälti juuri tämän mallin mukaisesti. Käsittelin aluksi miesten ja naisten vastauksia erillisinä kokonaisuuksina ja lopuksi liitin ne toisiinsa teemojen ja tyyppien perusteella. Jokaisen teeman käsittelyn avuksi muodostin vastauksista löytyneiden tyyppien perusteella kuvion, joka esitetään jokaista teemaa käsittelevän kappaleen alussa. Teemojen alla esiintyvien tyyppien määrä vaihteli. Siitä saa hyvin

käsityksen vertaamalla eri kuvioissa esiintyvien tyyppien ja alatyypin määrää keskenään. Määrä vaikutti myös eri teemojen käsittelyyn.

Haastattelujen perusteella tarkoitus on keskustellut teoriaa ja haastattelussa esiin nousevia asioita keskenään. Tutkimusta aloittaessani ajatuksena oli, että elämänhallinnan ulkoiset tekijät löytyvät huumeiden aktiivikäyttäjän elämässä ja arkipäivässä ja tämän tutkimuksen avulla halusin selvittää sen, miten ja millaisina ne siinä näkyvät ja toteutuvat.

4.3 EETTISET KYSYMYKSET TUTKIMUKSESSA

Tehtäessä tutkimusta sosiaalityön alueelta tutkijan on oltava tietoinen tutkimukseen ja sen tekoon liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Omassa tutkimuksen teossa olen pyrkinyt kuljettamaan eettisiä kysymyksiä mukana koko tutkimusprosessin ajan. Tarkastelen tässä luvussa juuri tutkimuksen etiikkaan liittyviä kysymyksiä haastatteluissa, analyysissa ja kirjoittamisessa. Kappaletta kirjoittaessa on ajatusteni taustalla ollut erityisesti joitakin Arja Kuulan Tutkimusetiikka-teoksessa (2006) tarkastelemia näkökulmia.

Pro gradu -tutkielmani aihe on hyvin arkaluontoinen ja siten se saattaa olla jo lähtökohtaisesti eettisesti vaikea aihe, jonka tutkimista voi olla vaikea hyväksyä. Huumeiden käyttäjät tekevät rikoksen aina ainetta käyttäessään ja se saattaa olla joissain tilanteissa eettinen ongelma. Usein huumeiden käyttöön yhdistetään rikollinen elämäntapa ja oman työssä saamani kokemuksen sekä lukemani kirjallisuuden perusteella nämä usein liittyvät toisiinsa jollakin tavalla. Huumeiden käyttö on hyvin kallista ja useimmiten se rahoitetaan rikollisesta toiminnasta saaduilla tuloilla. Usein rikollisen tulon hankintaan liittyy myös eettisiä kysymyksiä, näistä esimerkkinä naisilla seksipalveluiden tekeminen tai tarjoaminen rahaa tai muuta materiaa vastaan. Olen jokapäiväisessä työssäni ja erityisesti joissakin erityisen luottamuksellisissa asiakassuhteissa seurannut hyvin läheltä aktiivikäyttäjän elämää ja arkea. Pitkäaikaisen ja intensiivisen työskentelysuhteen aikana olen pystynyt tutustumaan joihinkin asiakkaisiin todella hyvin ja välillemme on syntynyt luottamuksellinen suhde.

Työskennellessäni sosiaalityöntekijänä moniongelmaisten nuorten aikuisten parissa olin joidenkin asiakkaiden kanssa melko samanikäisiä. Tämä asia sai minut toisinaan

pohtimaan sitä, millä tavalla juuri minä olin päätenyt sinne pöydän toiselle puolelle ja asiakas toiselle puolelle. Tilannehan olisi voinut olla toisinkin päin. Ajatus saa minut tietyllä tavalla nöyräksi, sillä ajatteluni pohjalla on käsitys siitä, että kukaan meistä ei synny huumeiden aktiivikäyttäjiksi, vaan henkilön elämänvaiheet ovat johdattaneet hänet siihen tilanteeseen. Pysin ja toivon pystyväni käsittelemään tätä hyvin arkaluonteista aihepiiriä haastateltuja, samankaltaisessa tilanteessa olevia ja heidän läheisiään kunnioittavalla tavalla.

Valitsin haastattelujen fyysiseksi tekopaikaksi sosiaalitoimen yksikön siksi, että se oli kaikille haastateltaville tuttu paikka ja minulla oli siellä mahdollisuus tavata kaikki haastateltavat samassa ympäristössä. Eettisesti kyseenalaiseksi koin sen, että yksikön henkilökunta näki haastattelemani henkilöt. Eräs näkökulma asiaan on myös se, että osa haastateltavista oli entisiä toimeentulotuen asiakkaitani. Haastatteluissa tuli esiin sellaisia asioita, jotka olisivat saattaneet vaikuttaa asiakkaan etuisuuksiin, jos ne olisivat tulleet esiin työskentelysuhteen aikana. Keskustelimme jokaisen haastateltavan kanssa asiasta ja pyysin heitä puhumaan totta tässä haastattelutilanteessa, koska todenperäinen tieto oli tutkimukseni kannalta tärkeää. Tutkimushenkilöt sanoivat ymmärtävänsä tilanteen ja useassa haastattelussa tulikin esiin sellaisia asioita, joita ei asiakkuussuhteen aikana ilmennyt.

Toimeentulotuen ja päihdetyön asiakkuuteen liittyy myös se seikka, että haastateltavat olivat edelleen edellä mainittujen palveluiden piirissä ja haastatteluissa tuli esiin asioita, joita he eivät olleet kertoneet omalle sosiaalityöntekijälleen. Jotkut näistä keskustelluista asioista olivat sellaisia, jotka olisivat saattaneet vaikuttaa erityisesti päihdehoitoon pääsemiseen ja toimeentulotukiasioihin. Haastatteluissa ei kuitenkaan tullut esiin seikkoja, joiden vaikutus olisi ollut huomattava asiakkaan sosiaaliturvaetuisuuksiin tai aiheuttaneet osapuolille huomattavaa taloudellista vahinkoa.

Tutkimusaiheeni arkaluonteisuuden vuoksi minun on huolehdittava haastateltavien anonymiteetistä ja tunnistamattomuudesta pysymisestä koko tutkimuksen teon ja erityisesti haastattelujen purkamisen ja analysoinnin yhteydessä. Haastateltavien tunnistettavuus vastausten perusteella on erittäin suuri haaste minulle tutkijana. Aiemmin mainitsin, että sosiaalitoimen yksikön työntekijät näkivät haastateltavani ja tämä on minulle myös haaste, jotteivät he pysty tunnistamaan tutkimushenkilöiden vastauksia.

Haastatteluihin sitoutuminen on lähtökohtaisesti huomionarvoinen asia huumeiden aktiivikäyttäjälle. Tämän perustelen sillä, että työskennellessäni heidän kanssaan huomasin erilaisiin sopimuksiin sitoutumisen ja niissä pysymisen heille erittäin vaikeaksi. Sitoutumisen ja sopimusten pitämisen vaikeuteen liittyy monenlaisia seikkoja, joihin heillä ei itsellään ollut välttämättä vaikutusmahdollisuutta silloisessa tilanteessa.

Työsuhteeni aikana minulle tuli aktiivikäyttäjän ajankäytöstä käsitys, että heitä oli vaikea saada sitoutumaan mihinkään ilman, että heillä oli jokin oma, materiaallinen intressi asiaa kohtaan. Tästä syystä kerroin heille jo haastateltavaksi pyytäessäni, että tarjoan heille haastattelutilanteessa syötävää ja juotavaa. Haastatteluja tehdessäni käsitykseni kuitenkin osoittautui osittain vääräksi. Eräskin tyttö sanoi näin: ”Hiukan ihanaa, sä oot leiponut juuri mua varten. En muista, koska joku olis ihan mua varten leiponut itse jotain.” Oli hienoa huomata, että huumeiden käyttäjien kovan, muun muassa paljon rikollista toimintaa sisältävän elämäkokemuksen jälkeen useat heistä arvostavat yksinkertaista perusasiaa, että olin laittanut omaa aikaani tehdäkseni jotain hyvää heille.

Tutkittaessa arkaluonteista aihetta tulee myös haastatteluja purkaessa muistaa tutkimuksen teon etiikka. Haastattelujen jälkeen kesti noin 10 kuukautta kunnes sain kaikki nauhat purettua paperille. Niiden ollessa vielä purkamatta suunnittelin purkupalvelun ostamista ulkopuoliselta. Se olisi helpottanut työtäni suuresti, mutta pohdinnan jälkeen totesin, että henkilökohtaisuudesta johtuen se ei olisi ollut eettisesti oikein.

Erilaisten hyvin henkilökohtaisten asioiden lisäksi haastateltavat puhuivat rikollisista teoistaan. Jokainen heistä on syyllistynyt huumausaineen käyttörikokseen käyttäessään huumeita, mutta tämän lisäksi haastatteluissa keskusteltiin muistakin rikoksista. Niistä keskusteleminen haastatteluissa on eettisesti tärkeä kysymys. Pohdin sitä, miten minun tulisi tutkijana suhtautua, kun haastateltava alkaa kertoa rikollisesta elämäntavastaan ja tekemistään rikoksista, joista kaikista ei ole välttämättä jäänyt kiinni. Asiaa pohdittuani ja graduni ohjaajan kanssa asiasta keskusteltuani päädyin toimimaan kuten sosiaalityöntekijänä ollessani eli jos asiakkaan kertoma rikos tai sen mahdolliset seuraamukset täyttää *rikoslaissa määritellyt kriteerit tulee asiasta ilmoittaa poliisiviranomaiselle. Tällaisessa tapauksessa vaitiolovelvollisuus väistyy. Haastatteluissa ei tullut mainittujen kaltaisia rikoksia esiin.

* Rikoslain 15. luku 10 § ([24.7.1998/563](#)) Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdetöiden, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausainerikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, antaa siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa, on tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, *törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. ([9.7.2004/650](#))

Taloudellisiin seikkoihin ja rikosasioihin suhtautuminen oli minulle tutkijana aluksi asia, jota pohdin paljon. Tätä tutkimusta tehdessäni minun tuli kuitenkin unohtaa roolini sosiaalityöntekijänä ja keskittyä vain tutkijana olemiseen ja tutkimuksen tekemiseen. Kuula (2006, 90–98) pohtii myös tutkimuseetiikkaa koskevassa teoksessaan salassapitoa ja vaitiolo velvollisuutta. Erityisesti tähän tutkimukseen liittyy salassapito ja viranomaistoiminta, jota Kuula on pohtinut ja jota ohjeistusta olen tutkimuksessani pyrkinyt pitämään yllä.

Haastateltujen tunnistamisproblematiikassa on monia näkökulmia, jotka pitää ottaa huomioon. Viranomaisten lisäksi pyrin ottamaan huomioon haastateltavien sukulaiset ja muut läheiset, henkilöt, joista he kertovat sekä mahdolliset vihamiehetkin, esimerkiksi velkojen perijät. Pidän hyvin epätodennäköisenä, että tämän tutkimuksen raporttia lukee henkilö, joka voisi tunnistaa kirjoituksista haastateltavan ja siksi aiheuttaa vahinkoa tälle.

Aiemmassa tarkastelin erityisesti tutkimushaastatteluihin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Monet niistä vaikuttavat samalla tavalla myös tutkimuksen analysoinnissa ja kirjoittamisessa. Tärkein asia koko tutkimusprosessin aikana on muistaa kunnioittaa tutkimushenkilöitä ja olla heidän luottamuksensa arvoinen.

Haastateltaessa huumeiden aktiivikäyttäjiä on haastattelutilanteissa lähtökohtana, että haastateltava on päihteiden vaikutuksen alaisena. Tutkimuksen luotettavuuden ja tutkimuseettiseltä kannalta tämä on mielenkiintoinen näkökulma. Onko eettisesti oikein haastatella päihteiden vaikutuksen alaisena olevaa henkilöä? Asiaan löytyy varmasti erilaisia näkökulmia ja niille monenlaisia perusteluita. Oma kantani asiaan on, että koska tieteellisen tutkimuksen kannalta on tärkeä saada aktiivikäyttäjien oma ääni kuuluviin, päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen haastatteluissa on väistämätön tosiasia.

Kyseenalaista voi olla myös se, että haastateltava on tilanteessa päihteen vaikutuksen alaisena ja näin ollen myös se saattaa vaikuttaa vastauksiin. Mielenkiintoni tässä tutkimuksessa kuitenkin kohdistuu juuri käytön aktiivivaiheeseen ja siksi on ensisijaisen tärkeää saada siinä tilanteessa olevan henkilön ajatukset esiin. Koska tilanteet sekä asiat ovat heidän itsensä kertomia, katson tutkimukseni olevan luotettava tästä näkökulmasta.

Eräs näkökulma asiaan voi olla, olisivatko haastateltavat suostuneet haastateltaviksi ja kertoneet asioitaan, jos eivät olisi olleet päihteen vaikutuksen alaisena. Tähän pohdintaan minun on vaikea saada suoraa vastausta haastateltavilta. Huumeiden aktiivikäyttäjien kanssa saamani työkokemuksen perusteella rohkenin lähteä tutkimaan näinkin arkaluonteista ja eettisesti kyseenalaista asiaa. Pitkän työskentelysuhteen aikana näin asiakkaita välillä melko päihtyneinä ja parempien jaksojen aikana lähes selvinpäin. Kokemusten ja sitä kautta saamani varmuuden perusteella koen turvalliseksi tehdä tutkimusta huumeiden aktiivikäyttäjistä, ilman että minulle tulee kokemus siitä, että olisin käyttänyt heidän päihteen vaikutuksen alaisena olemistaan edukseni tilanteessa.

Valitessani haastatteluista osioita tarkempaa analyysiä varten pyrin valitsemaan katkelmat niin, että haastateltu pysyy anonymina. Lisäksi jätän mainitsematta kaupungin, jossa tutkimus on tehty. Tutkimushenkilöt mainitsivat haastatteluissa kaupunginosien nimiä, jotka kaikki mainitaan tutkimuksessa yleisellä lähiöllä. Sosiaali- ja terveystoimen yksikkö saattaa olla tunnistettavissa samaisessa kaupungissa työskenteleville asiantuntijoille. Tähän liittyy monenlaista problematiikkaa ja siksi pyrin kirjoittamaan tutkimuksesta mahdollisimman anonymilla tavalla, mutta siten, että se ei vaikuta tutkimustuloksiin.

Haastateltavani ovat 20–30-vuotiaita. Tunnistettavuuden vuoksi ilmaisen ikähaarukan kymmenen vuoden tarkkuudella. Analyysissä käyttämissäni vastausten katkelmissa tuon esiin vain vastaajan sukupuolen. En nimeä tai koodaa heitä tarkemmin, koska asioiden yhdistäminen samaan tutkimushenkilöön saattaa edesauttaa tunnistettavuutta. Tunnistettavuus on erittäin tärkeä kaikki asianosaiset huomioon ottaen, mutta erityisesti tässä kohtaa pyrin olemaan varovainen, koska haastatteluissa tuli ilmi seikkoja, joita haastateltavat eivät ole tuoneet julki missään muualla.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä kappaleessa tarkastellaan tutkimushaastattelujen vastauksia jo aiemmin esitellyn elämänhallinnan ulkoisten tekijöiden kolmen osa-alueen pohjalta. Jokaisen kappaleen alussa esitetään kuviolla tutkimuksessa esiin tulleet seikat. Kuvio auttaa myös lukijaa hahmottamaan lyhyellä silmäyksellä tutkimuksessa esiin tulleet seikat.

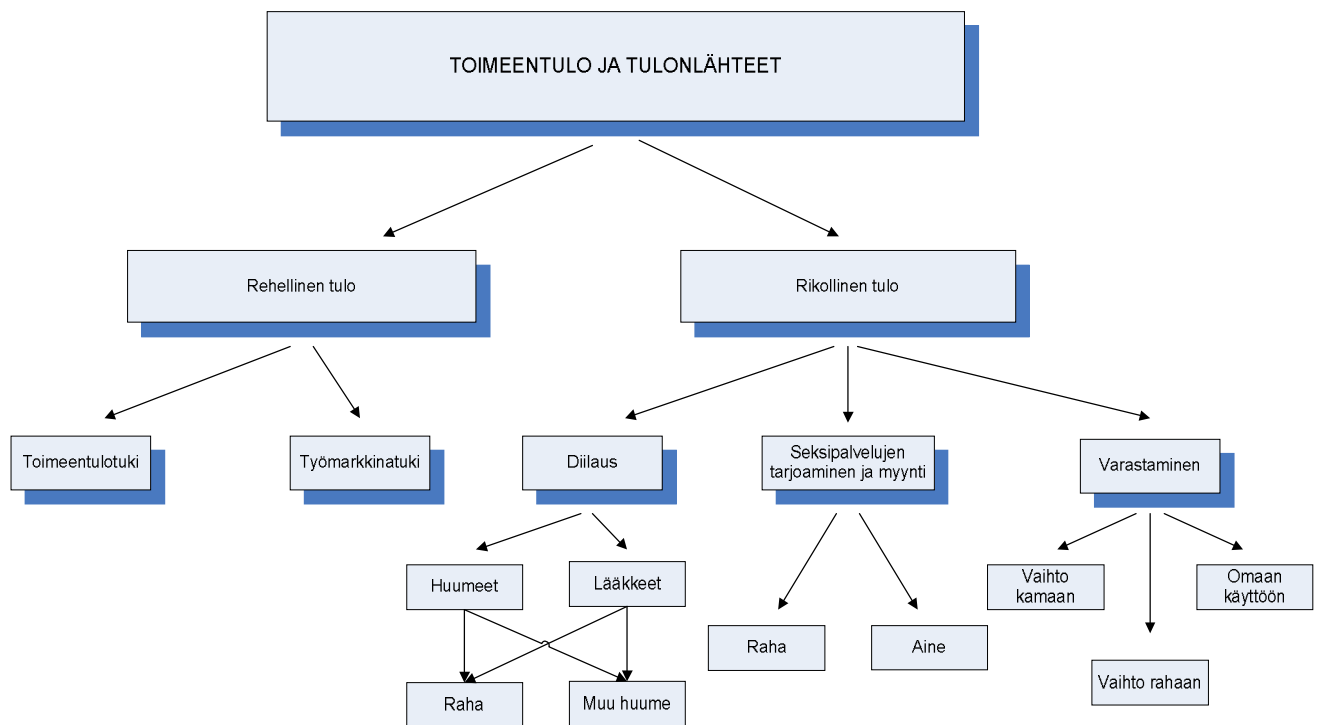
5.1 ELINTASO - HAVING

Olen valinnut elintason tarkasteluun kaksi osa-aluetta. Aktiivikäyttäjän toimeentulo ja tulonlähteet sekä asumisen, jotka usein muissakin yhteyksissä katsotaan määrittelevän yksilön elintasoja. Aluksi käsittelen lyhyesti rehellisen tulon. Toisessa osiossa paneudun tarkemmin rikolliseen tuloon ja sen lähteisiin, koska sen merkitys nousi selkeästi esiin aineistosta. Asumista tarkastelen kappaleen viimeisessä osiossa.

5.1.1 Toimeentulo ja tulonlähteet

Vastausten perusteella huumeiden aktiivikäyttäjien tulonlähteet voidaan jakaa kahteen pääluokkaan, joita nimitetään tässä tutkimuksessa rehellisen tulonlähteeksi ja rikollisen tulonlähteeksi. Käytän tulo-sanaa raha-sanan sijaan koska erityisesti rikollisen tulon kohdalla ei aina tulona ole raha, vaan myös muu hyödyke. Tutkimuksesta ei käy ilmi, miten suuri prosentuaalinen osa aktiivikäyttäjän tuloista on rehellistä tuloa ja kuinka suuri osa rikollista tuloa. Se on kuitenkin huomattavissa, että erilaisia rehellisen tulon lähteitä on huomattavasti vähemmän kuin rikollisen.

Kuvio 4. Huumeiden aktiivikäyttäjän toimeentulo ja tulonlähteet.

Rehellinen tulo

Tarkasteltaessa rehellisiä tuloja voidaan niitä löytää kahta erilaista: työmarkkinatuki (TMT) ja toimeentulotuki (TTT). Haastateltavista yksi kuului työmarkkinatuen piiriin ja sen lisäksi hän sai toimeentulotukena maksusitoumukset lääkkeisiin. Kaikki muut haastateltavat ovat toimeentulotuen piirissä. Toimeentulotuen asiakkuus oli lähes jokaisella ollut 18-vuotiaasta lähtien. Toimeentulotuen asiakkuuden alkamisen ajankohtaa on vaikea määrittää, koska osa haastateltavista ei muistanut sitä tarkalleen.

”...Tulona siis mulla on toimeentulotuki, se on jotain 350 kuussa...”

”...Mä oon toimeentulotuella muuten. Työmarkkinatukeen mä en ole oikeutettu. Mä oon sitä selvitellyt, mutta se ei ole mulle vielä ajankohtainen...”

”...Työmarkkinatukea... Sossusta en mä hae muuta kuin lääkkeisiin vaan maksusitoumuksen. Sossun asiakkaana kai 15-vuotiaasta lähtien. Toimeentulotukea 18-vuotiaasta lähtien...”

Tässä on katkelmia kolmen haastateltavan vastauksista keskusteltaessa sosiaalitoimen ja toimeentulotuen asiakkuudesta. Kaksi ensimmäistä vastausta on naisen ja viimeinen miehen. Miehen vastauksesta käy ilmi, että hän on toimeentulotukeen oikeutettu, vaikka saakin työmarkkinatukea. Työmarkkinatuen määrä on kuitenkin niin suuri, että hän on oikeutettu saamaan toimeentulotukea vain julkisen terveydenhuollon kustannuksiin. Mies kertoo saavansa toimeentulotuen lääkkeisiin maksusitoumuksena, joita tutkimuskohteena olevassa kaupungissa pyritään käyttämään vähän, mutta käyttö on perusteltua erittäin vaikeissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden kohdalla. Maksusitoumuksella varmistetaan se, että asiakas saa tarvitsemansa lääkkeet apteekista. Katkelmien molemmat naiset ovat toimeentulotuen asiakkaita. Toinen heistä on jo selvitelty mahdollisuuttaan päästä työmarkkinatuen piiriin, mutta ei ole siihen vielä oikeutettu.

Rikollinen tulo

Rikollinen tulo on tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella jaettu kolmeen eri pääluokkaan: huumeiden myynti eli diilaus, varastaminen ja itsensä myynti. Vastausten perusteella huumaavien aineiden myynti on jaettavissa kahteen luokkaan. huumeiden- ja lääkkeiden myyntiin. Sekä huumeita että lääkkeitä vaihdetaan rahaksi tai toiseksi huumeeksi.

Diilaus, huumausaineiden välittäminen ja myynti

Kappaleen alussa esitetyn kuvion mukaisesti käyttöä rahoitetaan muun muassa diilaamalla huumausaineita. Seuraavaksi on katkelma naisen haastattelussa, jossa hän kertoo myyvänsä huumeita ja saavansa niistä rahaa, jolla rahoittaa oman käytön.

”...Mä olin silloin alle 20-v... Rahoitin sen aineitten myymisellä periaatteessa. siihen aikaan. Mää olin aika röyhkee. Mä kattelin vähän aikaa miten se homma toimi ja menin sit sanomaan et mä haluan... Mää oon aloittanut ns hienossa piirissä, joka on ollu sillai niinku sivistynyttä, jos se nyt sivistynyttä

voi koskaan olla... Kaikki oli hirveen hyvin toimeentulevia ja aika nuoria... Mulla ei ollut semmoinen lähiötyttömeinkin, vaan mää oon tottunut siihen, että sitä rahaa oli... Mulla oli koko ajan isot summat rahaa ja oli rahaa ostella, mennä ja tulla...”

”...Vuosissa laskettavissa se, miten paljon oon elättänyt itseään huumeilla.... Periaatteessa en ole myyntihommia hoitanut. hankkinut ne. maksanut ne. Hierarkiassa korkeella... Myyjä oli varmaan kymmenkunta ja muissa kaupungeissa muutamia. Pääasiassa yritin keskittyä muualle Suomeen koska siellä saa enemmän. 35:ttä sai täällä. Kyllä niillä rahoilla nyt vähän aikaa elää. se riippuu elämäntyylistä. Kun loppuu kesken, sitten en tiedä...”

Katkelma miehen haastattelusta, jossa hän kertoo, että ei ole itse varsinaisesti myynyt kadulla huumeita, vaan hankkinut ja rahoittanut ne. Muut haastateltavista olivat lähinnä itse myyneet huumeet suoraan käyttäjille, mutta tämä mies on niin sanotussa hierarkiassa korkealla ja näin ollen ei itse myy ainetta konkreettisesti. Vastauksesta saa vaikutelman, että mies ei enää hanki tuloja diilaamalla, vaan hänellä on säästössä rahoja aiemmin saatuja rahoja ja hän elättää niillä edelleen itseään.

Eräs mieshaastateltava kertoi lääkkeiden hankkimisesta ja eteenpäin myynnistä seuraavalla tavalla:

”...Mä kävin jossain vaiheessa hakemassa lääkkeitä yksityiseltä jollekin toiselle ja ittelleni – vaikka kuinka paljon. Lähes jokaisen tän kaupungin yksityislääkärin oon kolunnut... Mä vaihdan ne lääkkeet sitten Subutexiin. ne on semmoisia lääkkeitä, mitä jotkut korvaushoidossa käyttää ja ne ei näy testeissä... Sillä tällä hetkellä mahdollistan käytön... Ne on määrätty alunperin univaikeuksiin ja siihen että, en mä nyt muista. Mä oon sanonut, että mä oon entinen käyttäjä ja oon vuoden ollut kuivilla, että mä en pysty nukkumaan, että mieluummin syön pillereitä kuin rupeen vetää taas uudestaan... Tietysti heti kun mä noi sanoin niin heti kirjoitettiin resepti. Se on aika tehoova repliikki – mihin tahansa lääkäriin. lääkärit ei tarkista kyynärtaipeita, että piikittääkö. Ja jos tarkistaakin... No, nyt mulla on tosi huonossa kunnossa ne...”

Tutkimuksen perusteella tulon lähteenä käytetyt lääkkeet hankittiin pääasiassa yksityiseltä sektorilta, mutta myös julkiselta sektorilta, kuten edellä olevasta esimerkistä käy ilmi. Esimerkissä haastateltava vaihtoi hankkimansa lääkkeet toiseen huumeeseen, Subutexiin. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lääkkeitä vaihdetaan myös rahaan, jolla taas ostetaan toiselta taholta itselle tarpeellista huumetta. Vastaus on hyvä esimerkki myös siitä, ketkä ostavat aktiivikäyttäjältä lääkkeitä. Usein he ovat itse myös käyttäjiä tai kuten tässä esimerkissä, jo hoidon piirissä olevia.

Seksipalveluiden tarjoaminen ja myynti

Naisten kohdalla rikollisen tulon lähteenä merkittävässä osassa oli seksipalveluiden myynti tai tarjoaminen rahaa tai huumetta vastaan. Tässä tutkimuksessa seksipalveluiden myyntiä tai tarjoamista kutsutaan itsensä myymiseksi. Tutkimuksessa käsitellään myöhemmin yhteisyyssuhteiden yhteydessä parisuhdetta, mutta tässä kohtaa lienee asiallista mainita, että naisaktiivikäyttäjillä parisuhteen valintaan liittyy usein huumausaineen saatavuus ja raha.

Kaksi haastateltavista kertoi tarjonneensa seksipalveluita rahaa tai huumetta vastaan. Toinen haastateltavista puhuu asiasta hyvin avoimesti ja itsensä myymistä voisi hänen haastattelunsa pohjalta tutkia tarkemminkin. Tässä katkelma naisen haastattelusta:

”...Mä oon myynyt aineita ja sitten mä oon myynyt myös itseäni pienen pätkän...muualla. Mä asuin täällä silloin ja menin toiseen kaupunkiin ihan tietoisesti. Ettei se ole sun kotiovellasi... Oon myös huorannut parisuhteeni, eli oon ottanut sen miehen, jolla on ollut se isoin pussi... Ihan niinku ollut siinä pelkän kaman takia...

...Mä kävin siellä töissä muutamia kuukausia. Mä olin ihan sellaisia pätkiä siellä ja asuin yhden ystäväni tykönä. Heillä oli ihan sitä varten huoneisto, joka oli laitettu... Sitä jatkui sitten muutama kuukausi... Mulla ei ollut edes rahapula, mua vaan vitutti..

...Me hankittiin itte asiakkaat, nettisivujen kautta. Yks tyttö niitä sit päivitti. Sit omat puhelinlinjat sitä varten. Sinne ilmoitukset vaan, eikä ees tarvinnut olla kuvia, sai kyllä paremmin asiakkaita kun oli kuvat...”

Haastateltu kertoo katkelmassa tulonlähteeksi diilauksen lisäksi itsensä myymisen, jota hän on tehnyt eri kaupungissa kuin kotikaupungissaan. Toisen paikan hän kertoo valinneensa tietoisesti, jottei esimerkiksi asiakkaita tule kotiovelle. Huomattavaa on myös se, että haastateltava kertoo itsensä myymisen syyksi muunkin perusteen, kuin rahan tarpeen huumetta varten. Toiseksi syyksi itsensä myynnille hän sanoi sen, että tuolloin häntä vain vitutti. Tässä tutkimuksessa en lähde tarkastelemaan toista mainittua syytä tarkemmin, koska se olisi perustellumpaa toisenlaisesta näkökulmasta tehdyssä tutkimuksessa. On kuitenkin tarpeellista mainita asiasta tässä kohtaa, koska haastateltava toi sen esiin.

Haastateltava puhuu töissä käymisestä toisessa kaupungissa. Oli mielenkiintoista huomata, että töissä käymisen termiä käyttivät myös muut haastateltavat keskusteltaessa tulon hankkimisesta. Haastateltavan kertoman mukaan heillä seksipalvelujen tarjoamiseen liittyi melko järjestäytyntä toimintaa ja sillä oli selkeät tavoitteet, rahan saaminen.

Toinen haastattelemistani naisista kuvaa omalta kohdaltaan seksipalveluiden ja huumeiden saamisen yhteen liittyvyyttä näin:

”...Aikaisemmin liikuin sen kanssa kellä oli ainetta... Sulki silmänsä siltä, mutta suoranaista huoraamista se ei ollut, mutta... On mul nyt ihan erilaista kun aiemmin... Silloin mä tein sen makaamatta... Sillon mä teen sen toisen mieliksi... En mä saa rahaa siitä... En välttämättä aineitakaan... Sit kun liikkuu toisen kanssa ja sit tutustuu ja sit kun on maannut sen kanssa, niin sai kamaa... Ei sitä sit oikeen erottanut, että mikä oli raiskaus ja mikä ei...”

Katkelmasta käy selkeästi ilmi se, että haastateltava on aiemmin liikkunut sen ihmisen kanssa, jolta hän sai huumetta. Hän sanoo, että tilanteessa ei ollut suoranaista huoraamista. Hieman epäselvää katkelmassa on se, kun haastateltava sanoo tehneensä sen ennen makaamatta. Hän tarkoittanee tässä kohtaa sitä, että hän oli vain henkilön

seurassa, jolta sai haluamaansa ainetta. Hän jatkaa asiasta kuitenkin näin, ”silloin hän tekee sen toisen mieliksi”. Minkä sen?

Tämä on yksi tyypillinen esimerkki siitä, että jotkut aineiston osat oli vaikeita tutkia tai saada niistä selkoa, koska puhe oli joissain kohtaa epäselvää ja haastateltava saattoi puhua asioista välillä sekavasti. Tässä ymmärrän esimerkin siten, että aiemmin hän sanoo maanneensa miehen kanssa miellyttääkseen tätä, mutta nykyään tekee sen myös saadakseen tarvitsemaansa hyödykettä. Haastateltava kertoo, ettei hän saa makaamisesta rahaa ja joskus ei saa ainettakaan. Esimerkki kuvaa hyvin huumausaineiden kylmää maailmaa – jos ei ole riittävän kovana itse, niin voi helposti tulla hyväksikäytetyksi.

Verrattaessa näiden kahden naisen haastatteluja käy ilmi se, että käytännössä seksipalvelujen tarjoaminen tai niihin toiselle mahdollisuuden antaminen voi ilmetä erilaisilla tavoilla. Jälkimmäisen katkelman lopussa nainen kertoo aluksi tutustuvansa mieheen ja sen jälkeen maattuaan tämän kanssa saa useimmiten mieheltä vastikkeeksi huumetta. Tässä esimerkissä seksipalvelujen tarjoaminen ei ole niin selvää kuin aiemmassa.

Varastaminen

Varastaminen oli kolmas tutkimuksessa esiin tullut rikollisen tulonlähteen luokka. Varkauksia tekivät sekä miehet että naiset. Varastetun tavaran hyödyntäminen omiin tarpeisiin ilmeni tutkimuksessa kolmella tavalla: vaihto huumeeseen, vaihto rahaan ja tavaran otto omaan käyttöön. Varastettaessa tavaraa vaihdettavaksi rahaan tai huumeeseen, varastaminen tehtiin joko niin kutsuttuna tilaustyönä tai satunnaisten tavaroiden varastamisena. Varastetut tavarat vaihdettiin sitten tarjolla olevaan itselle sopivaan hyödykkeeseen. Tutkimuksessa tuli esiin enemmän esimerkkejä tilaustyönä tehdyistä varkauksista, kuin satunnaisten tavaroiden varkauksista.

Haastattelemani nainen kertoo tilaustyönä tehdyistä varkauksista:

”...Sit mä oon tehnyt sitä, että – esimerkiksi joulu on hyvä aika – että silloin saa kaikilta, noilta isommilta, noilta siis jotka heittää huumeita. Silloin saa niiltä

tilauksia niitten perheille ja muksuille tavaroita pöllä kaupasta. Se on ihan yleinen sääntö täällä, että 1/3 hintaa maksetaan varastetusta tavarasta. Tässä on semmoiset tietyt säännöt, minkä kanssa pelataan. Koko ajan. Mä olen ottanut listaa, että mitä niinku tarvitaan, käynyt kauppoja kiertämässä ja sitten myynyt ne sillä 1/3 hinnalla tai vaihtanut sitten kamaan...”

Katkelmassa nainen kertoo tilanteesta, kun hän on kerännyt selkeän listan tavaroista, joita tarvitaan ja sitten varastanut ne. Katkelmasta ei käy ilmi se, onko tilaushetkellä jo sovittu valmiiksi, saako nainen vastineeksi rahaa vai huumetta. Seuraavaksi katkelma miehen haastattelusta, joka kertoo tilanteesta, jossa vastine on jo ennalta sovittu huumeeksi.

”...Jos on joku, jolle tehnyt tilauksia, niin se on sanonut, että pari verkkapukua ja saat sen ja sen verran sitä...”

Mieshaastateltava kertoo tilanteesta, jossa oli ennalta sovittu hinta, jonka hän saa varastettuaan kaverilleen polkupyörän:

”...Joku saattaa kysyä autosoitinta ja tää kaveri pyysi just polkupyörää. Mä hoidin sille polkupyörän sitten ja se antoi mulle 50 euroa. Varastin siis sen...”

Viisi haastatelluista kertoi varastavansa omaan käyttöön. Tutkimustulosten perusteella omaan käyttöön varastettava hyödyke on useimmiten ruoka tai vaatteet. Ruokaa moni kertoo varastavansa ostosten teon yhteydessä. Erityisesti varastettiin kalliita ruoka-aineita.

”...Kaupassa käyn mä ittekin – mä pystyn ritsaan kaupasta ruokaa. Esimerkiksi mä ostan hämyksi jotain pientä ja pöllin puolet...”

”...Kyllä mä vien kaupasta aina jotain kun mä kauppaan meen... Ruokakaupastakin, sieltä lähtee ne kalleimmat lihat ja ne...”

Ensimmäinen katkelma on naisen vastauksesta ja jälkimmäinen miehen. Jälkimmäisestä käy ilmi se, että mies varastaa aina, kun käy kaupassa. Nainen kertoo ostavansa pienemmät ostokset ja sen lisäksi varastaa osan ruoista. Toinen nainen kertoo varastavansa vaatteita omaan käyttöönsä:

”...En mä o koskaan rahaksi muuttanut mitään, mitä oon varastanu... Mulla oli vaan niitä vaatteita, mitä oon ite pitänyt...”

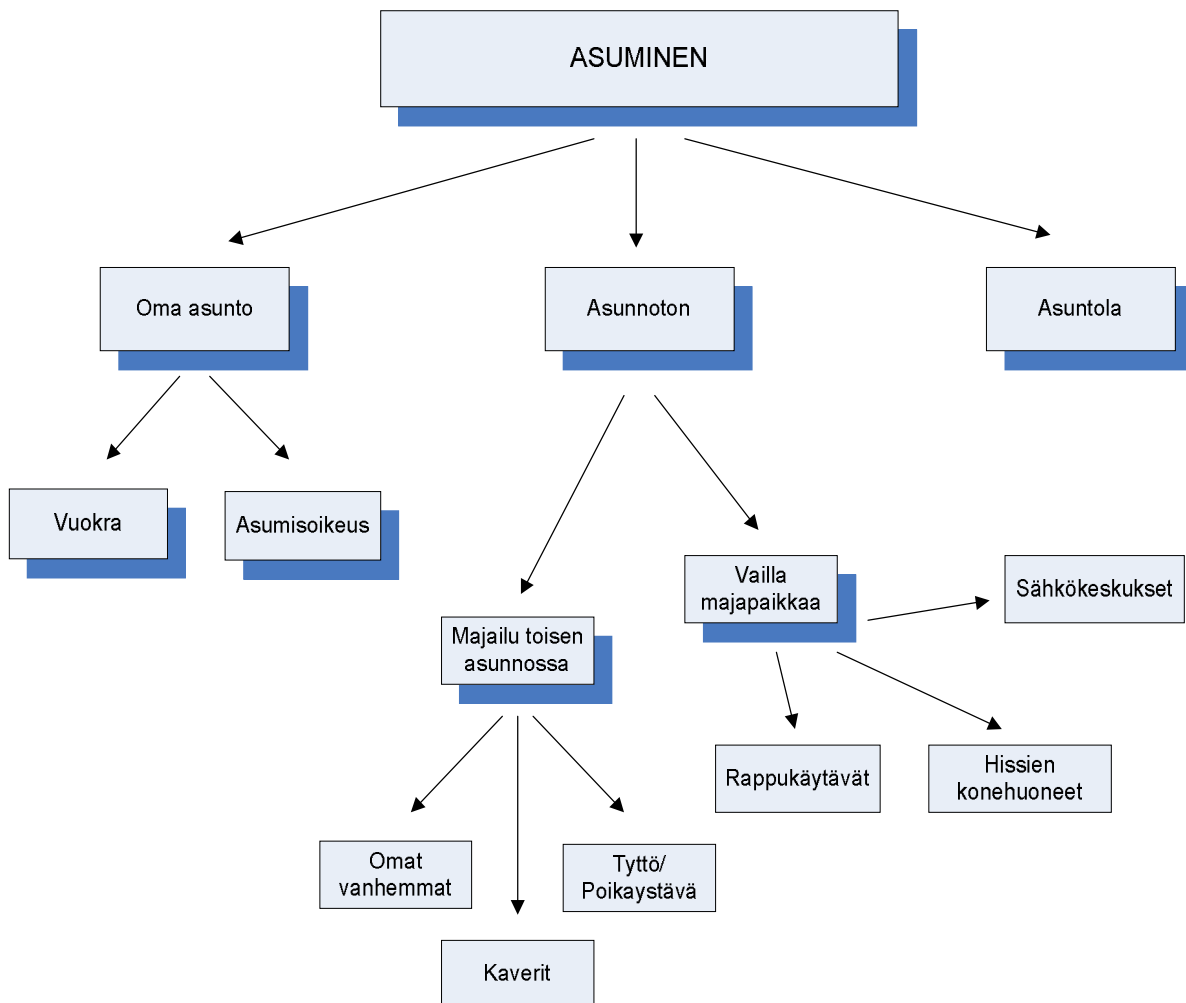
Aiemmin tässä kappaleessa käsiteltiin sitä, että varastettu tavara vaihdetaan usein rahaksi tai huumeeksi. Tämä nainen kertoo kuitenkin varastavansa vain omaan tarpeeseen ja varastettu hyödyke on pääasiassa vaatteet.

Käsiteltyjen toimeentulon lähteiden lisäksi tutkimustulosten mukaan tuloja saatiin muualtakin. Yksi haastateltavista kertoi ryöstäneensä joskus kioskin ja saaneensa siitä käteistä rahaa. Huijaaminen on myös yleinen rahan saannin lähde. Sitä huijattiin useimmiten sukulaisilta, mutta sitä ei jatkunut pitkään, koska huijaus tuli ennemmin tai myöhemmin esiin. Huijausta esiintyy useimmiten käytön varhaisemmassa vaiheessa. Jotkut haastatelluista saivat vanhemmiltaan taloudellista tukea rahana tai ruokana. Huumeiden ostaminen velaksi on myös aktiivikäyttäjille yleistä. Velan ottaminen on tutkimustulosten perusteella hyvinkin yleistä, mutta sitä ei valittu tässä tutkimuksessa tarkastelukulmaksi erityisenä tulonlähteenä, koska velka maksetaan pois tässä tutkimuksessa esitetyillä tavoilla hankitulla rahalla. Jotkut haastatelluista saivat rahaa myös viemällä tavaroita panttilainaamoon. Tämä tuli selkeästi esiin vain yhdessä haastattelussa ja siksi sitä ei käsitellä tässä sen enempää.

5.1.2 Asuminen

Tarkasteltaessa elintasoa asumisen näkökulmasta ovat aktiivikäyttäjien asumisen muodot jaettavissa tutkimustulosten perusteella kolmeen pääluokkaan: oma asunto, asunnoton ja asuntola. Alla esitetyssä kuviossa on esitetty tutkimuksessa esiin tulleiden asumisen muotoja.

Kuvio 5. Asumisen muodot.

Oma asunto

Omalla asunnolla tarkoitetaan vuokra- ja asumisoikeusasuntoja. Vuokra-asunnoksi on luokiteltu myös alivuokralaisasunto. Monilla haastateltavista on ollut erilaisia asumisen muotoja aktiivikäytön aikana. Haastattelun tekemisen aikaan naisista yksi oli asunnottomana ja toinen saanut juuri hädön. Miehistä kaksi asui omassa asunnossa.

”...Avovaimon kanssa asun tuolla lähiössä... Mä sain nyt elämäni ensimmäisen kämpän, kun mä pääsin linnasta...”

”...Mun elämäntilanteesta tällä hetkellä... Asun siellä lähiössä, mutta tota niin nyt on sellainen tilanne...”

”...Jossain vaiheessa mä sain tota niin sen asunnon tosta läheltä...”

“...Mun asunto on nyt asumisoikeusasunto...”

”...Mä oon nyt saanut hädön...”

Valitut katkelmat ovat tunnistettavuusproblematiikan vuoksi tarkoituksella lyhyitä. Asumistilanteita olisi voinut tarkastella myös jokaisen haastateltavan kohdalta erikseen aikajanalla ja siten selvittää, millaisia erilaisia asumismuotoja heillä on ollut aktiivikäytön aikana. Tunnistettavuuden ongelma on vaikuttanut myös ratkaisuuni asian käsittelyyn tällä nyt käytettävällä tavalla. Katkelmissa on yhteensä kolmen eri haastateltavan kuvauksia asumisesta. Yksi haastateltavista kertoo saaneensa ensimmäisen oman asunnon vasta lähiaikoina, päästyään vankeudesta. Katkelmat kuvastavat hyvin sitä, miten vaihtuvia aktiivikäyttäjän asumiseen liittyvät tilanteet saattavat olla. Kaikilla kuudella haastateltavalla on ollut joskus aktiivikäytön aikana asunto, mutta he eivät ole sitä pystyneet pitämään. Usein he ovat saaneet hädön asunnosta ja siihen vaikuttaneet syyt ovat liittyneet jollakin tavalla huumausaineproblematiikkaan.

Asunnoton

Tässä tutkimuksessa asunnottomuudeksi on luokiteltu tilanteet, joissa aktiivikäyttäjä on majoittunut toisten asunnoissa tai on ollut vailla majoitusta. Majoituksen toisen asunnossa voi jakaa tutkimustulosten perusteella kolmeen luokkaan; omien vanhempien luona, kavereiden luona ja tyttö/poikaystävänsä luona. Kaikki miesvastaajat olivat majoittuneet vanhempiensa luona jossain aktiivikäytön vaiheessa. Kaksi heistä kertoo, että heillä on vanhempien kanssa sopimus, että näiden luokse ei saa mennä vahvasti päihtyneenä:

”... Äitillä saan olla jos olen selvinpäin...”

”... Joskus siltä kun ei pahasti ollut, niin vanhemmilla. Vanhempien toivomusta ettei ihan pölyissä tullut... Pysty kunnioittaan... Muutaman kerran mää oon menny, jos oli kymmenen päivää valvonut tai... Sit paino suoraan sänkyyn vaan... Ei sinänsä isompaa ongelmaa ...”

Ensimmäisessä katkelmassa mieshaastateltava kertoo tämänhetkisestä elämäntilanteestaan. Hän puhuu katkelmassa selvinpäin olemisesta majoituspaikan saamisen ehtona. Haastattelun toisessa kohdassa mies kuitenkin mainitsee päivittäisestä käytöstä, joten luokittelen tässä kohtaa vastauksen kuuluvan samanlaisiin kuin jälkimmäisenkin, eli vanhempien/vanhemman luona saa majoitua, jos ei ole vahvasti päihtyneenä. Jälkimmäinen haastateltavista kuvaa myös tilannetta, jolloin hän on mennyt vanhempien luokse majoittumaan päihtymystilastaan huolimatta. Tässä katkelmassa, kuten muissakin tutkimuksen kohdista on pääteltävissä se, että vanhemmille on pääasia, ettei aktiivikäyttäjä aiheuta heidän luonaan ongelmia päihtyneellä käytöksellä.

Yksi asunnottomana majoituksen muoto tutkimustulosten perusteella oli se, että haastateltavat majoittuivat jossain hotelleissa, sosiaalitoimen avustuksella. Hotellissa asuminen oli melko vähäistä, joten siksi sitä ei ole otettu mukaan kuvioon. Työkokemukseni perusteella kuitenkin tiedän, että lyhytaikainen hotellimajoittaminen erityistilanteessa on mahdollista ja kun se haastattelussa tuli esiin, niin katson sen mainitsemisen tässä aiheelliseksi.

Jokainen haastateltavista kertoo majoittuneensa kaverinsa luona jossain aktiivikäytön vaiheessa. Käsittelen kavereilla sekä tyttö/poikaystävien luona majoituksen samanaikaisesti, koska niiden välille on joskus vaikea vetää rajaa. Tämä johtuu siitä, että haastateltavat

eivät itsekään joissakin vastauksissa osanneet määrittää kaverin merkitystä, onko kyseessä kaveri vai seurustelukumppani.

”...Mä asuin siellä kavereitten tykönä. Sit mä tapasin abi-risteilyllä pojan, jota mä en tuntenut ollenkaan ja jonka tykö mä muutin. Ihan kämppiksiksi... Sit mä muutin toisen pojan tykö, josta mä en vielääkään pysty muistamaan, missä mä oon sen tavannut... Piripäissäni olin kummatkin tavannut... Semmoset oli ne...”

”...Ei mulla oo nyt asuntoa.... Viimeksi ollut 2003 vuonna... Mä majailen sen miehen tykönä.... Mies ei oikeen tykkää, että mä oon siellä, koska mä en suostu oleen sen kanssa...”

Katkelmissa naiset kertovat majailutilanteistaan miesten asunnoissa. Erityisesti ensimmäisestä kappaleesta käy ilmi se, että aktiivikäyttäjän elämä on välillä hyvin hajanaista ja muutoksia saattaa tapahtua esimerkiksi asumisen suhteen nopeastikin. Jälkimmäisestä vastauksesta käy asunnottomana olemisen lisäksi ilmi se, että miehellä olisi naisen majailun perusteeksi muitakin intressejä kuin vain asuminen. Samantapaisesta tilanteesta kertoo seuraava katkelma miehen haastattelusta:

”...Yks tyttö pyysi mua muuttamaan sen tykö ja mä asuin siellä kolme kuukautta... Avoliitossa... Seurusteltiin tai jotai. Se oli vaikee tyyppi... Oli kuitenkin kämppä pään päällä... Ihan hyväkin kämppä...”

Tutkielmani myöhemmässä osiossa käsitellään parisuhdetta ja sen valintaan liittyviä seikkoja. Nämä kaksi esimerkkiä voisi hyvin käsitellä myös siinä yhteydessä. Tämä osoittaa sen, että joidenkin asioiden ja osa-alueiden välille on välillä vaikea vetää selkeää rajaa ja eri osa-alueet vaikuttavat ja ovat saumattomasti yhteydessä toisiinsa.

Seuraavaksi katkelmia kolmesta erilaisesta asunnottomana olemisen tilanteesta. Katkelmat ovat hyvin kuvaavia esimerkkejä aktiivikäyttäjän majailumuodoista.

”...Oli mulla yksi kaveri, kenen kämppällä meitä asui neljä jätkeä... Me asuttiin sen kämpillä kimpassa vaikka kuinka kauan...”

”...Mun siskon entiseen opiskelija-asuntoon, mikä oli tyhjillään... Ilman vuokranmaksua... Mä asuin siellä sitten vaan ja odotin joka päivä, että vuokraisäntä tulee ajamaan pois... Ei siellä ollut ketään muita... Mää elin siellä jonkun kuukauden päivät...

”...Tähän asti oon kiertänyt reppu selässä ympäri kaupunkia... Muualla ja ... Ei oo ollut aikaisemmin asuntoa... Jokunen vuosi sitä kesti... Nukuin kavereilla...”

Ensimmäisessä katkelmassa haastateltava kertoo tilanteesta, jossa heitä majaili useampi henkilö samanaikaisesti kaverin asunnossa. Toinen katkelma taas on tilanteesta, jossa aktiivikäyttäjä majaillee tyhjänä olevassa asunnossa. Haastateltava kuvaa tyypillisesti sitä epävarmuuden tilannetta, josta moni haastateltava kertoi puhuttaessa majailusta erilaisissa luvattomissa paikoissa. Yhteistä tilanteissa oli se, että milloin tahansa saattoi tulla tilanne, että joutui lähtemään pois, kuten tämä haastateltava kuvaa ”odotin joka päivä, että vuokraisäntä tulee ajamaan pois”.

Viimeinen katkelma on miehen haastattelusta, jossa hän kertoo eräänlaisesta kiertelemisvaiheesta, jolloin hän majailut öitä eri kavereiden luona. Tilanne on tyypillinen erityisesti miespuolisille aktiivikäyttäjille, myös jotkut naiset ovat välillä tilanteessa, jossa kaikki omaisuus on mukana laukussa ja öitä vietetään eri kavereiden luona. Tällaisessa tilanteessa on tyypillistä myös se, että aktiivikäyttäjä on täysin vailla majapaikkaa, jolloin nukkuminen tapahtuu tutkimuksen mukaan rappukäytävissä, hissien konehuoneissa ja sähköpääkeskuksissa. Jotkut haastateltavista kertoivat tällaisessa tilanteessa nukkuneensa varastamassaan autossa ja pitäneensä sitä lämpimänä käyttämällä moottoria niin kauan kuin polttoainetta riitti.

”...Ei ollut asuntoa, me nukuttiin autoissa... Varastettiin aina uus. Pidettiin sitä sit aina päällä, että pysyi lämpösenä... Nukuttiin konehuoneissa... Asuttiin sähköpääkeskuksissa... Niistä löytyy sähköpääkeskuksesta kun menee, niin värkkejä lattialta... Silleen kun kattois terveän silmin... Hissin konehuoneisiin pitää hipsutella ihan hiljaa ja silleen että kun ihmisiä pelkää ja... Aina kun joutui menemään ihan hiljaa. Ahdistaa se kyllä sillai. Siellä mattokatolla...”

”...Ei ole asuntoa tällä hetkellä... Tota. Rappukäytävissä...”

”...Rappukäytävissä... Kun sekaisin...”

Tutkimustulosten perusteella kerrostalojen rappukäytävät oli yleisin paikka, joissa haastateltavat kertoivat nukkuneensa silloin, kun ei ole muuta majapaikkaa. Ensimmäinen katkelma on naisen haastattelusta. Hän puhuu majailutilanteista monikossa, mistä saa vaikutelman, ettei hän ole ollut mainitsemissaan majapaikoissa yksin, vaan toinen henkilö on ollut aina mukana. Katkelmaan on jätetty naisen kuvauksia tunteista ja tunnelmista kun majailupaikkana on jokin ei-sallittu paikka. Miehet kertovat kahdessa viimeisemmässä katkelmassa lyhyesti majailustaan rappukäytävissä. He eivät puhuneet haastattelussa tuntemuksistaan, jotka liittyvät ei-sallituissa paikoissa majailuun.

Asuntola

Asuntolassa asumiseksi on katsottu asuminen/nukkuminen kaupungin päihtyneiden suojassa, Pelastusarmeijan ylläpitämässä asuntolassa ja vankilassa olo. Vankilassa oleminen on otettu tässä yhdeksi asumisen muodoksi, koska kaikki haastatellut miehet olivat jossain vaiheessa elämäänsä olleet vankilassa. Naisista kukaan ei ollut ollut vankeusvankina ennen haastatteluja. Joitakin päihtyneiden säilöön kiinniottoja ja poliisin tutkintavankilassa oloja heillä oli, mutta peräkkäisten öiden lukumäärät olivat vähäiset. Kuviossa ei ole luokiteltu asuntolassa asumista pienempiin alaluokkiin, koska se on tutkimustulosten perusteella ollut vähäisempää kuin asunnottomana majailu aiemmin käsitellyissä paikoissa.

”...18-v mä täytin vankilassa. Ja 19-v mä täytin vankilassa. En mä muista kuinka ne meni. Niin paljon mä oon ollut...”

Näin kuvaa mies aikaa, jonka on vankilassa ollut. Toteamus siitä, ettei hän muista tarkalleen, miten vankilassa olemisen ajat asettuu hänen elämässään, kuvaa esimerkillisesti sitä, että ajan käsitteen hahmottaminen on usein aktiivikäyttäjälle vaikeaa ja tässä tilanteessa se on myös osoitus siitä, että vankilatuomioita on ollut useampi ja haastateltava ei muista niitä tarkalleen. Kahdella muulla haastatellulla miehellä vankeusajat olivat olleet lyhyempiä ja niitä ei ollut ollut monia.

Kaikki miehet olivat myös nukkuneet jossain aktiivikäytön vaiheessa kaupungin päihtyneiden suojassa, jaksot olivat toisinaan lyhyempiä ja välillä taas pidempiä. Kaksi miestä oli tämän lisäksi ollut Pelastusarmeijan asuntolassa. Naiset eivät maininneet haastatteluissaan vastaavissa paikoissa majailusta mitään. Tähän saattaa vaikuttaa se, että tutkimuskohteena olleessa kaupungissa ei ole erityisesti yksinäisille naisille kohdistettua asuntolaa. Päihtyneiden suojassa on varattu paikkoja myös naisille, mutta niitä on huomattavasti vähemmän kuin miespaikkoja ja siellä majailu saattaa olla nuorille naisille välillä hyvinkin vaarallista.

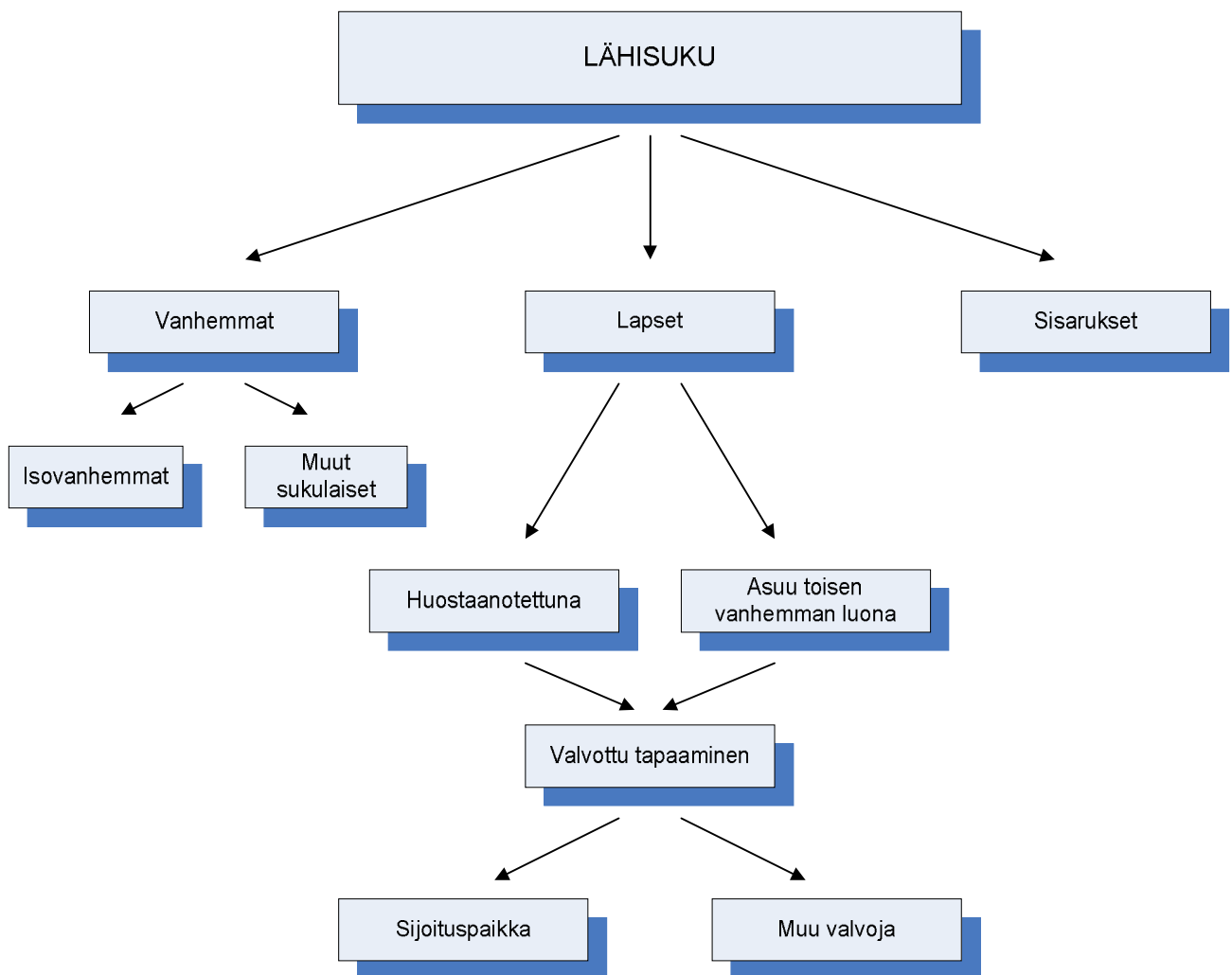
5.2 YHTEISYYSSUHTEET - LOVING

Tässä tutkimuksessa yhteisyyssuhteita tarkastellaan lähisuvun ja parisuhteen näkökulmasta. Olisi ollut mielenkiintoista tarkastella ihmissuhteita myös kaverei- ja ystävyysuhteiden näkökulmasta. Käytännön työssä opin, että usein aktiivikäyttäjän sosiaalinen verkosto koostuu toisista käyttäjistä ja asia käy ilmi myös haastatteluista. Joillakin oli kavereita, jotka eivät käyttäneet aineita. Usein tällaiset ”selvät” kaverit olivat jo lapsuudesta tuttuja, välillä oli saattanut olla jonkun vuodenkin kestävä tauko yhteydenpidossa, mutta aina silloin tällöin he tapasivat ja ystävyys vaikutti olevan erittäin tärkeä aktiivikäyttäjälle. Lähisuku on kuitenkin sellainen sosiaalinen verkosto, jonka kanssa usein ollaan arjessa tekemisissä ja työssäni opin myös sen, että huumeiden käyttö vaikutti usein näihin sosiaalisiin yhteyksiin.

5.2.1 Lähisuku

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten ja keiden lähisukulaistensa kanssa aktiivikäyttäjä on arjessa tekemisissä. Kuten jo edellä mainitsin, työskennellessäni huumeiden aktiivikäyttäjien parissa totesin, että osalla yhteydenpito joihinkin lähimpiin sukulaisiin on harventunut tai katkennut huumeiden käytön vuoksi. Hyvin yleinen ilmiö oli se, että huumeiden käyttö on vaikuttanut heidän kaikkiin ihmissuhteisiinsa jollakin tavalla. Lähisukulaisten kanssa yhteydenpitoa tarkastellaan kolmen eri näkökulman avulla: vanhemmat, lapset ja sisarukset.

Kuvio 6. Lähisuku aktiivikäyttäjän arjessa.

Ensimmäisenä tarkastellaan lähisukua omiin vanhempiin liittyvänä yhteydenpitona. Samassa yhteydessä tarkastellaan myös isovanhempiin ja täteihin/setiin liittyvä yhteydenpitoa. Kaikki haastatellut olivat tekemisissä omien vanhempiensa kanssa.

”...Oon aika vähän muiden kanssa tekemisissä. Isän kanssa oon. Meen mummi kuoli nyt syksyllä ja se oli ainut. Siellä mä kävin viikottain... Mää kävin sille kaupassa ja hirveesti hoitamassa sen asioita. mutta siellä mä viihdyin... Se oli isän äiti. Se asui tos lähellä. Äidin äidillä mä käyn silloin tällön, mutta se pappa ei oo mun oikee pappa. Se on sillee tosi vihamielinen mua kohtaan tai se niinku tietää sen homman, että mitä mää touhuan ja se ei voi sitten hyväksyä. Inhottavaa olla siellä. Mua kyllä

säälittää, että mummoa mä en pääse kattoon... Se aina välillä soittaa mulle... Siellä on aina sillai vähän inhottava ilmapiiri käydä...”

”...Vasta ton psykiatrisen sairaalareissun jälkeen, kun mä koskeen hyppäsin. Sen jälkeen mun vanhemmat... Ne on tiennyt vuoden verran, mutta muut sukulaiset sai tietää vasta tänä vuonna sairaalareissun jälkeen... Mä olin puhunut mun vanhemmille jotain käytöstä ennen... Me oltiin oltu joulua yhdessä, etelässä... Mä hukkasin lääkkeeni siellä ja mulla alkoi pinna olemaan aika kireällä siellä. Sit meen äiti rupes jotain sanomaan ja sit mä repäisin mun hihat auki siellä ja sanoin, että tänkö sä haluat kuulla, että sun tyttäresi on narkomaani. Tätä mä oon aina yrittänyt pitää, että ei niiden tarttis kestää ja joutua käsittelemään, koska vika ei ole mitenkään heidän... Siinä oli se itsemurhayritys ja sen jälkeen kerroin isoäidille ja muille sukulaisille... Niitten suhtautuminen muhun ei oo muuttunu. Hirveen paljon mä sain tukea ja apua... On muuttunut sillee, että me pidetään tosi paljon yhteyttä nykyään... Isoäidin kanssa on vähän hankalaa, se haluais auttaa, mutta tää asia on niin hankala... Periaatteessa lähentyny, mutta tullut etäämmäksi ihmisten kanssa sit jotenkin. Näkee, että kaikki pelkää jotenkin, se on niin iso asia, että siitä on vaikee puhua... Enkä mä edes halua heidän kanssa tästä asiasta puhua. Kummitädin kanssa mä kyllä puhun, ne on tarpeeks lähellä, mut kuitenkin tarpeeks kaukana... Ettei ihan niin läheisiä suhteita kun isoäitiin ja ikäkin on eri. Vanhemmalle ihmiselle tää on niinku tosi outoa...”

Tässä katkelmat kahden naisen haastattelusta. Haastatteluista on valittu pidemmät katkelmat tähän kohtaan, koska haastateltavat kuvaavat niissä avoimen selkeästi ja hienosti tilannetta ja suhteita, joka heillä on lähisukulaisten kanssa. Toinen naisista ei ole juuri muiden sukulaisten, kuin oman isänsä ja toisen isovanhempansa kanssa tekemisissä. Äitiä ei ole katkelmassa mainittu, koska hän on edesmennyt. Toinen naisista on tekemisissä molempien vanhempiensa kanssa. Jälkimmäisessä katkelmassa on käsitelty erilaisia huumeiden aktiivikäyttöön ja sukulaisuussuhteisiin liittyvää problematiikkaa ja tunteita. En mene tässä kohtaa sen syvemmälle sen merkitysmaailmoihin, sen on tarkoitus olla tässä kohtaa esimerkkikatkelmana aktiivikäyttäjän omasta kerronnasta välillä hyvin vaikeistakin tilanteista.

Yhteistä katkelmissa esiintyville naisille on se, että molemmilla on hyvät välit isoäiteihin, mutta tilanteessa on kuitenkin jonkinlainen vaikeus. Toisella se, että isoäidin puoliso ei hyväksy naisen yhteydenpitoa aktiivikäytön vuoksi ja toisella se, että isoäiti haluaisi olla avuksi, mutta ongelman suuruuden vuoksi hän ei pysty olemaan.

Seuraavassa katkelmia miesten haastatteluista.

”...Löin isääni turpaan justiinsa. Taas. Toissa viikolla. Se rupes kadulla soittamaan suutans, että sääkin saatanan juopponisti. Mä olin selvinpäin. Itte tuli tönii minnuu, kaupungilla. Mä kerran tuuppasin niin se kävi maahan... Jossain välissä oli paremmat välit isän kanssa...”

”...Elämän tärkeimpiä ihmisiä... Kyllä se on niinku äiti...”

”...Oon tekemisissä vanhempien kanssa... Isän kanssa oli välit jossain vaiheessa poikki. Ei ne todellakaan ole nytkään mitkään hyvät, mutta kaks viikkoo sitten mun isä kutsui mut syömään niille. Mä kävin siellä syömässä ja lainasin siltä kirjan...”

”...Hyvissä väleissä äidin kanssa. ja sitten isän äitin ja isän kanssa todella hyvissä väleissä... Samoin kun äitin äitinkin kanssa oon hyvissä väleissä ja lähinnä sukulaisten kanssa kaikkien...”

”...Meen äijä tietää mun tilanteen ja yrittää vähän sillai, jeesaa... En oikeestaan oo muitten sukulaisten kanssa tekemisissä...”

Nämä ovat katkelmia kaikkien kolmen haastatellun miesten kertomuksista. Kahdella miehellä on yhteisenä tekijänä se, että molemmilla on välillä huonot välit isäänsä ja toisinaan taas paremmat. Kaksi miehistä kertoo olevansa hyvissä väleissä äitinsä kanssa ja heistä toinen mainitsee äitinsä olevan elämänsä tärkeimpiä ihmisiä. Yksi haastatelluista kertoo olevansa hyvissä väleissä isovanhempiinsa ja toinen taas ei ole tekemisissä muiden sukulaisten kanssa. Kyseinen mies kertoi haastattelun toisessa kohtaa, että kaikki sukulaiset olivat katkaisseet häneen yhteydenpidon, kun olivat saaneet tietää huumeongelmasta.

Haastateltavista kahdella miehellä on oma lapsi/lapsia, toisella yksi ja toisella kaksi. Vaikka omia lapsia on vain 1/3:lla haastatelluista, katson heidän merkityksen haastattelujen perusteella olevan aktiivikäyttäjälle niin suuri, että asia on tarpeen käsitellä tässä. Kumpikaan miehistä ei asunut lapsensa kanssa, mutta oli jollakin tavalla säännöllisesti yhteydessä tähän.

”...Nyt se on niin hyvässä perheessä kun olla ja voi. Näen sitä joskus... En mä viitti käydä kun poika huomaa, että mä syön lääkkeitä. Kyllä mä joka viikko sille soitan. Se on iloinen puhelimesta ja mä lähetän sille paketteja ja kaikkea. Ajattelin mennä käymään ennen kun mä hoitoon lähden... Ensi kuussa on huoltoneuvottelu...”

Haastateltu kertoo toisessa haastattelun kohdassa lapsensa asumisen historiaa ja on nyt tyytyväinen perheeseen ja ratkaisuun sen suhteen. Haastateltava kertoo välttävänsä yhteydenpitoa lapseen silloin, kun on itse päihtyneenä. Huomionarvoista tässä on se, että erilaisista haastatteluissa esiin tulleista ja työssänikin kohtaamista asioista on tullut sellainen kuva, että aktiivikäyttäjä saattaa usein käyttäytyä itsekkäästi huomioimatta muita. Kuitenkin oman lapsen ollessa kyseessä hän pystyy laittamaan lapsen edun oman etunsa edelle.

”...Pidän yhteyttä säännöllisesti kahteen vanhempaan lapseeni... Nuorempi poika on sijaisperheessä ja vanhempi poika, se oli kymmenen kuukauden, kun mä näin sen ekan kerran... Se on tosi hyvä, mukavia tyyppejä. Se on vuoden mua vanhempi se, niillä on kaksi omaa lasta ja sitten tämä pieni poika. Se on joku sossun määräämä homma, että se on kolme viikkoa se tapaamisväli... Alkuun mä kävin siellä sijaisperheessä tapaamassa...”

”...Yhteistyö sujuu sijaisperheen kanssa... Ne oli jotain mun papereita lukenut... Mutta ei mulla ton käyttäytymisen puolesta ole ikinä mitään ollut... Osaan käyttäytyä tilanteen mukaan. Oon ihan mukava kaveri...”

”...Vanhempi poika asuu äitellään. Se käy tossa mun äitellä aika usein, joskus viikonloppuisin... Oltiin sen kanssa neljä tuntia vapputorilla kiertelemässä.... Poika sanoo sitä tapputoriksi... Sillai säännöllisin välein tapaan... Tossa oli nyt pitkä väli,

puoltoista vuotta, vähän reilu, kun linnassa olin, sieltä tuli isänpäiväkorttia ja mä lähetin sille kortteja ja... Nyt ollaan sen jälkeen tavattu säännöllisesti. Sinnepäin on välit ihan kunnossa...”

Toisen haastateltavan kertomuksesta käy myös ilmi se, että yhteistyö sijaisperheen kanssa sujuu. Toinen lapsista asuu äidillään ja haastattelusta saa vaikutelman, että mies tapaa tätä pääsääntöisesti omien vanhempiansa luona. Mies puhuu kahdesta vanhemmasta lapsesta, sillä hänen avovaimonsa on haastatteluhetkellä raskaana ja hänelle syntyy kolmas lapsi.

Haastatteluista ei käy ilmi, onko molemmille miehille virallisesti määrätty valvottu tapaaminen, mutta käytännössä he tapaavat lapsiaan valvotusti. Haastatteluissa tuli esiin, että valvojana toimii henkilö sijoituspaikasta tai muu valvoja, joka toisen miehen kohdalla on hänen omat vanhempansa. Tällaiset järjestelyt ovat muutoinkin lasten tapaamisasioissa hyvin yleisiä.

Viimeisenä tarkastellaan yhteydenpitoa ja suhteita omiin sisaruksiin, joihin on tässä tutkimuksessa luokiteltu sisaret ja veljet, joiden kanssa haastatellulla on vähintään yksi yhteinen vanhempi. Haastatelluista neljällä on sisaruksia. Kahden haastatellun täysikäisellä sisaruksella on tai on ollut päihteisiin liittyvää problematiikkaa. Molemmat haastatelluista kuvaavat suhdettaan sisaruksiin pääasiassa hyväksi, mutta toisella suhde on aika ajoin vaikea. Tässä mies kertoo väleistään pienempään siskoonsa.

”...Omat pikkusiskot tai ne on mun siskopuolia... En mää anna faijan tulla väliin, kun olen päässyt tutustumaan uudestaan. En todellakaan anna tulla väliin... Näin sen kun se oli vaahtosammuttimen mittainen. Sitten oli kymmenen vuoden paussi... Joskus alkutalvesta tänä vuonna nähtiin taas. Tai viime vuoden puolella. En muista tarkkaan. Talvella kuitenkin... Sisko ei tiennyt mun olemassa olostani. Se luuli, että mä olen heittänyt henkeni. Niin faija oli sille sanonut...”

Miehellä ja siskolla on yhteinen isä, sisaruksia on useampi, mutta mies kertoo tässä erityisesti yhdestä siskosta. Haastateltava kertoo, että isän on vaikea hyväksyä sitä, että hän on tämän siskon kanssa yhteydessä. Katkelmaan on valittu osa myös sen perusteella, että siinä käy ilmi selkeästi se, että ajan hahmottaminen on huumeiden aktiivikäyttäjälle

välillä vaikeaa. Asia tulee esiin muissakin tutkielman kohdissa, lähinnä sivulauseissa ja -lisäyksinä. Seuraavaksi kaksi miestä kertoo yhteydenpidosta ja ajatuksistaan suhteessa nuorempiin sisaruksiin.

”...Nyt ollaan yhteydessä... En mä tiedä säännöllisesti ja säännöllisesti, mut tota tuntuu, että se ottaa musta vähän liikaa esimerkkiä. Mä olen nyt yrittänyt vähän vältellä. En mä nyt halua 15-vuotiaan päätä niinku... Mä tiedän, mitä helvettiä se oli silloin niinko. Pelkkää viivaa, huumeita, vankilaa, rikoksia... Sitten kun se on itte alkanut tänäpäivänä juomaan aika paljon. Sen takia mä en pidä siihen niin paljon yhteyttä, että se tajuais sen tarpeeksi ajoissa, ettei kannata. Tietää kuitenkin mun menneisyyden aika tasan tarkkaan, kun mä olen sille kaiken kertonut...”

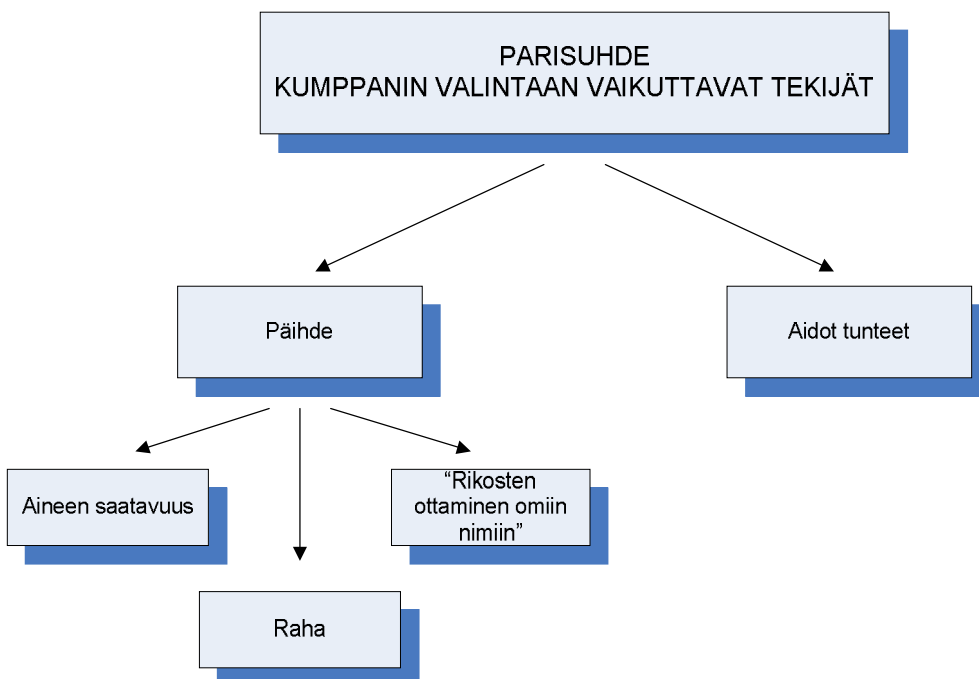
”...Veli täytti just perjantaina 17. Se oli tossa perhekodissa... Onks se nyt 5–6 vuotta ollut siellä... Koulunkäynti kans tökkinyt sillä. Ei sillä muita ongelmia.. Pilveä vähän polttelee. Sisko siirrettiin tonne jonnekin koulukotiin. Veli on ollut kuukauden päivät hatkoilla, kun sille tuli ilmoitus, että se siirretään johonkin muualle, kauemmas sitten. Se jäi muutamaan kertaan pilven poltosta kiinni... Ei sillä olis ollut kun ruotsista ja matikasta muutama kurssi suorittamatta ja se olis päässyt kotiin sieltä... Sitten se vähän töpeksi ja... No eihän tässä ole nyt enää kun vuosi niin se täyttää 18. Toivoisin, että kun se siitä.... Kyllä se mulle aina ilmoittaa, että kaikki on kunnossa ja... Joka toinen päivä pistää viestiä sillee. Kun mä oon siitä vähän huolissaan... Sillai, ett sit kun se saadaan kiinni ni toivottavasti se pääsis hyvään paikkaan sillai ja sais vähän järkeä päähänsä. Lähtis vaikka ammattikouluun tai armeijaan tai... Sais sillai vähän tästä hommasta kiinni, ettei ala lipsuu samanlaisesti kun meikälaisellä... Ollaan me siitä puhuttu...”

Katkelmissa on yhdistävänä tekijänä se, että molemmat aktiivikäyttäjät ovat keskustelleet nuorempien sisarustensa kanssa omasta elämäntilanteestaan ja asioista, joita ovat tehneet ja käyneet läpi. Molempien sisarukset ovat murrosikäisiä ja haastattelujen perusteella parhaillaan hakevat hieman omaa itseään ja identiteettiään. Molemmilla miehillä on isoveljellinen ajatus siitä, ettei nuorempi sisarus lähtisi samalle polulle kuin he, rikosten ja päihteiden maailmaan. Jälkimmäisessä katkelmassa mies kertoo luottamuksellisesta suhteesta pikkuveljensä kanssa. Veli ilmoittaa itsestään säännöllisesti, vaikka onkin karkuteillä lastensuojelulaitoksesta, jossa hänen pitäisi olla.

5.2.2 Parisuhde – kumppanin valintaan vaikuttavat tekijät

Työskennellessäni huumeiden aktiivikäyttäjien parissa totesin, että erityisesti naisille on tärkeää, että heillä on jonkinlainen parisuhde koko ajan. Asiaan saattoi olla vaikutusta esimerkiksi läheisriippuvuudella. En tässä paneudu läheisriippuvuuden problematiikkaan, mutta totean sen olleen havaittavissa erityisesti naispuolisilla aktiivikäyttäjillä. Sama asia on havaittavissa tutkimustuloksista. Haastatteluissa kävi ilmi, että parisuhteen tai kumppanin valintaan saattaa liittyä erilaisia tekijöitä, joita tarkastelen kahdesta näkökulmasta, valintaan on vaikuttanut päihde tai parisuhteen taustalla on aidot tunteet. Tämä jaottelu perustuu haastatelluiden itsensä tekemään jakoon erilaisten parisuhteiden motiiveista. Haastatteluissa ei kysytty parisuhteiden motiiveista erikseen, vaan ne tulivat esiin haastatteluissa. Tutkijana minun on joistakin parisuhteista puhuttaessa vaikea tehdä jakoa kumpaan luokkaan ne kuuluvat, koska haastatteluissa tuli hieman ristiriitaisia asioita esiin suhteessa kumppanin valintaan. Pysin kuitenkin tässä kappaleessa käsittelemään asiaa sillä jaottelulla, jonka mukaisesti haastateltavat asioista pääasiallisesti puhuivat.

Kuvio 7. Parisuhde ja siihen vaikuttavat tekijät.

Parisuhteen valintaan vaikuttavana tekijänä päihde

”...Niin sit mä rupesin seurustelemaan sen pojan kanssa. Se käytti niinku hyvin aktiivisesti. Se käytti subutexiä koko ajan. Sitten siitä mä olin sillai, että mä en eka vetänyt. Mut sit mä säälein sitä kun se oli kipeenä, sit mä lainasin sille rahaakin, kun must tuntui hirveelt kattoo, kun se tuli kipeeks siitä. Sit kun mä rupesin itte ostaa sitä sille ja mua toisaalta harmitti, että kun mä tätä ostan ja mä en voi ostaa piriä... Kai mä nyt tätä vedänkin. Sit ekat kerrat silleen, että mä olin vetänyt sitä kerran joskus vuonna 2000–2001... Mut sit mä vedin sitä...”

Katkelmassa nainen kertoo tilanteesta, jossa hän oli huumeiden rahoittajana. Katkelmasta ei käy ilmi sitä, että miehellä oli itsellä valmiit verkostot, josta ainetta saatiin helposti. Tilanne on erilainen, koska mies oli tässä tilanteessa riippuvainen naisen rahoituksesta ja aineen hankinnasta. Lopulta tilanne on se, että nainen vaihtaa omaa pääasiallista ainettaan parisuhteen aikana miehen käyttämään aineeseen, koska sitä hän hankkii. Seuraavassa toinen nainen kertoo parisuhteistaan ja niihin vaikuttaneista tekijöistä.

”...Sitten tapasin miehen, jolla tätä rahaa oli sitten reilusti.... Todella reilusti. Sitä piriä oli kilokaupalla... Eihän mulla ollut siinä entisenä suonensisäisenä käyttäjänä muuta kun käyttää suonensisäisesti ja siinähän me sitten lopulta molemmat tikattiin... Se oli henkisesti tosi kuluttavaa ja vaikeeta aikaa. Silloin mä tapasin sitten silloisen kihlattuni ja jonka kanssa oli meillä aika vaikee parisuhde... Siihen sitten ja sitten mä tapasin tän miehen, jonka kanssa mä menin naimisiinkin. Mä pelkäsin siinä kun meillä oli sen ex:n kanssa maahantuonti oikeudenkäynti tulossa. Mä pelkäsin, että mut tuomitaan ja ihan sen takia, sanon suoraan, niin mä lähdin sit hoitoon. Pelasin ittelleni, että jos tulee tuomio... Mieheni otti siinä sitten nimiinsä laittomia aseita ja kaikkee. Mää pelasin siinä sitten ihan ittelleni... Mää oon aina ottanut siihen semmoisen miehen, joka on sit ottanut ne nimiinsä...”

”...Oon myös huorannut parisuhteeni, eli oon ottanut sen miehen, jolla on ollut se isoin pussi... Ihan niinku ollut siinä pelkän kaman takia. Periaatteessa kaikki muut parisuhteet, paitsi se yksi...”

”...Yks tyttö pyysi mua muuttamaan sen tykö ja mä asuin siellä kolme kuukautta. Avoliitossa... Seurusteltiin tai jotai. Se oli vaikee tyyppi... Oli kuitenkin kämppä pään päällä... Ihan hyväkin kämppä... Sekin käytti niin rahoitettiin yhdessä, sai helpommin rahoitettua...”

Kaksi ensimmäistä katkelmaa on naisen haastattelusta. Nainen kertoo hyvin avoimesti ja seikkaperäisesti asioista, jotka ovat vaikuttaneet hänen kumppanin valintaansa esimerkiksi että jos miehellä on ollut paljon rahaa, huumeita tai hän on ottanut yhteisiä tai naisen tekemiä rikoksia omiin nimiinsä eli sanonut syyllistyneensä niihin itse ja kärsinyt rangaistukset. Toisessa katkelmassa nainen sanoo ”huoranneensa” lähes kaikki parisuhteensa, huoraamisella hän tarkoittanee tässä jo edellä mainittuja perusteita parisuhteeseen. Kolmas katkelma on miehen haastattelusta. Katkelman perusteella lienee sanottavissa, että motiiveina avoliitolle oli asunto, joka on rinnastettavissa rahaan ja se, että yhdessä käytettäessä aineen rahoittaminen sujuu helpommin.

Aidot tunteet kumppania valittaessa

Aluksi tarkastellaan muutamaa esimerkkiä haastateltavien menneisyydestä.

”...Mä tapasin pojan, jonka kanssa mä muutin muualle ja me oltiin sitten käyttämättä melkein vuosi siinä yhdessä. Pilveä me pössyteltiin mutta... Se on mun elämäni onnellisin aika, kun me oltiin selvinpäin se vuosi. Ihan puutalon yläkertaan ihan köyhänä oleen... Kädestä suuhun elettiin, mut silti mun oli hyvä olla siinä. Mä aloitin työt silloin ja se poika oli ansiosidonnaisella...”

”...Sit se poika.... Kun mä olin jäänyt roikkumaan siihen niin pahasti... Sen perhe on kuitenkin se, joka opetti mut pesemään naamani ja vaatteeni ja elään niin kuin ihminen – sen 2 vuotta, mitä me oltiin. Mä jotenkin sekosin siihen kun mä menetin sen...”

Näin kertovat naiset aiemmista parisuhteistaan, joissa on aidot tunteet olleet motiivina. Huomattavaa on se, että kummassakin haastattelussa on mainittu ei-materiaalisia seikkoja ja joiden kanssa he olivat onnellisia. Parisuhteita käsiteltäessä voidaan pääasiassa käyttää

katkelmia vain naisten haastatteluista, koska he toivat asiaa miehiä selkeämmin esiin, kuten jo tämän luvun ensimmäisessä kappaleessa mainittiin. Tutkimushenkilöistä kahdella naisella ja yhdellä miehellä oli haastattelun tekemisen aikaan parisuhde.

”...Mun mies on siellä linnassa.. Meillä oli tiistaina käräjät. Mä sain uuden ehdonalaisen tähän päälle, neljä kuukautta... Miehellä on nyt reilun vuoden kakku... Sit tuli niistä kaikista, mistä mulle tuli se neljä kuukautta, että mejän yhteisiä. Oikeastaan se on semmonen viikon sähläys, joskus tammikuussa tapahtu. Me vedettiin silloin piriä... Kuukausi. Mut sen jälkeen me onnistuttiin sit saamaan se loppuun, ettei vedetty enää...Mun miehel on tosi hyvin, se pystyy olemaan ilman paljon paremmin kun mä. se pystyy ole sillai, ettei se vedä mitään ja mulla se on... Mä oon kiukkuinen ja kipee, musta niinku huomaa. Mä en niinku pysty lopettaan seinään. Se on mun kohdalla tommonen...”

”...Mies on kolmatta kertaa istumassa... Mutta nyt se silleen ei jaksu sitä enää. Se halua ekan kerran muuttaa pois tästä kaupungista. Se on kyllästynyt tohon...”

”...Tässä on nyt sellanen juttu, että mun tän hetkinen miesystävä on kaksytä vuotta käyttänyt aineita... Sille on tulossa linnatuomiota...”

”...Piriä mä käyttin nyt tän vuoden puolella. Koska sitä oli kotona niin hirveesti. Meijän kotitaloudessa sitä riitti. Silloinkin niinku, mies ei antanut mulle sitä sillai kun mä olisin halunnut vetää...”

”...Musta tuntuu, että mä tässä olen heikommissa kantimissa kun mun mies. Mutta se antaa sitten mulle syytä olla selvinpäin. Koska mä oon ihan eri ihminen kun mä vedän... Mieluummin haluan olla mun parisuhteessa läsnä ja avoin. nyt ekaa kertaa parisuhteessa en ole selän takana tehnyt mitään. Ei ole muita suhteita, en ole myynyt salaa kamaa. en oo tehnyt mitään sellaista, mitä oon aikaisemmin tehnyt... Meillä perustuu nyt tää parisuhde, ekaa kertaa nyt siihen rehellisyyteen... Otin tai jätin ottamatta tai tein tai jätin tekemättä, niin aina kertoo toiselle... Sillai, että tästä voi oikeesti tullakin jotain...”

Katkelmassa naiset kertovat riippuvuudestaan ja siitä verrattuna miehen riippuvuuteen. Toisen naisen mies on haastatteluhetkellä vankilassa ja toisen mies on menossa sinne lähiaikoina. Kumppanin kanssa on yhteistä ensimmäisessä haastattelussa muun muassa yhdessä tehdyt rikokset. Molemmista haastatteluista tulee esiin tietynlainen muutoshakuisuus ja -haluisuus, toisen naisen kohdalla tulee erityisesti esiin oma muutoksen halu. Edempänä tässä kappaleessa on katkelma miehen haastattelusta, jossa myös muutoshakuisuus käy ilmi. Seuraavassa luvussa paneudutaan tarkemmin aktiivikäyttäjien tulevaisuuden suunnitelmiin ja unelmiin.

Molemmat haastatellut naiset kertoivat haastattelun toisessa kohdassa tunteneensa nykyisen miesystävänsä jonkin aikaa ennen seurustelusuhteen alkamista. Samantapainen tilanne on myös miehellä, joka on kerran jo nuorempana seurustellut saman naisen kanssa, jonka kanssa on nykyään naimisissa.

”...Tota, kun tapasin tän mun vaimoni. Ollaan tunnettu lastenkodista asti. Ollaan seurusteltu joskus aikaisemminkin... Naiset tekee kyllä ihmeitä... Mulla on nyt kolmas lapsi tulossa... Vähän senkin takia ja... Vaimon kanssa on sovittu, että lopetetaan se kaljan litkiminen... Vaimo ei käytä tällä hetkellä mitään. On ollut nyt kolme kuukautta ihan täysin. Lääkkeet lopetti ja huumeitten veto loppui jo aikaisemmin... Tuli tuo raskaus tietoon, niin itteki enemmän skarpannut...”

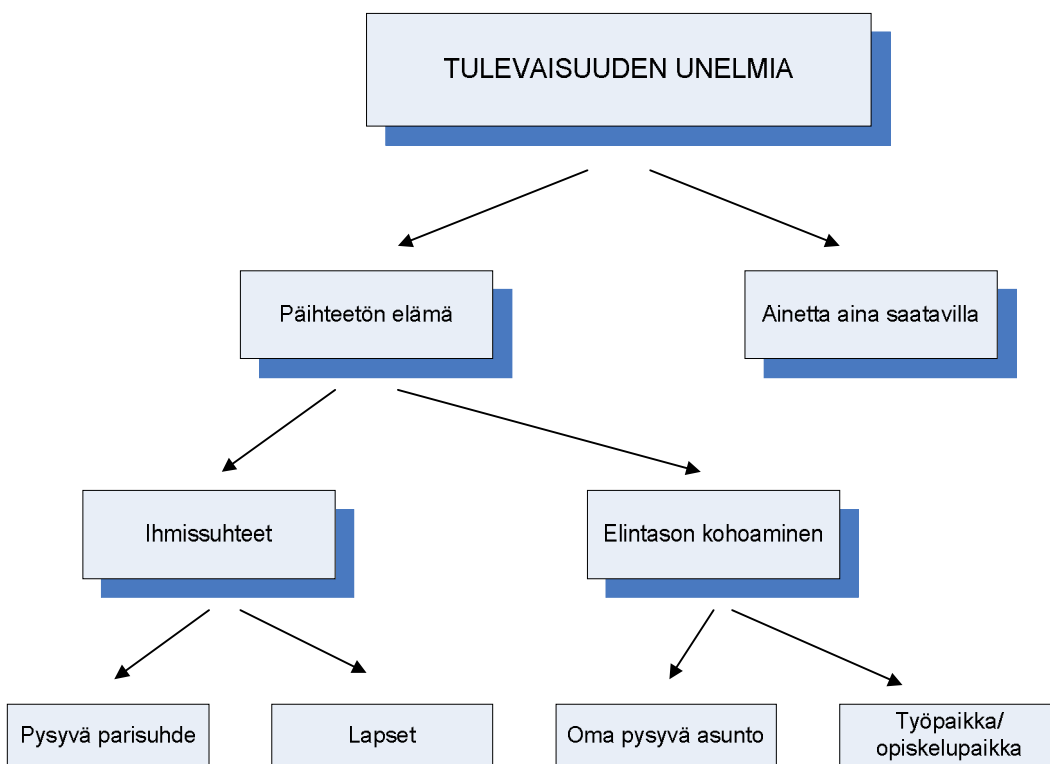
Mies on tuntenut nykyisen vaimonsa jo lastenkodista asti, hän ei kerro tarkemmin minkä ikäinen tuolloin oli. Pariskunnalle on syntymässä lapsi, joten vaimo on nyt ollut päihteettömänä. Mies mainitsee, että ovat vaimon kanssa sopineet, että lopettavat oluen juomisen ja mies kertoo olleensa nyt ilman muitakin päihkeitä paitsi Subutexiä. Hän odottaa pääsyä korvaushoittoon.

5.3 BEING – ITSENSÄ TOTEUTTAMINEN

5.3.1 Tulevaisuuden unelmia

Viimeisenä tarkastellaan ulkoista elämänhallintaa itsensä toteuttamisen osa-alueelta, johon syvennytään tarkemmin tulevaisuuden unelmien kautta. Tutkimustulosten perusteella ne ovat jaettavissa seuraavan kuvion mukaisesti erilaisiin luokkiin.

Kuvio 8. Tulevaisuuden unelmia.

Päihteetön elämä

Kaikki haastateltavat unelmoivat jossain vaiheessa saavuttavansa päihteettömän elämän ja usealla heillä on realistinen käsitys siitä, että sen saavuttamiseksi on pitkä matka huumeiden käytön aktiivivaiheesta. Kahdella naishaastateltavalla on haastattelujen aikaan samantapainen elämäntilanne ja samantapainen ajatus tulevaisuuden suhteen. Tutkielmassani on käytetty lyhyitä ja välillä pitempiä lainauksia haastatteluista. Tässä luvussa katkelmat ovat poikkeuksellisen pitkiä siksi, että haluan viestittää lukijalle huumeiden aktiivikäyttäjien aitoja ajatuksia ja puhetta tarpeesta päästä pois tilanteesta ja elämään ihan sitä tavallista elämää. Aiemmissa kappaleissa samankin haastateltavan tekstejä on eroteltu lyhyiksi katkelmiksi, mutta tässä kappaleessa katkelmat on pidetty yhdessä, jotta niistä saadaan pitempi, yhtenäinen kertomus aktiivikäyttäjän omana puheena.

”...Tarkoitus on nyt sit vaan lähteä pois täältä. Hommataan koira ja ruvetaan kouluttaa sitä... Molemmat haluaa... Ollaan suunniteltu jo kaikki rodut ja kaikki. Meillä on lapsien nimetkin jo selvillä ja kaikki sillee hienosti... On niinku tommoset normaali asiat suunniteltu. Vähän liiankin hienosti, tai silleen... Me ollaan suunniteltukin sitä että siinä olisi, että jos joskus perustettais joku oma firma... Me perustettais varmaan joku autofirma. Mää opettelisin tekemään noita maalauksia – automaalauksia... Erikoismaalauksia... Mua niinku kiinnostaa sillai autot. Kun mua ei kiinnosta semmoiset tyttöjen ammatit...

Mä hoitasin varmaan autopesua ja varmaan kahvion puolta ja mun mies olis sit siellä korjaamolla... Riippuu nyt vähän sit millai se sit menis. Me ollaan kyl suunniteltu sitä... Jonkun näkönen autokorjaamo-pesula yhdistelmä, tai semmonen. Meen isähän varmaan sitten neuvois noissa kaikissa, se on tosi hyvä noissa firma hommissa... Ne on tosi kaukaisia noi tommoset haaveet... Kunhan eka saadaan se kämppä jostain muualta ja mies pääsee pois ja mää oon käynyt siellä hoidossa...”

”...Mulla olis nyt ainakin semmoiset haaveet, että kun mun mies lähtee istumaan niin mää lähtisin omaa päätäni hoitamaan ja tätä mielenterveysongelmaa ja päihdeongelmaa johonkin hoitolaitokseen vähän pidemmäksi aikaa... Mää oon nyt

itte käynyt tuolla erityisammattinvalinnassa kartottaan sitä, että mä olin siellä niissä psykologisissa testeissä, että jos sitten sen hoidon jälkeen pystyis johonkin työharjoitteluun menemään ja sitä kautta kokeilemaan, että mitkä alat kiinnostais... Ja että löytyis sitten se opiskelupaikkakin tulevaisuudessa. että ihan selkeät, miehellänikin on. hällähän oli tämä koulupaikka jo nyt ja on puhunut sit oppisopimuspaikasta isänsä kanssa... Traktoreille ja tommoisille korjaustöitä... Ja sit jos ittelle olis löytynyt joku koulupaikka siihen mennessä, kun hän tulee takaisin... Että pääsis sit semmoisen normaalin elämän alkuun. Meillä se kyllä vaatii kuitenkin kaupungin vaihtoa, että täältä pois... Tässä on liikaa näitä ihmisiä ja liikaa tätä touhua tässä lähellä. Meillä on, mullakin on helpompi olla siellä maaseudulla, kun tässä kaupungissa...

...Se on ison työn takana... Mutta pikkuhiljaa. Itte oon valmis lähtemään hoitamaan itteäni ja tavallaan, kun mieskin on lähdössä istumaan. Että kun sitten se palaisi semmoisen ihmisen tykö, jolla on toi pää kunnossa. Sais hoidettua sen kuntoon. Oikeastaan on hyvä, että tulee se linnatuomio, että sillä on aikaa miettiä omia asioitansa ja mulla on sitten aikaa hoitaa myöskin itseäni. Eli oikeastaan ihan hyvä...

...Tulevaisuuden haave...Olla maalla, silleen että meillä on pari koira ja ehkä muksuja. Mut sitä ennen pitää saada pää kuntoon ja huumeongelma poijes... Meillä on ihan realiteetit kunnossa, että näillä eväillä... Me voidaan nyt toivottavasti mennä tonne maalle harjoittelemaan... Siellä on koira... Vaikka se ei ole oma...

Eei sen isompaa... Rriittäisi ruoka pöytään... Mmää oon tullut siitä, että on tekokynnet ja kultaa kualassa... Mmä oon valmis jonkun suurinpiirtein raksamiehen vaimoksi tonne maaseudulle.... Kyllä tässä oon muuttunut itsekin matkan varrella.... Kuitenkin siinä mä oon onnellinen....

...Sitä kautta, että molemmat on tuonut jotain toiselle tähän elämään... Tuonut merkitystä. Senhän takia sitä varmaan vedetään tuolla, kun ei ole mitään merkitystä elämässä.... Ei ole mitään väliä... Nyt alkaa asioilla olla joku merkitys ja niillä on väliä. On väliä, että mitä huomenna tapahtuu. Ei halua enää niitä seuraamuksia, mitä vetämistä tulee. Haluu elää sellaista siunattua arkea....”

Kaksi naista kertoo näin ajatuksiaan tulevaisuudesta. Molemmilla on suunnitelma hoitaa omaa päihdeongelmaansa miehen vankilassa olon aikana ja tämän jälkeen muuttaa yhdessä pois nykyisestä kaupungista, toiselle paikkakunnalle. Luvun alussa esitetyn kuvion mukaisesti molemmilla on ihmissuhteissa ajatus pysyvästä parisuhteesta ja lapsista, lisäksi molemmat haaveilevat lemmikkieläimestä.

Kuviossa mainittu omillaan toimeentuleminen/oleminen ilmeni omana asuntona ja työ- tai opiskelupaikkana. Toinen naisista on jo käynyt selvittelemässä, mikä ammatti tai ala hänelle soveltuisi ja suunnittelee tällä tavalla työllistyvänsä hoidon jälkeen. Toinen nainen sanoo tietävänsä jo ammatin ja suunnittelee miehen kanssa omaa yritystä, joka työllistäisi molemmat. Molemmilla naisilla on ajatus siitä, että unelmien saavuttamiseen on vielä matkaa ja sitä ennen on hoidettava päihde- ja mielenterveysongelmat, sekä heidän itsensä että puolisoiden. Mielekkään elämän saavuttamisessa ovat tärkeitä unelmat ja haaveet, sillä ne pitävät ihmisen liikkeessä.

”...Mää ajattelin itteni pelastaa kuiville, mutta kun mä haluaisin auttaa muitakin... Mutta kun en mä voi... Mä kyllä ajattelin nostaa itteni täältä pois... Mä haluan koittaa sitä alkoholisti äitien lapsille, mustaa ruusua ryhmää ja.... Kaikkee mä haluan koittaa... Väkivaltaa kokeneille...

...Mä toivoisin, että mä saisin ADHD-lääkityksen, että mä käyn vaikka toisesta kaupungista hakemassa jos tarvii... Jos saan niin... Mä teen melkein ihan mitä vaan, että sen sais...

...Mä kuitenkin kaipaen koko aika sitä elämää... Asuntoa aluksi, sitten koulua ja töitä ja äitille velat maksettua... Sitten kyllä mä näytän, että mä korjaan kaiken, mitä on hajonnu ja kaiken mitä mä oon hajottanut matkan varrella... Korjais sen vaan ja tekee kaiken... Uskaltais taas luottaa ihmisiin... Erilaisiin ihmisiin... Ei niinku jäädä tohon... Mä en halua olla mikään nistimuija ja se mä oon nyt... ”

Katkelman naisella on samansuuntaiset haaveet kuin aiemmin käsitellyillä naisilla. Hänen tilanteensa haastatteluhetkellä poikkeaa muiden tilanteesta siten, että hän on asunnottomana eikä ole parisuhteessa. Oikeanlaisen hoitotarpeen löytäminen on vielä

kesken. Hänen tulevaisuuden unelmistaan on löydettävissä kuitenkin samat elementit, kuin kuviossa on esitetty ja toisillakin naisilla on. Tässä luvussa käsitellään myöhemmin lyhyesti tilanne, jossa aktiivikäyttäjä haaveilee siitä, että ainetta on aina saatavilla. Kyseinen kappale perustuu tämän saman naisen haastatteluun ja siitä on huomattavissa se, että hän on päihteiden käytössä eri kohdassa, kuin kaksi muuta tutkimukseen osallistunutta naista. He haaveilevat suoraan päihteettömästä elämästä ja tämä nainen sanoo lyhyen aikavälin haaveena sen, että päihdettä olisi aina saatavilla.

”...Koulunkäyminen, ja niinku päättötodistuksen saaminen, ammattikoulusta. Mulla on opinnot jäänyt kesken, mulla on vuosi jäljellä. Se ja sitten joku mielekkään tekemisen keksiminen. Korvaushoito vaatii sitä... En oikein tiedä vielä mitä se olisi, ehkä joku punttisali tai joku tommonen ihan yksinkertainen mutta...”

”...Mä täytän 25 kuukauden päästä, niin elämällä vois olla jotain muutakin tarjottavaa mulle, kun olla pää sekaisin ihan koko ajan...”

...Tässä nyt kun miettinyt tätä sillai, että sais tai että pääsis nyt esimerkiksi siihen korvaukseen... Katotaan nyt sitten mikä se aika on hyvä.... Vai onko se sitten koko loppuelämä... Että pääsisi sillai, eroon ihan lopullisesti ja tota... Vaimon kanssa menisi hyvin ja pystyis niinku... Mä tykkään lapsista ja pitää sen perhe-elämän sillai... Että ei se nyt se elämä mitään ruusuilla tanssimista ole... Ja kai se ihan normaalia on jos perheessä vähän riidelläänkin...”

Molemmat miehet odottavat korvaushoitoon pääsyä ja se on heidän lähitulevaisuutensa unelma. Toisella on ajatuksena suorittaa opinnot loppuun ja sen pitemmälle aikavälille kohdistuva tulevaisuuden unelma ei käy ilmi haastatteluista. Jälkimmäisessä katkelmassa mies puhuu samantapaisista unelmista, joista haastatellut naisetkin. Miehen haastattelussa ihmissuhteet ovat merkittävämmässä osassa, hän ei puhu omillaan toimeentulemiseen liittyvistä asioista.

”...Mä olen tässä herätellyt toiveita, että jos niinku 31-vuotiaana olis vapautunut vankilasta. Kyllähän mä noista tuomioista selviin, jos pääsisi

sinne... Mulla on neljä ja pual kuukautta yhdyskuntapalvelua tekemättä ja jos mä saan sairaslomaa siihen saakka, kun mä pääsen hoitoon... Kun mä oon hoidossa niin ajattelin, että menen sieltä hoidosta suorittamaan sitä ykp:t ja kunhan mä saan itseni kuosiin niin sitten mä kerään kaikki tuomiot yhteen läjään ja sitten lähden lusimaan. Aika vittumaista lähteä, mutta pakkohan... Niin vanhoja juttuja...”

Viimeisin miehistä suunnittelee tulevaisuuttaan tällä tavalla. Hänellä on tulossa pitkiä vankeusrangaistuksia, joten hänellä ei ole muille elämän osa-alueille nyt suunnitelmia. Suunnitelmana hänellä on kuitenkin yhdistää rangaistus päihdehoidon kanssa ja se on joissakin tilanteissa koettu hyväksi vaihtoehdoksi.

Ainetta aina saatavilla

”...Mun toive olis, että mulla olis joka aamu piriä. Sitä ei oo oikeastaan koskaan ollut aamuisin tai jos sitä on, niin sit on putki päällä... Ja sit nyt mä oon kolme päivää ihan maannut... Mä en oo jaksanut niinku tehdä mitään... Sen pojan tykönä oon maannut... Ja sit kun siellä on vielä niin likaista ja sotkuista ja... Että ei jaksanut mennä suihkuun ennen kuin mä olin vetänyt... mun oli pakko niinku tän takia... Että mä olin tänne tulossa... Mä olin ihan silleen, jes, että ehtii ennen saamaan kun tänne tulee. Että mä jaksan istua tässä ja puhua ihan rauhassa. Ettei ole semmoinen valittaja ja se on niinku se, että olis joka päivä sitä, eikä tarvis hakea niitä kadulta... Käyttö mieluiten tällä hetkellä päivittäistä... Kyllä mä siihen pyrin, että sitä olis koko aika... En oo pystynyt käyttämään joka päivä... Mut eilen me käytiin ritsaamassa kaljaa ja siideriä... Mä en oikeen pysty ritsailemaan enää...”

Katkelmassa nainen kertoo välillä hieman sekavasti asioistaan, mutta tärkein viesti on siitä ymmärrettävissä: hän toivoisi, että hänellä olisi joka päivä ainetta saatavilla heti aamusta. Haastateltava kuvaa elävästi ja avoimesti myös ajatuksiaan ja tunteitaan aineen saannin tarpeesta. Haastattelutilanteessa nainen jatkoi tämän keskustelun perään jo aiemmin käsitellystä aiheesta, mitä hän tulevaisuudeltaan pitemmällä aikavälillä haluaa ja toivoo.

6. YHTEENVETOA JA LOPPUSANAT

Tutkimustulosten perusteella on todettavissa se, että huumeiden aktiivikäyttäjän riippuvuus näkyy ulkoisen elämänhallinnan eri osa-alueiden toteutumisessa. Tässä kappaleessa tarkastelen kaikkia osa-alueita erikseen ja sitä, miten riippuvuus näkyy osa-alueen toteutumisessa.

Tarkasteltaessa tutkimustuloksia toimeentulon ja tulonlähteiden näkökulmasta, tutkimustuloksista nousi selkeästi esiin se, että huumeiden aktiivikäyttäjillä rehellisen tulonlähteitä on huomattavasti vähemmän kuin rikollisen. Rehellisen tulonlähteet jakautuivat työmarkkinatukeen ja toimeentulotukeen. Tutkimuksessa ei selvitetty sitä, miten suuri prosentuaalinen osuus tuloista on rehellisiä ja miten suuri rikollisia. Tulonlähteiden tarkempaan tarkasteluun tämä tieto olisi välttämätön. Tutkimustuloksista on kuitenkin selkeästi huomattavissa se, että rikollisia tulonlähteitä on huomattavasti enemmän. Työelämästä saamani kokemuksen perusteella rohkenen sanoa, että rehellinen tulonlähde on monille aktiivikäyttäjille pieni osa esimerkiksi kuukauden aikana tarvittavista tuloista. Tämän perustelen sillä, että jo itse huumeen käyttäminen on kallista. Tutkimuksen tekohetkellä toimeentulotuen normi oli noin 370 € ja esimerkiksi Subutex-pillerin hinta oli noin 50 € ja se riittää yleisimmin aktiivikäyttäjälle noin 1–3 päivän ajaksi.

Toimeentulotuen normin ollessa edellä mainitun mukainen tarvitsee aktiivikäyttäjä muitakin tulonlähteitä huumeiden käytön rahoittamiseksi. Tämän vuoksi lienee perusteltua väittää, että päihderiippuvuus näkyy huumeiden aktiivikäyttäjän arjessa toimeentulon osalta muun muassa siten, että tulontarpeet ovat suuret. Toinen näkökulma riippuvuuden näkymiseen voisi olla se, että riippuvuus päihteyteen pakottaa aktiivikäyttäjän tekemään rikoksia riittävien tulojen saavuttamiseksi. Lisäksi huomion arvoista on sekin, että kaikki aktiivikäyttäjät eivät syyllistyisi rikollisten tulojen hankintaan, jos olisivat selvinpäin.

Asumista tutkitaan monissa elintasoja tarkastelevissa tutkimuksissa, kuten myös tässäkin tutkimuksessa. Huumeiden aktiivikäyttäjälle saattaa olla vaikeaa saada oma asunto. Jos hän sen saa, oma haasteensa on asunnon pitäminen. Häätöjen syynä saattaa olla esimerkiksi toistuvat meluhäiriöt, asunnon pitäminen asumiskelpoisena (siisteys), epämääräiset vieraat ja heidän aiheuttamansa häiriöt, usein toistuvat poliisin järjestämät

kotietsinnät tai muut viranomaisten käynnit asunnossa. Muun muassa näistä syistä tutkimuksessa haastatelluista lähes kaikki olivat olleet ilman asuntoa jossakin aktiivikäytön vaiheessa. Ollessaan asunnottomina haastateltavat nukkuivat ja majailivat erilaisissa paikoissa. Tarkasteltaessa asumista ja riippuvuutta voisi sanoa, että huumeriippuvuus vaikuttaa asunnottomuuteen. Kuten toimeentuloa tarkasteltaessa, myös asumista tarkasteltaessa huomioitavaa on myös se, nukkuisiko haastateltava hissien konehuoneissa tai sähkökeskuksissa, jos hän ei olisi huumeiden vaikutuksen alaisena.

Majaillessaan esimerkiksi omien vanhempien luona vanhemmat olivat asettaneet majailun ehdoksi selvänä olemisen. Jos haastateltava oli selkeästi päihtyneenä, ei hänellä ollut tuolloin mahdollisuutta yöpyä vanhemmillaan. Tästä on selkeästi johdettavissa, että riippuvuus vaikuttaa asumiseen ja majapaikkaan.

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu huumeiden aktiivikäyttäjän yhteisyyssuhteita lähisuvun ja parisuhteen näkökulmasta. Tutkimustuloksista käy ilmi, että aktiivikäyttäjän arkeen kuuluvat ne lähisukulaiset, jotka useimmiten kuuluvat muidenkin ihmisten arkeen. Tutkimustulosten perusteella voi sanoa, että aktiivikäyttäjän arkeen kuuluvat ainakin omat vanhemmat. Osalla muut sukulaiset ovat saattaneet laittaa välit poikki päihteiden käytön vuoksi ja joillakin näin on käynyt toisen vanhemman kanssa. Jos haastateltavalla oli omia lapsia, suhteeseen näihin vaikutti se, ettei kukaan haastatelluista asunut lapsensa kanssa samassa taloudessa. Lapsi asui toisen vanhempansa kanssa tai hänet oli huostaanotettu. Jälkimmäisessä tapauksessa yhteydenpitoon ja tapaamisasioihin vaikutti sosiaalityöntekijöiden asettamat rajoitteet, esimerkiksi valvotut tapaamiset.

Toiset haastateltavista olivat tekemisissä muidenkin lähisukulaisten kuin omien vanhempiensa kanssa. Tyypillistä näissä suhteissa oli, että kyseessä oleva sukulainen käytti myös itse päihteitä tai hänen elämäntapansa liittyi muulla tavoin päihde- tai rikolliseen käyttäytymiseen. Jos edellä mainitut seikat eivät liittyneet sukulaisen arkeen, suhdetta kuvasti vahvasti sukulaisen auttamisen halu ja pyrkimys.

Tutkimuksessa tarkasteltiin yhteisyyssuhteita myös parisuhteen näkökulmasta. Parisuhteeseen ja kumppanin valintaan todettiin vaikuttavan usein päihteisiin liittyvät seikat: aineen saatavuus, raha (joka mahdollisti päihteiden käytön) ja ”rikosten ottaminen omiin nimiin”. Eräs haastateltavista kertoi pystyneensä pitämään pitkään ”nimensä

puhtaana” eli käyttäneensä huumeita pitkään ja rahoittaneensa sen erilaisilla rikollisilla teoilla, koska kumppani ”otti nimiinsä” haastatellunkin tekemät rikokset. Erityisesti naisten keskuudessa tämä oli tyypillistä.

Yksi haastateltavista sanoi ”huoranneensa kaikki parisuhteensa” eli valinneensa aiemmin kumppaninsa näistä päihteisiin liittyvistä syistä. Pohdittaessa asiaa riippuvuuden kannalta voinee sanoa, että se vaikuttaa parisuhteen valintaan. Haastatteluissa keskustelluista parisuhteista tutkimushenkilöillä kaikki aktiivikäytön aikana olleet parisuhteet liittyivät jotenkin huumausaineisiin tai rikollisuuteen. Haastatellut kertoivat tehneensä myös joitain rikoksia kumppaninsa kanssa yhdessä tuumin, yhteisen käytön rahoittamiseksi.

Parisuhdetta tarkasteltaessa on havaittavissa, että parisuhteen toteuttaminen ei ole aktiivikäyttäjälle aina mahdollista, esimerkiksi kumppanin vankeusrangaistuksen aikana. Tällöin parisuhde ja sen toteuttaminen ei ole täysin autonomista, vaan sitä säätelevät erilaiset, lähinnä tuomioistuimen ja vankeinhoitolaitoksen määrittelemät rajoitukset. Eräällä haastateltavalla oli lähiaikoina tulossa perhetapaaminen vankilassa, mikä tarkoittaa sitä, että hän saa viettää kahden rajoitetun ajan, esimerkiksi kaksi tuntia, kumppaninsa kanssa vankilassa tätä tarkoitusta varten varatussa tilassa. Siellä ei ole muita ihmisiä. Haastateltava sanoi sen olevan kuukauden kohokohta ja odottavansa sitä innokkaasti. Tässä esimerkissä, kuten muissakin henkilön autonomiaan liittyvissä kysymyksissä huumeiden aktiivikäyttäjän autonomian rajoittajana ovat usein eri viranomaistahot, edellä mainittujen lisäksi muun muassa poliisi. Haastattelussa pyysin tutkimushenkilöitä kuvaamaan kiinniotettuna olemisen tunnetta, mutta vastauksista ei käynyt ilmi, miten se vaikuttaa omaan autonomian tunteeseen.

Tutkielman aiheeksi valitusta ulkoisen elämänhallinnan osa-alueista itsensä toteuttaminen oli tässä tutkimuksessa vaikein aihe käsiteltäväksi. Itsensä toteuttamista on vaikea tutkia ja arvioida tilanteessa, jossa haastateltava kärsii päihderiippuvuudesta. Valitsin tulevaisuuden unelmat näkökulmaksi käsitellä itsensä toteuttamista. Valinta perustui siihen, että tulevaisuuden unelmat liittyivät haastatelluilla pitkälti tavallisen ja päihteettömän arjen elämiseen. Ominaista unelmalle oli, että haastateltavat pystyivät itse elättämään itsensä. Tämä on huomion arvoista siksi, että haastatteluhetkellä kaikki olivat toimeentulotuen asiakkaita. Haastateltavat unelmoivat tavallisista arjen hyväksi tekevästä asioista: pysyvästä parisuhteesta ja lapsista, pysyvästä asunnosta ja opiskelu- tai

työpaikasta. Nämä kaikki ovat tekijöitä, joista monen ihmisen arki rakentuu ja moni päihteistä riippumatonkin ihminen haaveilee.

Tarkasteltaessa hieman sisäistä elämänhallintaa on mainittavaa, että toisessa luvussa tarkasteltiin sen tiedostamattomia ja tietoisia tekijöitä. Niiden mainittiin olevan ihmisen tajuisuuden ääripäitä, joiden välillä kokemukset aaltoilevat välillä häipyen periferiaan ja välillä oivaltavuuteen ilmaantuen. Haastatteluissa kaikki naiset ottivat puheeksi ja pohtivat - kaksi hyvin pitkältikin - oman huumeiden aktiivikäytön syitä. Kaikki kertoivat lapsuuden ja nuoruuden kokemuksistaan ja miettivät niissä ilmenneiden traumojen vaikutusta aktiivikäyttöön. Naisista kaksi olivat olleet aiemmin asiakkaitani intensiivisessä sosiaalisessa työssä. Kumpikaan heistä ei ollut tuolloin puhunut tästä menneisyydestään. Se oli molempien kohdalla tiedetty, mutta siitä ei ollut koskaan keskusteltu. Nämä keskustelut voisivat olla esimerkki mainitusta sisäisen elämänhallinnan tiedostamattoman osan ilmaantumisesta oivaltavuuteen. Niiden tarkempi tutkiminen ei tässä tutkielmassa ole olennaista, mutta mainittavaa. Pohdintojen tutkiminen ja tarkastelu voisi kuulua paremmin psykologisen tutkimuksen piiriin.

6.1 LOPPUSANAT

Tutkielman teko on ollut minulle henkilökohtainen projekti ja kasvuprosessi. Nyt se on viimeistä silausta vaille valmis. Tämän pro gradu -tutkielman teko on kestänyt noin kolme vuotta, koko ajatusprosessi tähän pisteeseen pääsemiseksi noin neljä–viisi vuotta. Aloitin elämänhallinnan problematiikan parissa työskentelyn sosiaalipedagogiikan työpajan opinnoissa ja jatkoin siitä proseminaarin työhön. Suunnittelin tuota työtä tehdessäni jatkavani aiheesta pro graduun saakka. Ajattelin myös haluavani tutkia elämänhallintaa jollain tavalla liittyen huumeiden aktiivikäyttäjiiin. Tutkielman tarkempi aihe on muuttunut matkan varrella joitakin kertoja. Olen lopulta nimennyt työni tutkielmaksi huumeiden aktiivikäyttäjien arjesta, elämänhallinnasta ja riippuvuudesta.

Tutkimuksen empiirisessä osiossa esiin tulleet ja käsitellyt aihekokonaisuudet ovat varmasti ainakin osaksi tuttuja monille huumeiden aktiivikäyttäjien parissa työskenteleville henkilöille, kuten ne olivat minullekin jo tutkielmaa aloittaessani. Halusin tuoda nämä arkipäiväiset asiat myös muille kiinnostuneille luettavaksi sekä avuksi aktiivikäyttäjien arjen paremmin hahmottamisessa ja ymmärtämisessä.

Saamani haastatteluaineisto on ainutlaatuinen ja erittäin hyvä. Aineiston avulla olisi voinut tutkia monia muitakin huumeiden aktiivikäyttäjän arkeen liittyviä asioita. Haastattelunauhoja purkaessani huomasin, että siitä olisi saanut hyvän aineiston esimerkiksi rikolliseen toimintaan perustuvan yhteiskunnan tutkimiseen. Aineistosta nousi esiin selkeästi muun muassa se, että huumausainemaailma on omalla tavallaan täysin oma maailmansa, aivan kuten rikollismaailma. Niissä on omat sääntönsä ja omat yhteiskunnanrakenteet. Kuvaava esimerkki turvallisuuden takaamisesta käy ilmi naishaastateltavan kerronnasta, jossa hän puhuu seksipalveluiden myymisestä ja oman turvallisuuden varmistamisesta tilanteessa. Hänellä oli, kuten hän itse sanoo ”pari tyyppiä ihan puhelinsoiton päässä ja ne tuli paikalle heti, jos tarvi”. Lisäksi oman yhteiskunnan sääntöjä kuvaa toisen naisen kuvaus varastetun tavaran hinnan määrittämisestä.

Tätä työtä tehdessäni on matkan varrella herännyt mielessäni monenlaisia ajatuksia siitä, miten tästä tutkimuksesta voisi jatkaa eteenpäin. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla nyt haastateltujen aktiivikäyttäjien haastattelu viiden vuoden kuluttua. Se olisi

erityisen mielenkiintoista, jos kaikki haastateltavat olisivat päässeet kuiville ja heidän kanssaan keskustelisi samoista aiheista kuin tätä tutkimusta tehtäessä.

Olen jo pitkään ollut kiinnostunut erilaisista juridisista kysymyksistä. Saamaani tutkimusaineistoa voisi olla mielenkiintoista tarkastella myös juridisesta näkökulmasta. Esimerkiksi tutkien sitä, millaisten erilaisten rikosten nimikkeet tulevat puheissa esiin. Mahdollisia näkökulmia aineiston tarkasteluun löytyy useita.

Päätän tutkielmani huumeiden aktiivikäyttäjänaisen runoon, jossa kirjoittaja kuvaa mietteitään ja tunteitaan. Runon sanoista kaikuu monen aktiivikäyttäjän halu muutokseen ja uuteen alkuun.

17.4.2005 sunnuntaina

”Eeeeeeeee.....

edelleen, madellen, sadatellen, muuta jo ajatellen, tahtoen olla vieraillla kulmilla. Juosten, kävellen, muistaen, mitä on elää vapaata elämää. Madellen, odottaen että napsahtaa, pää pimeten, jumitustani vihaamalla vihaten. Nousten, nostaen.

Häpeän kadottaen, vielä nauraen, ihmetellen miksi madellen, aina ennen. Mennen tullen, tarkoitukseni etsien, löytäen. Voimani oikein käyttäen. Nukkuen, liikkuen, syöden, juoden, järki palaa yllättäen. Päässäni unelmat ja haaveet eteenpäin työntäen, ehkä jopa fyysisestikin liikahtaen, itseni täysin hämmentäen.

Kassit ja tavarat kasassa.

Kuka tietää, vaikka istuisin finnairin koneessa. En salassa, vaan matkassa. Mitä sitten, vaikka olen alussa. Juurihan olen ollut lopussa. Uusia alkuja, loppuja, alkuja, loppuja,

alkuja ja loppuja on elämän oltava että se olisi elämä. En edelleen madellen voi luvata koska muistaen on vaikeampaa tietäen, että unohtaen kuuluu ihan jonnekin muualle kuin tähän mun päähän, joka voi naksahda vaikka kesken mun nauraen. Huudellen, kertoen kaiken alkaen, mun kasvaen, muuttuen, täytyen, unohtaen sen mikä piti pitää muistaen.

Sen päivän kohdaten tuskin ajattelen, mitä on lyönyt kättä päälle itseni kanssa, että unohda en. Sitä kun piti mennä kadoten.

Kun on pimeässä tai kesällä vain hämärtyvässä illassa jossa mun on vihdoinkin mentävä mitan täytyessä. Kun kaupungin kulmissa elän jatkuvassa muistoketjussa. Ja koska mun olot ei ilmoja, eikä vuodenaikoja oo aiemminkaan ollut myötäilemässä, sataa vettä, luultavasti lunta ja on paukkupakkanen mun kadotessa, lähtiessä. Kävellessä, myöhästyessä. Mut aina sitä silti on jaksanut, kaiken itsessä väsyessä. Mennessä, tullessa, oikeessa tai väärässä, kumossa tai seisoessa. Ja elämä jatkuu.”

Nainen haastattelussa toukokuussa 2005

LÄHTEET

- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: WSOY
- Aromaa, Arpo (1996) Avauspuheenvuoro "Elämänhallinta" sosiaalipolitiikassa - tutkijaseminaarissa 18.1.1995 Kela-hallissa. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) Making sense of qualitative data. Sage
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Heikkilä, Antti (1995) Riippuvuus, valheiden verkko. Hämeenlinna: Tammi
- Järvikoski, Aila (1996) Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos
- Keltikangas-Järvinen, Liisa (1998) Hyvä itsetunto. Porvoo: WSOY
- Koski-Jännes, Anja (1998) Miten riippuvuus voitetaan. Keuruu: Otava
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino
- Lagerspetz, Kirsti (1977) Aggressio ja sen tutkimus. Helsinki: Tammi
- MacAndrew, C. (1987) On the possibility of an addiction-free mode of being. Journal of Drug Issues, 22, 2
- Maslow, Abraham H. (1987) Motivation and Personality. New York: Harper & Row
- Niemelä, Pauli (toim.) (1991) Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa 1: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset esitutkimustulokset, muuttujien muodostaminen ja haastattelulomake. Kuopio: Kuopion yliopisto, Yhteiskuntatieteet, Alkuperäistutkimukset 3
- Näre, Sari (1997) Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta edellyttävät toisiaan. Nuorisotutkimus 15(1997)1. Saatavilla [www-muodossa: http://www.alli.fi/alli/nuorisotutkimus297.html](http://www.alli.fi/alli/nuorisotutkimus297.html)
- Raitasalo, Raimo (1995) Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 1. Helsinki: Kansaneläkelaitos
- Rauhala, Lauri (1983) Ihmiskäsitys ihmistyössä. Jyväskylä: Gaudeamus

Rauhala, Lauri (1992) Humanistinen psykologia. Helsinki: Yliopistopaino

Rauhala, Lauri (1995) Tajunnan itsepuolustus. Helsinki: Yliopistopaino

Riihinen, Olavi (1995) Elämänhallinta – käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos

Salaspuro, M., Kiianmaa, K., Seppä, K. (toim.) (2003) Päihdelääketiede. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Stolerman, I. (1992) Drugs of abuse. Behavioral principles, methods and terms. Trends Pharmacol Sci 13:171

Suomen säädöskokoelma:
Rikoslaki 563/1998

Turunen, Kari E. (1990) Ihmisen ymmärtäminen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy

Turunen, Kari E. (1992) Arvojen todellisuus. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy

HAASTATTELURUNKO

Pääasiallinen päihde?

Miten kauan käyttöä jatkunut?

Miten käyttää (suonen sisäisesti?)?

Miten usein käyttöä?

Elämänhallinta

Elintaso – HAVING

Yhteisyyssuhteet – LOVING

Sosiaalisten suhteiden verkosto

perhe, sukulaiset, ystävät, kaverit, muut tuttavat

Itsensä toteuttamisen muodot – BEING

Arki

- herääminen
- syöminen
- keitä tapaa
- mitä tekee

Asunto

- jos ei; missä nukkuu

Tulevaisuuden unelma

Kiinniotettuna/vangittuna oleminen

- putka, tutkintavankila, vankila
- missä em ollut, kuinka usein/pitkään